



foto Joco Znidaršič

## Koliko korakov do stabilizacije?

Med tipične značilnosti prvih dni stabilizacijskega leta kaže uvrstiti povečano zavest o politični in gospodarski neogibnosti doslednih in organiziranih naporov za normalizacijo gospodarskih tokov pa tudi strah, da ne bi bili pri izpeljavi neposrednih nalog premalo odločni, premalo učinkoviti. Vprašanj, ali mislimo tokrat zares, ali bomo dovolj odgovorni pri izvajanju sklepov predsedstva CK ZKJ in resolucije o družbenoekonomski politiki za leto 1980, potemtakem ne kaže pojmovati kot defetizem, kot odsev nezaupanja, ampak bolj kot poziv k akciji, kot zahtevo po večji vztrajnosti in odločnosti. To je kvaliteta tega trenutka, s katero bi morali računati v politični akciji in hkrati skrbeti, da je ne bi razvrednotili s preveč poenostavljenimi in lahkotnimi orisi sedanjih in mogočih novih težav ter poti za njihovo obvladovanje.

Včasih je videz, kot da je moč do stabilizacije z nekaj sestanki, z nekaj naglo pripravljenimi sicer dobranamernimi akcijami. Utrjevati moramo zavest, da je stabilizacija ostra dolgotrajna bitka za drugačno ravnanje v proizvodnji in porabi, za novo kvaliteto dela in samoupravnih družbenoekonomskih odnosov: potemtakem mora biti stabilizacija poglavitna značilnost in obveznost ne samo v tem letu, ampak v celotnem srednjeročnem obdobju.

Predvsem bi se morali zavedati in opozarjati, da ta hip še ni zaznati izrazitejših učinkov stabilizacijskih ukrepov in restrikcij v vsej njihovi razsežnosti. Zato bi bile lahko zelo varljive prenaplajene ugotovitve, da je stabilizacijska peza lažja in blažja od besed, ki so jo napovedale. Nič manj nenevarno ni ustvarjanje občutka, ki ponekod dobiva že kar domovinsko pravico, češ da so splošne omejitve in linearno tlačenje vseh in vsakogar v dane stopnje rasti in planske indekse najbolj zveličavno stabilizacijsko merilo. Takšna logika bi v konkretnih slovenskih razmerah še dlje ohranjala neustrezno strukturo gospodarstva, njegovo enostransko navezanost na uvoz in pretežno prodajo na domačem trgu, večala plačilni deficit, neracionalno drobita investicijska sredstva, omogočala ekstenziven razvoj. Preprečevala bi zdravo diferenciacijo, ki naj bi bila posledica jasnejše razvojne orientacije, boljše organizacije, višje produktivnosti, odločnejšega boja za dohodek. Objektivno bi silila v nevarno uravnolovko. Zato je treba zagotoviti, da pride znotraj določenih planskih razmerij – ne glede na to, kako širok je manevrski prostor – vendarle do ustreznih razločkov po dogovorjenih prioritetah. To pa pomeni zagotavljanje trajnejših in stabilnejših možnosti za prodor

tistih, ki so sposobni racionalno izvažati in racionalno nadomeščati uvoz z domačimi viri. Predvsem njim bi morali lajšati pot do investicij, predvsem njim bi morali zagotoviti zaznavnejše in širše možnosti tudi na področju osebnih dohodkov.

Druge nevarnost, ki se tu in tam tudi kaže, je negovanje nekakšne nove filozofije, češ da je treba ob stabilizaciji v načelu kratkoročno in dolgoročno računati s slabšim življenjem za vse, kar zelo lahko pelje v pasivizacijo delavcev in apatičnost. Tako tam, kjer bi jim morala dosežena stopnja produktivnosti in organizacije proizvodnje zagotavljati samo nove perspektive še boljše življenja, kot tam, kjer morda danes resnično živijo bolje, kot bi po dejanskem delu zaslužili, in kjer bi jih morali z ekonomskimi in političnimi sredstvi prisiliti, da bi z boljšim delom ohranili in presegli doseženo. Še bi lahko naštevali primere v načelu sicer dobro zamišljenih akcij in ukrepov, ki pa dobivajo v različnih demagoških razglabljanjih povsem drugačen zven in imajo napačne učinke. Na ulici opravljena anketa tako hitro pokaže, kako nekateri pripisujejo omejitvam na področju dnevnice (ki so potrebne vsod tam, kjer le-te dosegajo pretiran obseg ali značaj malverzacij) naravnost vsesplošno magično stabilizacijsko moč in pomen ukrepa zoper »bogatjenje posameznikov«.

Tudi do nekaterih zahtev po malodane administrativnem omejevanju potovanja v tujino, ki se direktno sklicujejo na stabilizacijske interese, bi morali biti pozorni, ker se za njimi marsikdaj skrivajo težnje po samozadostnosti, po zapiranju pred svetom, po avtarktičnosti na vseh področjih. Seveda pa to ne pomeni, da ne bi smeli tako, kot to sicer počnejo v mnogih razvitejših deželah, v posameznih obdobjih zahtevati, da se tudi na tem področju, zlasti pa pri raznih dvomljivih turističnih in službenih poteh v tujino, vedemo bolj skromno in vzdržno. Gre, skratka, za dajanje prave dimenzije vsakemu ukrepu in družbenemu pojavu, ker se sicer lahko zgodi, da bomo več razpravljali o tem, kako se bomo drug z drugim izenačili v najrazličnejših omejitvah, v relativnem siromašenju ali opuščanju tistega, kar že imamo in kar je priznana kvaliteta in sestavni del našega življenja. To pa seveda ni in ne sme biti cilj sedanje družbene akcije. Na skoraj vseh področjih našega dela in življenja imamo še toliko rezerv in neizkoriščenih možnosti, da se nam ob pametnem in boljšem delu ter jasni zavesti, kaj hočemo, ni treba bati nazadovanja. Tam pa, kjer so posamezne restrikcije ta hip neogibne, in teh področjih zaradi naše večerajšnje potrošniške lahkotnosti

sti ni malo, moramo tudi jasno opredeliti njihove prave vzroke in vsaj približno dolžino trajanja.

S tvorno se moramo dogovoriti za prednostni red posameznih nalog in predvideti njihove učinke, ker se nam bo sicer zgodilo, da bomo prevečkrat in predolgo hrumeče razpravljali o varčevalnih ukrepih, ki imajo le omejene učinke, vtem ko velikih zares pomembnih stvari ne bomo videli. Tako zdaj že veliko govorimo o varčevanju z vrečkami v trgovinah, veliko manj in premalo pa o resničnem varčevanju z energijo, o boljši izbiri delovnega časa, o drugačnem, racionalnejšem začetku in koncu dela, o prihrankih v splošni in skupni porabi, o boljšem izkoriščanju sodobnih strojev, ki obratujejo s četrtino ali nekaj več zmogljivosti.

Pred nas so bile v vseh razsežnostih razgrnjene ocene družbenega in ekonomskega položaja, brez prikrižanja in olepševanja, kritično, ne zato, da bi sejali pesimizem, ampak zaradi mobilizacije, tako kot smo delali in delamo vselej, kadar se dogovarjamo o pomembnih nalogah. V minulih tednih in mesecih smo o tem veliko razpravljali. Kdaj pa kdaj smo morda celo pretiravali pri višini kritičnih tonov, še posebej, ko smo ob sicer pomanjkljivem lastnem delu ocenjevali delo drugih. Razmeroma jasno torej vemo, kaj ni prav, kje nas čakajo poglavitne naloge. Potemtakem zdaj ni čas, kot je upravičeno opozorilo predsedstvo slovenskih komunistov, za ponovno produciranje načelnih političnih ocen in nalog, ker takšne ocene in naloge že imamo. Tudi ni potrebno verbalno priseganje na stabilizacijo, ker se nam kaj lahko zgodi podobno, kot se je zgodilo te dni v Novem mestu, da smo načelno sicer v celoti za stabilizacijo, medtem ko v praksi tudi s pritiski poskušamo izsiliti gradnjo novega administrativnega ali kakšnega drugega objekta, ki je na črni listi običnih stabilizacijskih ukrepov.

Boj za stabilizacijo zahteva tudi nove, sodobnejše oblike političnega dela. Manj kampanj in posplošenih ocen, ki veljajo za vse in za nikogar, več akcijsko otipljivih analiz o tendencah v lastnih okolišjih, več razločnih razmejitev o domeni politične akcije in strokovno pretehtane organizirane aktivnosti. Gre za to, da se ne bi samo z resolucijami in s sestanki borili za večjo produktivnost. Da bi akcija za stabilizacijo vodili v obstoječih mehaničnih političnega sistema ob njihovem normalnem delovanju brez zablod, da bi morala ZK vzeti »vse zadeve v svoje roke«. Da politične organizacije ne bi prevzemale nalog strokovnih teles in znanosti, ki morajo dati več prodornih in uskladenih programov za boljšo organizacijo dela in razvoj. To je čas,

ki terja mobilizacijo in pritegnitev vseh ustvarjalnih sil, koordinirano akcijo, skrb in odgovornost, da ne bi pretirano obremenjevali podjetij, z najrazličnejšimi formalnimi zahtevami sindikatov, partije ali drugih organov, da ne bi še dodatno zniževali delovne intenzivnosti, povečevali števila sestankov in neproduktivnega dela med delovnim časom. Predvsem pa bi morali delo, analize in medsebojne komunikacije zastaviti tako, da bi lahko o pravem času zaznavali in predvidevali učinke posameznih ukrepov, kar bi omogočalo uspešnejšo politično akcijo z manj improvizacij in nepremišljenih akcij ob različnih zapletih. Seveda bi si morali v naprej prizadevati, da bi bilo čim manj zapletov. Tam, kjer bodo neogibni, pa bi morali biti nanje pripravljeni z jasnimi odgovori in predvsem s trdnimi stališči in usmeritvami.

Predvsem pa je pomembno spoznanje, da mora biti celotna dejavnost naravnana tako, da bo tudi v zapletenih ekonomskih razmerah utrjevala zaupanje v demokratično moč in učinkovitost širokega samoupravnega urejanja družbenih zadev. To naj bo poglavitno merilo uspešnosti ali neuspešnosti dejavnosti vsakega političnega subjekta, tudi zveze komunistov. Ne bi se smeli slepiti s tezo, da se bije boj med samoupravnim in administrativnim samo na zvezni ravni ali da so nekateri deli družbe že vnaprej in v vsakem primeru samoupravno, drugi pa birokratsko naravnani. Smemo torej pričakovati, da se bodo bitke za bolj ali manj samoupravno urejanje posameznih ekonomskih in družbenih zadev, podobno kot so potekale konec leta v zvezni skupščini med delegacijami in zveznimi izvršnimi organi, v naslednjih dneh in mesecih prenesle tudi na vse druge ravni, v republike, občine in delovne organizacije, tudi v vse tiste sfere (zlasti na deviznem področju), v katerih se zdi danes, vsaj na prvi pogled, administrativno urejanje najbolj preprosto in najbolj učinkovito. Seveda ne gre za ustvarjanje novih, namišljenih širokih konfliktnih front, ampak za učinkovito iskanje in dajanje jasnih odgovorov, za takojšnjo kvalifikacijo posameznih konkretnih pojavov in predlogov.

Akcija, ki poteka, ima in mora imeti nasplošne široke samoupravne značilnosti, vztrajen, sistematičen, a ne dramatičen tok, jasno razmejene in utrjene pravice in dolžnosti, ob udeležbi in podpori najširšega kroga ljudi. Vsakršno sektašenje, zapiranje v izključne strukture, bi bilo škodljivo in prej ko slej neučinkovito.

JAK KOPRIVC

**Znanje je vzvod: dviga tiste, ki ga imajo, in niža one, ki jim ga manjka**

Tema tedna je vprašanje, zakaj so nekateri boljši od drugih oziroma kaj vse vpliva na uspešno gospodarjenje

**Poštni predal 29** 18

Edvard Kardelj  
**Socializem in vojna**

Vesna Bertonec-Popit  
**Bolj kot primanjkljaj nam grozi zapiranje trgov**  
Kratkovidno ravnanje po trenutnem zaslužku 20

Slobodan Dukić  
**180 tisoč zahtev za varstvo samoupravnih pravic**  
Pravobranilci ne zbujejo časa 21

Jože Šircelj  
**Veliki val Indire Gandhi**  
Ozadje presenetljive zmage 22

Dušan Sinigoi  
**Problem skupne porabe je v bistvu problem osebnih dohodkov**  
Družbene dejavnosti in stabilizacija 23

Okrogla miza  
**Šolska togost ne razvija ustvarjalnosti ne učiteljev in ne otrok**  
Celodnevna osnovna šola 24

Hansres Jacobi  
**Tudi v Švici poznajo gledališke škandale**  
Pismo iz Züricha 25

Drago Hribar  
**Ivan Kramar**  
Portret tedna 25

Branko Podobnik  
**Skrbno obravnavati, ljudem pomagati**  
Biro za prošnje in pritožbe

Kurt Waldheim  
**Bližnji vzhod: vojna ali mir**  
Najtežji poklic na svetu 26

Fedja Zimić  
**Za skrajšanje pokojninske dobe ni denarja**  
Priprava novega zakona

Jacques Tiziu  
**Ista antena bo delovala vseh štirindvajset ur na dan**  
Telekomunikacije čez deset let 27

Dragica Bošnjak  
**Dializa, ki pomeni življenje**  
Odvzemale bomo ledvice umrlim

Anton Kolendić  
**Voznik pomembnejši kot avtomobil**  
Največja ameriška norost 28

Giuseppe Boffa  
**Krvava nedelja pred petinsedemdesetimi leti**  
V ogledalu časa 29

**Še z Aminovo smrtjo je Moskva dosegla svoj cilj**  
Kaj je polomljeno v Afganistanu  
Afganistan lahko pripelje do svetovne vojne  
Odpor zoper imperialistične spletke 30

Aleksander Baškatov  
**Hamlet brez sluge in mreča** 31

Anketa Dela  
**S čustvi in razumom smo vsi za, ekonomska pamet pa pristavlja – ampak...** 32

# poštni predal 29

Delo, 17. in 24. novembra, 8., 15. in 22. decembra lani ter 12. januarja letos

## Vdiranje tuje miselnosti

Z zanimanjem sem sledila polemiki o rocku in amerikanizaciji, a, žal, ni ničesar razčistila. Namesto da bi spregovorila o širših družbeno-ekonomskih vzrokih sprejemanja različnih (tujih in domačih, gospodarskih in kulturnih) izdelkov ali da bi povedala kaj tehtnega o položaju in kriterijih oblikovanja glasbenega in ostalega programa RTV Ljubljana, se je razprava na široko razplamtelja ob neki zabavni, samo nekakrat predvajani in že ukinjeni oddaji ter na tega grešnega kozla z ihto zvrnila krivdo za vse mogoče... izme in...acije v našem življenju.

K pisanju me je izpodbudil tov. Lešnjak, ki je imel v polemiki zadnje besede in ki je zmetal rock (in tiste, ki ga poslušajo) v isti koš z onesnaževanjem okolja, naravnih lepot, narodnih navad in običajev ter jezika, na drugi strani pa je povezal varovanje in snajenje vsega naštetega z zborovskim petjem v Šentjerneju, narodno glasbo, slovensko popevko in Star parado v Hamburgu. Pri tem črno-belem razmejevanju in povezovanju dobrega in slabega pa izhaja tov. Lešnjak iz razorožujočega priznanja: »Nisem strokovnjak za glasbo in se ne bom spuščal v strokovna področja« ter lastne preverjene izkušnje: »Sam takole oecimn popevko: skladba je prijetna in jo rad poslušam ali pa, ne gre' v uho. Presojajo, ali je komercialna ali ne, prepuščam tistim, ki jo producirajo.«

V polemiki so se z najbolj obtožujočimi in razsodniškimi besedami oglašali tisti, ki o stvari nič ne vedo. Seveda je pozitivno, da čim več ljudi pove svoje mnenje, a kaj pomeni in od kod se je razšel tipičen pojav, da neznanje s takim zanosom obtožuje in žigos, namesto da bi polemike, prav nasprotno, prebujale željo po znanju in razumevanju pojavov? Je idealno stališče, ki naj kroji naše javno mnenje o stvarih in ljudeh, res blizu stališča tov. Lešnjaka do poslušanja popevk?

V skladu z nazori tov. Lešnjaka lahko natančno ugotovimo, kdo je kriv in kdo nedolžen, kdo je za slovensčino in narodne običaje in čiste reke, že po tem, če si poživigava »Slovenija, od kot lepote tvoje?«, »Izdor ovčice pasela«, »Je ne regrette rien« ali pa »Jailhouse rock«. Sprašujem se, kam s tistimi, ki si brenkajo in pojejo črnske duhovne, s tistimi, ki poslušajo Mozart ali pa onimi, ki se na punk koncertu štiri ure navdušujejo ob punk glasbi »Lublana je bulana«.

Tov. Lešnjak se dela bolj nevednega, kot more biti, in vzklika: »Kje je naša vzgoja?« od nedvomno rasični trditvi, da je (lahko) slovenski pubertetniki bliže angleškemu kot pa starejšemu slovenskemu vrstniku. Pa ne samo angleškemu, če je tu kamen spotike! Tudi s francoskim, poljskim in z novozelandskim vrstnikom se bo marsikateri najstnik (lahko) v marsičem bolje razumel kot s petdesetletnim Slovencem. Interesi generacij so lahko podobni ne glede na nacionalne razloške (kar se posebej drži v času komunikacij, potovanj in večjega medsebojnega spoznavanja). Je to res negativno? Slovenec pač ni Anglež, ne Francoz ne kaj drugega, zato se slovensstvu menda ni bati rocka, pevcu pa se tudi ne bodo izpisali iz zborov, kvartetov in oktetov, če jim bo všeč tudi kak madžarski, francoski ali celo ameriški napev.

Značilen absurd, ki se je vlekel skozi polemiko, se je pojavil tudi v zapisu tov. Lešnjaka. Pravi, da na Radiu Ljubljana kot slovenski narodni ustanovi vrtijo toliko skladb v angleščini, zahteva, da bo »predvsem na našem domačem slovenskem radiu poslušal slovenske pesmi, pesmi vseh narodov in narodnosti Jugoslavije in šele potem vse drugo«, s svojimi obtožbami pa cilja, glede na obseg radijskega programa in kolektiva, smešno mimo tarče. Ali neznanja kot vir poguma odpove, ko je treba poiskati in pokazati prave krivce (za kvarjenje slovensčine, uničevanje naravnega in kulturnega okolja, komercializacija naše zabavne glasbe, uvoz tujih vrednot in nasilja v televizijskem programu...)?

Vida Švajger,

Ljubljana

Naravnost čudovito se mi zdi, da smo Slovenci nasploh dobili nekoga ki se »ukvarja s proučevanjem glasbe z družbenopolitičnih in ekonomskih vidikov«. Proučiti pa pomeni »do dna pregledati kaj« - (Slovenski pravopis, izd. SAZU, Ljubljana 1950, str. 660). Da bi tovariš Verbič karkoli do dna pregledal, o tem njegovo pisanje v Delu niti najmanj ne prica. Prav rad bi spoznal zame (in verjetno še za marsikoga) povsem novo znanstveno vejo »politično ekonomijo glasbe«, ki nam jo tov. Verbič ponuja. (Zelo me tudi zanimajo »raziskave, razprave in knjige«, ki bi lahko pokazale, kako je kakršnakoli oblika glasbe uspela kdaj »poneumljati ljudske množice«. Škoda, da tov. Verbič ni mogel citirati svojih virov. »Omenjen prostor« za to res ni utemeljen izgovor, še posebej, če se spomnimo, koliko prostora je tov. Verbič v Delu porabil. Sicer bo vselej »ostal nedorečen«. Tisto iz francoskega »Monda« in pa iz knjige »Kulturna vojna« mu prav gotovo ne govori v prid.

Iz Verbičevega pisanja je torej moč spoznati, da njegovo nedorečenost ni zgolj naključna. Njegovo »proučevanje« se namreč začne in konča pri golem »ukvarjanju«. Ukvarja se z »glasbo...« In v tem tiči osrednji problem. Tov. Verbič se namreč spušča v polemiko o stvari, o kateri si pravzaprav sploh ni na jasnem. Tu bo moral napraviti velik korak naprej. Za začetek mu priporočam, da še enkrat prebere odgovor tov. Uroša Mahkoveca. Potlej naj seže po socialno-psiholoških študijah rock scene, ki so jih sestavili psiholog prof. Rainer Dollase (univ. Essen) in Hans J. Stollenwerk ter radijski novinar Michael Ruesenberg (v Jazz Research, izd. Institut für Jazzforschung an der Hochschule für Musik und darstellende Kunst ter International Society for Jazz Research v Gradcu, št. 8/1976, str. 101-117, št. 9/1977, str. 89-108, št. 10/1978, str. 67-83 in št. 11/1979, str. 197-208). Pri tem bo moral priti do nekaterih novih spoznanj, kajti te študije nazorno in na podlagi empiričnih raziskav prikazujejo, kaj se za rockom sploh skriva. Pojasnijo, kaj rock fenomen v bistvu predstavlja, komu, kako in zakaj služi kot oblika kulture, kaj prinaša s seboj in (za tov. Verbiča najpomembnejše) kakšne posledice lahko povzroči: prav gotovo ne more postati orodje »kulturne kolonizacije«.

O »stokovih proste izmenjave sodobne glasbe« (kaj si pod širokim pojmom »sodoben« predstavlja, ni jasen) pa tov. Zvonimir Oražum tole: pri tem gre za istoveten problem kot v primeru gospodarske menjave s tujino. »Inflacije imamo preveč, znanja pa premalo« (naslov iz Dela, 8. 12. 1979, str. 18) tudi v domači zabavni glasbi, da bi jo lahko »vnovčili v tujino«. Le tisti naši izdelki (tudi glasbeni), ki so kakovostni in predvsem »konkurenčni«, lahko prodrejo na tuje tržišče (tako npr. naša sodobna resna glasba). V zvezi z »negativno plačilno bilanco« v zabavni glasbi si torej ni treba izmišljati navideznih krivcev v »kulturnih janičarjih«. Vključevanja v mednarodno izmenjavo zabavne glasbe ne moremo pričeti graditi na omejevanju uvoza, še posebej ne z argumenti, češ da gre za »nasilno, enostransko vdiranje, kulturno kolonizacijo« ipd. Rešitev problema tiči namreč v intenzivnem ustvarjanju doma in povečevanju izvoza. O tem pa naj govori tov. Verbič in tov. Oražum sprožita razpravo in polemiko najprej in predvsem z neposrednimi proizvajalci na tem področju. Če bomo venomer le jokali in iskali zunanje krivce, sami pa se ne bomo potrudili in začeli z delom, potlej bomo tudi vedno ostali nerazviti in se ne bomo mogli »svobodno« vključevati v mednarodno menjavo.

Da ne bo po naključju pomot: osebno nisem potrošnik rocka (in drugih oblik množične kulture) pa tudi ne kakršnokoli njegov zagovornik. Že od malih nog sem rasel s tako imenovano »elastično« kulturo - poslušam »resno« glasbo in jazz.

Mladen Kenda, Celje

Prebral sem pismo tov. Lešnjaka. Iz njega izhaja, da avtor ne pozna dobro razmer in radijskih postajah glede glasbe in da verjetno ni reden poslušalec naših in tujih radijskih postaj.

Najbolj smešno je izpadla naslednja izjava: »Angleščina na ljubljanskem radiu ni samo kolonializacija našega radia, temveč je okupacija«. Obe besedi sta zelo nepriemerni, saj se radia ne da kolonizirati in okupirati. Uredniki urejajo program svobodno, ne pa pod pritiskom kake zunanje sile.

Če nočeš poslušati angleške glasbe, lahko radio izključiš, saj je tako narejen. Če imaš doma gramofon, kasetofon ali magnetofon, lahko kupiš plošče in kasete s slovensko glasbo ali pa jo presnameš od drugod ter jo poslušas, kolikor in kadar jo želiš. Na radiu pa oddajajo kar precej slovenske glasbe, predvsem zjutraj. So tudi posebne oddaje za izseljenke, pomorščake, voščila poslušalcev, kjer vrtijo samo našo glasbo.

Popolnoma pa se strinjam z mislijo, da »moramo postati odprta družba za vse jezike in pesmi«. Prepričan sem, da češke, francoske, nemške, italijanske vrste glasbe niso dosti slabše od angleških in ameriških, pa jih ni nič slišati na naših radijskih postajah (le sem ter tja na Radiu študent).

Res je, da večina slovenske sodobne glasbe precej zaostaja za tujo, tako po vsebini kot po kvaliteti. Imamo pa nekaj zelo dobrih avtorjev (skladateljev) in izvajalcev (pevcev in skupin), ki so zmožni ustvariti dobro glasbo, kar so tudi že dokazali. Večina naših pesmi in popevk je napisana le v komercialne namene, kar kaže poleg slabega besedila tudi slaba izvedba. Ni čudno, da potem segamo po boljši glasbi v tujini, čeprav je tudi veliko tuje glasbe nekvalitetne. Mnogim pa je tuja glasba všeč le zaradi kvalitete, kar pa potem zmotno pospešujejo: »Tuja glasba je, kakor vse ostale na tujem, vsa dobra«.

Tov. Lešnjak verjetno ne zna angleško, ker bi sicer iz angleških in ameriških pesmi, predvsem protestnih, izvedel precej od drugih držav, o njihovih problemih, o njihovi družbi, o značaju ljudi in še mnogo drugega. Tako pa se oklepa slovensčine. Naša besedila pa so povečini zelo slaba. Ker se pri nas večini osnovnih šol otroci učijo angleško že od petega razreda, jih večina potem vsaj pasivno razume angleško (je tudi to kolonizacija in okupacija -

Nadaljevanje na 31. strani

Zakaj so nekateri boljši od drugih?

# Znanje je vzvod: dviga tiste, ki ga imajo, in niža one, ki jim ga manjka

Gospodarstvo se bo moralo začeti otresati enot, ki ne dajejo dovolj dohodka

Industrijsko podjetje Mehanika iz Trbovelj izdeluje spojni material, pribor za vode in kable, prenapetostne odvodnike ipd. V jugoslovanski skupini 85 izdelovalcev električnih strojev so bili v prvem polletju 1979 po višini dohodka na zaposlenega na 12. mestu, med šestnajstimi izdelovalci, kolikor jih je v Sloveniji, pa so bili po uspešnosti, torej po tem dohodku, drugi.

Ugotavljajo, da so jih pravzaprav nerodno uvrstili v to industrijsko skupino. Vanjo da so dali vse, ki ne izdelujejo bele tehnike. Priznavajo pa, da čisto enakih izdelkov, kot jih izdelujejo oni, v Jugoslaviji ne izdelujejo, razen nekaterih, ki jih dela Minel v srbskem Rpinju. Sicer pa se ocenjujejo še višje in trdijo, da so od njih boljši le tisti, ki se ukvarjajo z montiranjem.

Menijo pa, da ključa njihove uspešnosti ne bi smeli iskati v enkratnosti vrste njihove izdelave. Svojo uspešnost pripisujejo visoki storilnosti, izurjenosti, skrbnemu spremljanju stroškov, delovnim normam, nagrajevanju racionalizatorjev, torej izboljševalcev dela ipd. »Skrbno spremljamo stroške. Če kaj zaškrilje, takoj vemo, kje in zakaj. Delamo predračune in proračune.« In še: »Delavci smo vsi domačini. Nihče ne menja službe. Spremembe so le, če se kdo upokoji. Zato smo navajeni svojega dela in discipliniranosti. Razmerje med zaposlenimi pri neposredni izdelavi njihovih izdelkov in med celotno reziijo, v katero štejejo pripravilne službe, transport, lastno orodjarno ipd., je 50 proti 50.

Način določanja cen je v gospodarstvu pomemben krojač uspešnosti. V Mehaniki pravijo, da lahko tisti del cene izdelka, ki jo sestavljajo barvaste kovine, namreč baker in aluminij, dvigujejo sami v skladu z draževitvijo teh kovin. Pri tem se morajo držati posebnega pravilnika, ki so ga morali sprejeti pred leti in ki natančno določa, kako je treba izračunati delež bakra in aluminija v takšnih izdelkih. Sicer pa poudarjajo, da imajo vse druge cene pod družbeno kontrolo in da jim visoka raven dohodka jemlje pravico, da bi predlagali drugačno dražitev.

Po višini vrednosti zgradb in strojev na delavca so v Jugoslaviji v svoji skupini precej skromnejše uvrščeni, namreč šele na 49. mestu. Pravijo pa, da to ne pomeni, da bi delali s slabimi in zastarelimi stroji. Stroje skrbno obnavljajo, a le z denarjem, ki ga prihranijo. Poudarjajo, da se obnašajo v okviru tega, kolikor imajo: »Delamo

Zakaj lahko posluje nekdo dobro, zakaj pa posluje drugi, če že ne slabo, pa vsaj manj dobro? To smo hoteli zvedeti od nekaterih slovenskih gospodarskih organizacij. Nismo jih izbrali po kakšnih priporočilih na podlagi bolj ali manj starega ali bolj ali manj upravičenega ugleda v javnosti, ampak na podlagi dohodka, ki so ga dosegli na zaposlenega po lanskih polletnih obračunih poslovanja. Izbrali smo izdelovalce iz dveh v Sloveniji najpomembnejših dejavnosti, namreč elektroindustrije in predelave kovin, pa iz pomembne narodne industrije, namreč žage ter volnarje kot del tekstilne industrije.

Kot dober kmečki gospodar in menimo, da nismo za današnje dni, ko so vsi »zapufani«. Ugotavljajo pa, da tudi drugi prihajajo do spoznanja, da bi bilo treba ravnati tako, kot ravnajo v Mehaniki.

## Orkester mora skladbo dolgo ponavljati

Iskrin tozd Tovarna za montiranje elektromotorjev v Spodnji Idriji je sorazmerno mlad, saj je začel delati kot obrat leta 1971, samostojen tozd pa je postal leta 1975. Izdeluje male kolektorske in nesinhronske motorje. Med 85 obrati, ki jih SDK uvršča v skupino izdelovalcev električnih strojev v Jugoslaviji, so bili v polletju 1979 po višini dohodka na delavca šele na 77. mestu. Med 16. tovrstnimi organizacijami v Sloveniji pa so bili na 14. mestu. Vendar izgube po lanskem polletnem obračunu niso imeli.

Našteli so več vzrokov, zakaj so na tej lestvici spodaj.

## Žage

1. polletje 1979, podatki: SDK v Jugoslaviji 169 žag v Sloveniji 32 žag

Ime	dohodek na delavca uvrstitev v SFRJ	delavca din	delež akumulacije v dohodku v odstotkih	število zaposlenih
Troples Slovenijales				
Ljubljana	1	298.093	32,3	71
Marles Limbuš	2	233.221	32,7	125
Žaga Tržič	4	178.584	20,7	47
Žaga Skofljica	5	178.133	24,0	58
Lesograd Kozina	93	71.222	11,4	107

Vendar vedo, da bi bili tudi po tej primerjavi uvrščeni bolj zadaj.

Trdijo, da jim boljše poslovanje preprečujejo oziroma ovirajo monopolistične težnje dobavitelja. Monopolist je zanje tisti, ki nima težav z nabavo in prodajo. Tozdi, ki jim dobavlja dele in surovine in ki jim prodaja izdelke, ima lažji položaj tudi ob gospodarskih stiskah. Če dobi manj surovin od neposrednih izdelovalcev, jih ima običajno zase dovolj, zaradi manjkajočega dela pa trpe podkupci, torej tudi v Idriji. Če je prodaja izdelkov slabša, si podobno prizadeva prodajati predvsem svoje izdelke.

V Spodnji Idriji nimajo svoje razvojne službe. Ker si prizadevajo delati boljše vrste motorja, so to naročili pri strokovnjakih razvojne službe drugega tozda. Zgodilo se je tudi, da ti, ko so jo opravili, niso hoteli izročiti načrtov, češ da je to njihov program, čeprav so ga izdelovali v Idriji.

Zato, da bi prišli ceneje do surovin, zato da bi si izboljšali prodajo in zato, da bi dobili boljši delovni program, ki bi bil brez skritih zvijač, hočejo začeti nekatere dele izdelovati sami in ustanoviti tudi razvojno službo, ki bo delala izključno zanje. Prizadevajo si namreč, da bi plačevali pločevino in ulitke po jugoslovanski ceni, ne pa dražje. Če bi jih kdo vprašal, zakaj se o tem ne dogovorijo ustrezneje z dosedanjim dobaviteljem, odgovarjajo, da se je moč dogovoriti le, če je obema do tega. Obojestranska volja pa je le tedaj, če sta stranki odvisni druga od druge, to pa zdaj nista.

Zanimivo pa je njihovo priznanje, da bi tedaj, če bi postavili načrtovane obrate, pa bi se jim potem osamosvojili kot tozdi, verjetno tudi sami te osamosvojevence poskušali držati v takšnih kleščah, kot zdaj drže drugi njih.

V tozdu je 370 zaposlenih. Vsi so domačini. V celotni reziiji, torej od kuharic do šoferjev, jih je zaposlenih le 35 odstotkov ali 130 ljudi. Menijo, da v reziiji nimajo velikih skritih zalog. Če delajo koristno, kot so brali, v Jugoslaviji v teh službah na dan povprečno štiri ure in pol, lahko trdijo, da znaša pri njih to povprečje vsaj šest ur.

Glavne zaloge pa so v znanju. Šolanin ljudi jim primanjkuje. Sicer pa so tudi domače zaloge drugih delavcev izčrpane. Ker so mlada tovarna, tudi delavci niso vselej najbolj izurjeni in okretni. Mlad inženir potrebuje za živitev v stroko ob pomoči



(foto dokumentacija Dela)

svetovalec leto in pol. Pri njih svetovalcev niso imeli, zato je bil ta čas samovzgoje daljši. Svoje težave so primerjali s težavami afriških gospodarstev v primerjavi z nemškimi in ugotovili: orkester ne more prvi dan zaigrati tako ubrano, kot lahko stori, če je to preigral že tisočkrat.

### Sodobna oprema in manj popivanja

Med 169 organizacijami, ki se v Jugoslaviji ukvarjajo z žaganjem lesa, je Marlesova žaga in zabožarna v Limbušu po višini dohodka na zaposlenega na drugem mestu. Med 32. slovenskimi žagami so prav tako na drugim mestu, namreč takoj za Slovenjalesovo žago tropskega lesa v Ljubljani.

V Marlesovi žagi menijo, da je k njihovim poslovnim rezultatom največ prispevala sodobna oprema, saj so žago pred dobrim letom temeljito preuredili. Tako so lani precej dvignili storilnost, ki sicer še ni tako, kot bi po normativih za to sodobno opremo morala biti, je pa zadovoljiva. V zadnjem času pa so tudi precej zmanjšali izostanke, predvsem delež bolniških dopustov, ki je v primerjavi z drugimi sorazmerno majhen (8 do 9 odstotkov). V veliki meri se jim je tudi posrečilo izkoreniniti popivanje med delovnim časom, kar seveda vidno vpliva na storilnost.

Preskrba s hlodovino je dokaj redna. Blizu žage je tudi sodobno skladišče lesa gozdnega gospodarstva Maribor, ki jih skoraj v celoti zalaga z lesom. Kljub temu letnega načrta razreza niso dosegli, kajti gozdno gospodarstvo jim lani ni zagotovilo 4.000 m<sup>3</sup> lesa in toliko jim je tudi manjkalo do polne uresničitve načrta. Upajo, da bodo letos, ko se bodo dohodkovno povezali z gozdarji, tudi te manjše težave v preskrbi s hlodovino uspešno prebrali. Lani so na stari in novi žagi razžagali 65.000 m<sup>3</sup> lesa, ki ga deloma porabijo v Marlesovih tovarnah, del prodajo na domačem trgu, 6.000 m<sup>3</sup> pa so ga izvozili.

Pri doseganju zastavljenih letošnjih poslovnih ciljev jih bo močno oviralo odplačevanje kreditov, kajti denarja za novo žago niso združevali v okviru delovne organizacije. To pa bodo začeli letos, kajti poleg žage bi radi posodobili še sortirnico in sušilnico.

Med 118 zaposlenimi na obeh žagah in v zabožarni je tretjina žensk. Sestava delavcev, ki so povprečno stari 32 let, pa je glede na novo elektronsko opremo komaj zadovoljiva. Premalo je zlasti višje strokovno usposobljenih.

Dobri poslovni rezultati se kažejo tudi v višini osebnih dohodkov. Poprečni OD je

veliko več narediti. Boljše rezultate pa bo mogoče doseči tudi z naslednje dohodkovno povezanostjo med gozdarji, žagarji in lesarji, vključiti pa se bo morala tudi trgovina. Vsega tega pa ne bo moč učinkovito opraviti, če ne bodo posodobili proizvodnje. Zato ob sovlaganju gozdarjev že načrtujejo posodobitev in širitev žage, tako da bi ob istem številu delavcev in enakem obsegu razreza, začeli tudi s proizvodnjo polizdelkov ter boljšim izkoriščanjem odpadkov (lubje za kurjavo).

### Zaposlitev kot socialno zdravilo

»Zadovoljni sicer nismo, lahko pa bi bilo še slabše. Pred leti, denimo, smo imeli celo zubo,« pravijo v Lesogradu, podjetju za predelavo lesa v Kozini. Ta delovna organizacija je po uspehu na repu slovenskih žagarjev. Ob polletju so na delavca ustvarili le 71.222 dinarjev dohodka. Tudi po zaključnem računu za lansko leto ne bo nič boljše, saj letnega delovnega načrta niso izpolnili. Od načrtovanih 16.000 m<sup>3</sup> lesa so razrezali le 14.000 m<sup>3</sup>. Za to naštevajo vrsto vzrokov.

Najprej številne izostanke z dela, predvsem zaradi bolezni. Čeprav so na nerazvitem brkinskem območju, vse težje dobivajo delavce za težko fizično delo na žagi. Delavci raje odhajajo v nove, sodobnejše obrate, ki jih v zadnjem času odpirajo v Brkinih, tako da z zaposlovanjem na žagi velikokrat urejajo najtežje socialne primere v okolici. Pri tem jim največ pregledov povzroča alkoholizem. Ob teh težavah pa jih pesti tudi slaba organizacija dela. Čeprav so pred leti posodobili proizvodnjo, je usklajenost med posameznimi stopnjami predelave slaba. Težave jim povečuje še neprimerna lega žage v tesni med ceste in železnico. V tej enoviti delovni organizaciji se jim tudi ni posrečilo tesneje dohodkovno povezati se z gozdarji in z drugimi delovnimi organizacijami v lesni industriji. Poleg tega so vezani predvsem predelavo manj kakovostnega lesa, kraskega bora, ki ga uporabljajo zlasti gradbeniki. V Lesogradu vidijo izhod le v povezavi z večjo delovno organizacijo in pa v novi žagi in obratu za embalažo na ustreznem kraju. Pri tem pa jih ovira pomankanje denarja, kajti delovne organizacije s katerimi sodelujejo (Lesonit, Kraški zidar) so še pripravljene združevati sredstva za posodobitev sedanje žage, nikakor pa ne za postavitev nove.

Lani se je število delavcev celo zmanjšalo, tako da je bilo zaposlenih le 106, od tega 26 na žagi. Zaradi težkih delovnih razmer vztrajajo na žagi predvsem starejši delavci in tako je povprečna starost več kot 45 let. Tudi povprečni osebni dohodki so bili nižji kot v drugih delovnih organizacijah s tega področja lesne industrije; lani so znašali

Toliko temeljiteje in pospešeno je s temi odločitvami potrebno nadaljevati, četudi ekonomski kazalci potrjujejo, da je pot prava. Kratkoročno gledanje sicer ni najboljše. Kajti ob toliko zadržanem uravnavanju prodajnih cen z izdelovalnimi stroški je spogledovanje – hkrati pa morebitna samozadovoljnost nad dosežki, izkazanimi v tekočih obračunih poslovanja – sila kratkovidna. Razvoj določenih naprav, urejanje tekoče proizvodnje, navezovanje in zgajanje kooperacijskih vezi seveda zahteva čas, tudi več kot standardno plansko petletje. Učinkovitost kreditnih pospeškov v krajših rokih skoraj ne pride v poštev.

V SKIP sicer z zadovoljstvom gledajo na »obračunske dosežke«, četudi ugotavljajo v njih (tudi na podlagi omenjenih kazalcev) še dokajšnje vrzeli, še neizkoriščene zmogljivosti, viře dohodka. Izboljšanje kadrovske strukture pa tudi strojne opreme sodita med prve pogoje, da začrtani program docela zaokroži in kakovostno izpopolni.

### Omahovanje med obrtjo in industrijo

Škofjeloški Avtokovinar deluje kot enovita delovna organizacija, vendar očitno pod močnim vplivom »dvodelnega programa«: avtomehaničnemu servisu, ki je prvotna edina dejavnost organizacije, ustanovljene pred petindvajset leti, se v zadnjih letih pridružuje in po obsegu del tudi presega proizvodnja opreme za klavnice.

Škofjeloški Avtokovinar v prvem polletju lani sicer ni posloval z izgubo, vendar pa je bil po dohodku na delavca med dvestotimi jugoslovanskimi izdelovalci kovinskih konstrukcij pod »zlato sredino«, namreč na 111. mestu. Med 27 takšnimi izdelovalci v Sloveniji pa je bil tedaj šele na 25.

Nekaj manj kot 100 zaposlenih v organizaciji, ki jo uradno sicer uvrščajo med industrijske, po občinski razvrstitvi pa spada v drobno gospodarstvo, je takorekoc na pomembnem prehodu. Omejene servise zmogljivosti terjajo novo gradnjo in hkrati tudi opredelitev, kaj bo servis delal, kako se bo morda povezoval z nekaj sosednimi, sicer »v lasti« specializiranih prevoznikov, ali pa poskusil prevzeti zastopanje kakšnega domačega proizvajalca osebnih vozil. Drugi del pa že nekaj let uspešno razvija izdelovanje različnih naprav za klavnice, skupaj z vrsto strokovnih institucij. Čeprav bo vsak del organizacije imel svojo razvojno pot, bo potrebna še vrsta odločitev. Če ocenimo po mnenjih, ki so jih izrazili v sami organizaciji, je očitno, da je poprej potrebno urediti še marsikaj znotraj kolektiva: ne samo z dodatnim izobraževanjem, okrepitvijo strokovnih moči, posebej še s tehnološkimi in organizacijskimi izboljšavami. Gre preprosto za prehod na industrijski način dela, seveda zlasti na področju izdelovanja klavniške opreme, za katero se po njihovem obeta dovolj naročil.

Sedanja dvodelnost precej vpliva na dohodkovno uspešnost. Očitno je namreč, da omejene cene servisnih storitev ne morejo slediti sorazmerno uspešni klavniški opremi in ključavničarskim izdelkom. V delitvi pa je vendar potrebno zagotavljati nekakšno pravično ravnovesje. Normiranje dela, četudi za začetek vsaj na podlagi izkušenj, je sicer korak naprej k razjasnitvi odnosov in odpravljanju razvad. Poslovni dosežki, strnjeni v skupno bilanco delovne organizacije, so potemtakem odraz vrste nerazčiščenih in komaj načetih ukrepov za izboljšanje organizacije dela, za uveljavitev pešičice komaj preskušeni naprav. Pa tudi o tem so razprave v kolektivni burne, odklonilne in celo očitajo, da gre za neprevidno in predrago tveganje. Skratka gre za temeljne razvojne odločitve. Sorazmerno ozka specializacija napoveduje dohodkovno rast, zanesljivo prihodnost, toda ne brez preprečanja večine, da je tveganje smotno, odločitev za tak proizvodni program pa dobra. Pripravljeni načrti, tekoča izdelava vedno novih naprav za klavnice in vedno večja naročila kažejo, da je dobro še nadalje razvijati uveljavljene izdelke. Nekaj morda na videz formalnih statusnih vprašanj, pa bi vendar kazalo hitreje rešiti znotraj opredelitev gospodarskega razvoja v občini. Tedaj bi nemara tudi v sami organizaciji bilo lažje izpeljati pripravljene načrte, jih širše povezovati. Saj uvrstitev med drobno gospodarstvo ne pomeni, da proizvodnja – pa z njo dohodkovna uspešnost – ostaja v mejah majhne »delavnice«, da ni standardizacije in da tudi ni prizadevanj za izdelovanje večjih serij.

### Moda in majhne serije

Ljubljanska tkalnica Vižmarje je z rezultati dela in s poslovnimi uspehi ob polletju lani prehitela vseh 40 izdelovalcev volnenih tkanin, kolikor jih je sedaj v državi. Tekalnica pravzaprav ne sodi med volnarje. Mednje jo je uvrstila Služba družbenega knjigovodstva, čeprav se v sintetičnih tkaninah vižmarske tkalnice le malokrat prepletajo volnene niti. Še pet let izdelujejo namreč samo sintetične tkanine za ženska športna oblačila. Prav tako jih SDK naro-

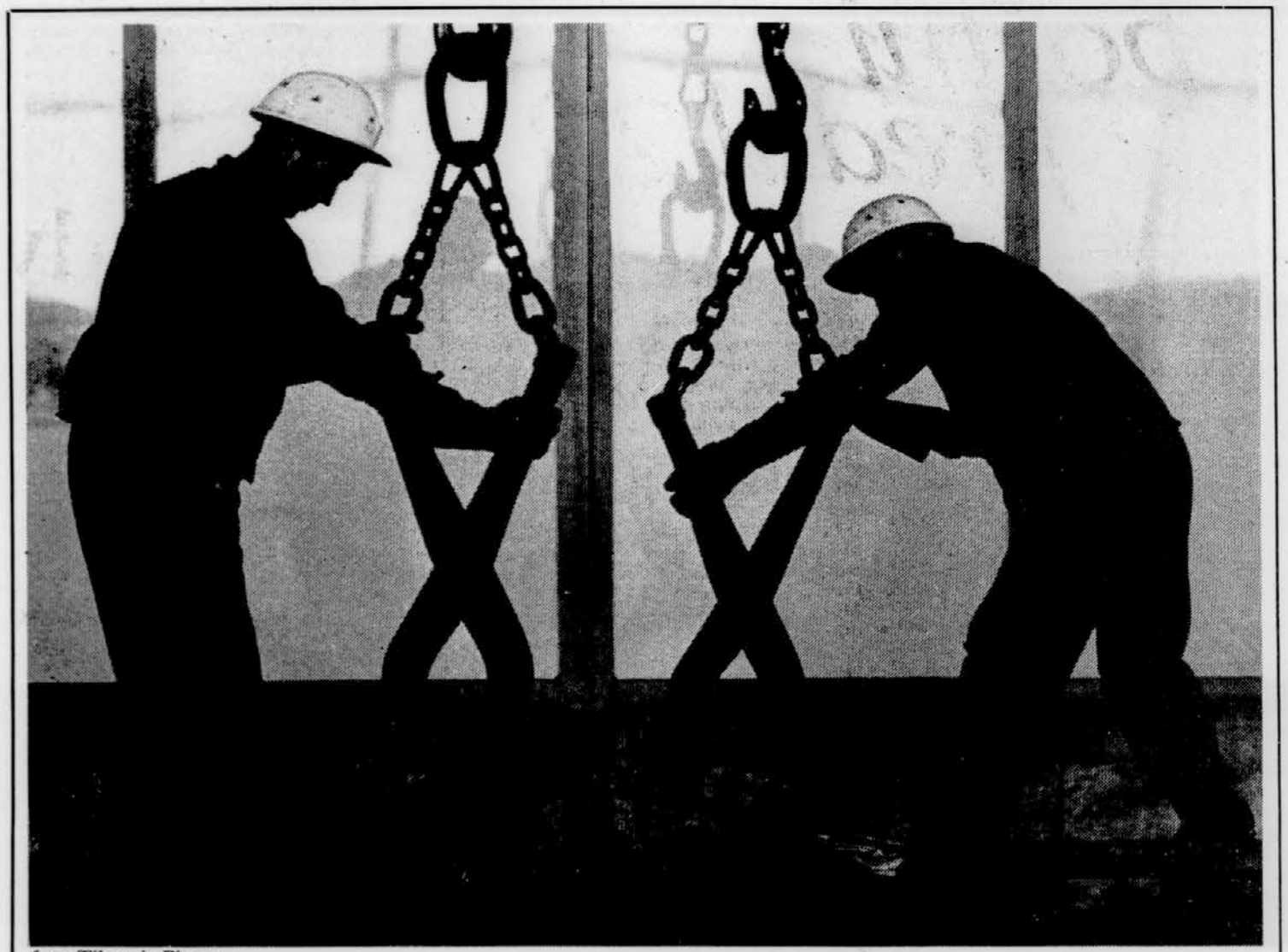


foto Tihomir Pinter

be popisuje kot bombažno tkalnico, ker z bombažnimi prejami v Vižmarjih že dolgo nimajo več opravka.

Raje so se oprijeli tkanja sintetičnih tkanin in pri tem nameravajo ostati, saj so prepričani, da zanimanje za izdelke te vrste ne bo kmalu splahnelo. Njihova glavna prednost je, kot pravijo, da so majhni, da delajo v majhnih serijah (vsako leto naredijo po dva milijona metrov tkanin) in da grejo v korak z modo po svetu. Tako so prožnejši in se hitreje prilagajajo modnemu okusu doma in na tujem.

Vendar bi bili taki poslovni prijemi manj učinkoviti, če ne bi vse blago stakli s sodobnimi stroji in venomer z vlaganji skrbeli za to, da stroji ne bi zastareli. To veliko stane, vendar so se že zdavnaj odločili, da bodo vsako leto namenili za razvoj in opremo 20 milijonov dinarjev iz lastne blaginje, drugo pa si bodo sposodili. Čeprav je njihova proizvodnja dražja od proizvodnje v velikih serijah – proizvodno pa dodatno draži tudi sintetična oziroma nafta – v Vižmarjih še vedno izdelujejo sorazmerno poceni blago. Predvsem zato, ker ne zaposlujejo novih delavcev. To pa jim omogoča, da so produktivni, da dobro prodajajo, pa tudi dohodek na zaposlenega je tako večji.

Kljub vsemu pa na tujem, kamor prodajo 15 odstotkov proizvodnje, le niso konkurenčni. Surovine kupujejo povečini v domačih predilnicah, kjer so dražji kot v tujini. Zato morajo tjakaj prodajati ceneje kot doma. Za izvoz so se odločili zato, da bi z devizami lahko kupili tiste kemikalije in barve, ki jih doma ne dobijo. Po drugi strani so prisiljeni izvažati, sicer doma ne bi mogli vsega narejenega prodati, vsaj ne po zdajšnjih cenah.

Seveda pa takega razmaha v zadnjih desetih letih tkalnica le ne bi doživela, če se ne bi povezala z drugimi slovenskimi tekstilci v delovno organizacijo Tekstil. Ko so si s predilci, konfektorji, pletenarji, izdelovalci galanterije in tekstilnega materiala za potrebe druge industrije v Tekstilu razdelili delo, so se bolj specializirali. Predvsem pa, kar je za tekstilno industrijo še najbolj pomembno, so ustavili zaposlovanje novih delavcev. Obenem pa z združenimi močmi tudi hitreje modernizirajo proizvodnjo, lažje se odločajo za nove naložbe in skladneje načrtujejo razvoj.

Čeprav v tovarni spodbujajo učinkovito izrabo delovnega časa, so lani morali zaradi bolniških izostankov zaposliti še 16 delavcev, kar pri 250-glavem kolektivu ni tako malo. Vendar si precej stroškov zbijejo z majhno administracijo (14 ljudi), kjer opravijo vse delo v rednem delovnem času.

### Boj za sodobne stroje

Tudi Merinkina temeljna organizacija Tkanine iz Maribora si je s svojimi blagi dobro utrla pot na domači in tuji trg. Po ustvarjenem dohodku na delavca je lani ob polletju pristala na drugem mestu med 40 jugoslovanskimi volnarji, takoj za vižmarsko tkalnico. Uspevamo zato, pravijo, ker imamo sodobne stroje, ker spremljamo modo, poleg tega pa smo boljše organizirani in prodornejši od drugih tekstilcev. Dobre rezultate pri poslovanju pripisujejo tudi čvrstemu sodelovanju z drugima dvema

temeljnim organizacijama v okviru delovne organizacije Merinka in z vsemi organizacijami v okviru sestavljene delovne organizacije MTT.

Prav tako kot Vižmarje so se tudi v Mariboru odločili za maloserijsko proizvodnjo, saj naredijo vsako leto milijon metrov volnenih tkanin za moške in ženske obleke ter plašče, in sicer iz čiste volne, včasih tudi iz mešanice volne in sintetične. Njihovo geslo so modne tkanine, zato so vsa leta vlagali v proizvodno opremo in šli v korak s sodobno tehnologijo.

### Dve leti do izkušenj

Čeprav se kočevski volnarji iz Tekstilane po proizvodnem programu razlikujejo od drugih slovenskih tekstilcev, saj delajo v glavnem sintetične odevje, pa je očitno, zakaj se po ustvarjenem dohodku na delavca

Prav v času, ko se je prodaja na domačem trgu ustavila, so se odločili, da ne bodo več delali odev iz statične volne, temveč da se bodo preusmerili na proizvodnjo sintetičnih odev. Vendar so se ujeji v past. Izkušeni za tako proizvodnjo niso imeli, drugi, ki so odevje že izdelovali, pa niso hoteli pomagati. Zato so dve leti tavalji v temi in iskali način, kako bi napravili boljše odevje, kar se je krepko poznalo pri dohodku.

Naslednja težava, s katero si v Kočevju precej belijo glavo, je nočno delo žensk. Najprej so nočno delo odpavili v proizvodnji odev, v predilnici pa še vedno delajo v treh izmenah. S postavitvijo novih proizvodnih prostorov in nakupom nove opreme, kamor naj bi preselili proizvodnjo odev, ne nameravajo povečati proizvodnje. Namesto tega bi odpravili nočno delo.

Najbolj jih skrbijo precejšnji izostanki z dela. Zato morajo vsako leto precej več zaposlovati, da zapolnijo začasno prazna mesta. Letos bi morali namreč zamenjati

### Izdelava električnih strojev

1. polletje 1979, podatki: SDK  
v Jugoslaviji 85 izdelovalcev  
v Sloveniji 16 izdelovalcev

Ime	dohodek na delavca uvrstitev v SFRJ	din	delež akumulacije v dohodku v odstotkih	število zaposlenih
Varični stroji				
Uljanik Pulj	1	277.127	37,6	216
EMOND IMP Ljubljana	7	177.350	23,5	411
Mehanika Trbovlje	12	153.575	26,4	341
Elektromotorji Iskra				
Spodnja Idrija	77	66.018	12,3	368

ne morejo kosati ne z vižmarsko tkalnico, ne z Merinkino Tkanino. Najšibkejša točka poslovanja Tekstilane so neproduktivni stroji, saj so malone vsi zastareli. Najnovejši stroji so stari šest let, najstarejši pa deset, zato z njimi ne morejo narediti niti približno toliko, kot bi lahko na novih. Dokler so bili stroji novi in so delali z vso močjo, so bili tudi poslovni rezultati dobri. Zasukalo pa se je pred nekaj leti, ko jih je najprej prizadela podražitev nafte – z njo so se podražile namreč tudi surovine – istočasno pa se je prodaja doma močno zmanjšala, tako da so se odevje kopičile v skladišču.

Izgube v Tekstilani sicer nikoli niso imeli, ker so si iz denarnih težav pomagali tudi z devizami, čeprav so bili lani ob polletju na repu lestvice uspešnosti slovenskih volnarjev. Pred štirimi leti so začeli izvažati prve odevje iz stanične volne na bližnji vzhod. Ko se je tudi domači trg z odevami pozneje zastil, je Tekstilana preusmerila izvoz v Zahodno Evropo v ZRN, na Švedsko in na Nizozemsko. Tja še dandanes dobro prodaja, kar je dokaz več, da so njihovi izdelki dobri. Čeprav so prodajali na bližnji vzhod ceneje kot doma, so ustvarili dovolj deviz, da so lahko z njimi pred leti nakupili vsoto potrebno opremo, dohodek pa je bil zaradi tega pičel.

Prav nerazumljivo je, se pritožujejo v Tekstilani, da kljub domačim proizvajalcem odevje uvažamo iz Madžarske, Češkoslovske in Romunije. Še huje pa je, da trgovci lahko uvoženim odevjam sami določajo ceno, medtem ko se cene za domače odevje administrativno določajo. Tuje odevje se tako pri nas prodajajo ceneje od domačih in jih ljudje tudi raje kupujejo, čeprav v Tekstilani pravijo, da so slabše od njihovih. Zoper takšno ravnanje so se že večkrat pritožili, pa so vsakič naleteli na gluha ušesa.

Izvoz na bližnji vzhod zanje ni bil zanimiv, vendar nujen. Načrtujejo, da bodo zato letos manj izvozili v arabske države in več v Zahodno Evropo. Z zaslužnimi dolarji so bili namreč dvakrat oškodovani: prvič, ko so morali na bližnji vzhod prodajati ceneje in drugič, ko so z dolarji kupovali v Zahodni Nemčiji ali Italiji stroje za marke.

### Izdelava volnenih tkanin

1. polletje 1979, podatki: SDK  
v Jugoslaviji 40 izdelovalcev  
v Sloveniji 9 izdelovalcev

Ime	dohodek na delavca uvrstitev v SFRJ	din	delež akumulacije v dohodku v odstotkih	število zaposlenih
Tekstil Vižmarje	1	144.765	32,7	250
Tkanina MTT Maribor	2	121.524	12,4	348
Tekstilna Kočevje	21	67.683	11,8	560

Ime	dohodek na delavca uvrstitev v SFRJ	din	delež akumulacije v dohodku v odstotkih	število zaposlenih
Metalno Zenica	1	358.784	48,2	76
SKIP Ljubljana	3	309.815	44,4	194
Avtokovinar				
Škofja Loka	111	87.532	29,1	93

bil lani 7.360 dinarjev. Pravijo, da nagradjujejo po delu, kar je tudi pripomoglo k večjim delovnim uspehom.

### Manj »bolniških« izostankov

Da se da z boljšo organizacijo in delovno disciplino veliko prispevati k boljšemu poslovanju, so povedali tudi na Hoinji žagi na Škofljici pri Ljubljani. Ta žaga je po dohodku na delavca tako med slovenskimi kot med jugoslovanskimi žagami na petem mestu.

Lani so znižali izostanke z dela, predvsem bolniške: tiste do 30 dni za 2,5 odstotka, tiste nad 30 dni pa celo za 4 odstotka. Glede na to, da je polovica (od 58 delavcev iz drugih republik in da so nekateri skoraj redno manjkali tudi po 15 dni na mesec, je to kar precej. Imajo še dokaj sodobno opremo in niso obremenjeni z visoko amortizacijo in odplačevanjem posojil. Malo zaposlenih v režiji in skrajšan čas za žaganje enega kubičnega metra lesa tudi vpliva na večji dohodek. Čeprav je preskrba s hlodovino vsako leto težja, pa jim je s tesnejšim dohodkovnim povezovanjem z gozdarji na eni strani in z lesno proizvodnjo na drugi, uspelo doseči zadovoljivo delitev dohodka. Še vedno pa ni vključena v to povezanost trgovina.

Med 58 delavci, katerih povprečna starost ne presega 23 let, je večina nekvalificiranih, zato je povprečje osebnih dohodkov, 6.720 dinarjev, zadovoljivo. Nagrajevanje po delu, pravijo, so sicer uveljavili v proizvodnji bolj kot pa v režiji, da pa uravnolovka le še prevečkrat kroji višino osebnih dohodkov.

Čeprav načrtovanega razreza lesa zaradi večjega popravila v drugi polovici leta niso uresničili, pa so finančni načrt presegli za 20 odstotkov. Večji del proizvodnje porabijo v drugih Hoinjih tozilih, del prodajo na domačem trgu, 2.000 m<sup>3</sup> lesa pa so izvozili. Izvoz bi bil lahko še večji, če ne bi bilo povpraševanje doma tako veliko. Kot v Limbušu se tudi na Škofljici pritožujejo nad ceno hlodovine, ki s ceno žaganega lesa ni v pravem sorazmerju. Cene hlodovine, ki jih določajo v republikah, rastejo hitreje kot pa cene žaganega lesa, ki jih določajo v okviru Jugoslavije.

Sicer pa se na Škofljici zavedajo, da se da z boljšim izkoriščanjem delovnega časa še

5.380 dinarjev. Čeprav uveljavljajo nagrajevanje po delu, pa tega še niso v celoti uresničili, predvsem ne v okviru manjših delovnih skupin.

### Slovo od manj zanimivih izdelkov

SKIP, toz ljubljanskega IKO je bil med dvestotimi jugoslovanskimi izdelovalci kovinskih konstrukcij v prvem polletju 1979 po višini dohodka na delavca na tretjem mestu. V Sloveniji pa je bil tedaj med 27. takšnimi izdelovalci prvi. Še nedavno sila pisano ponudbo naprav so skladno z dogovorji znotraj sestavljene organizacije razredčili, povsem opustili izdelovanje pretovornih silosov, različnih cistern, stolpnih žerjavov, priprav za ravnanje betonskega železa in še nekaterih. Tako so pravzaprav prišli do treh opornikov svojega programa, v katerem predstavlja dve tretjini izdelava talne gradbene mehanizacije (vendar ob njej še tudi gradbenih tovarnih dvigal in fasadnih odrov), četrtno izdelki iz armiranega poliestra pa oprema za prašičje farme, približno desetino pa različna oprema za procesno industrijo, ki jo izdelujejo po posamičnih naročilih.

Nekoč dobro znani proizvajalec gradbenih dvigal, (če omenimo samo ta njihov izdelek) se je torej načrtno preusmeril, recimo, posvetil svoje moči in seveda sredstva na nekaj področij. Seveda na podlagi dogovora o delitvi dela s sorodnimi organizacijami – pa ni manj z upoštevanjem, česa nam pravzaprav niti ne bi bilo treba uvažati. Dokajšen del naprav, h katerim namerjajo svoj razvoj, pa nadomešča devizne izdatke. Zlasti na področju talne mehanizacije in v njej posebej z izdelovanjem v lastnem konstrukcijskem oddelku razvitega bagra, kopača in nakladalca. Tesno povezovanje z drugimi proizvajalci je pri takih napravah še toliko pomembnejše, saj finalizacija izdelka vsiljuje dogovarjanja o dobavah pomembnejših sestavnih delih pač s specializisti zanje.

Ko naraste določena proizvodnja do količin, ki jih vgrajene zmogljivosti še komaj zmorejo ali ko bi nadaljnje sprejemanje naročil bilo kritično, tedaj se, razumljivo, hitro zastavi vprašanje, kaj storiti. Rešitve programov, sproščanje zmogljivosti za ocenjeno najbolj perspektivno, je smotrna odločitev – memjo v SKIP.

Predstavniki Ljubljanske banke v tujini

Bolj kot primanjkljaj nam grozi zapiranje trgov

Kratkovidno ravnavajo, ki izvoz uravnavajo po boljšem trenutnem zaslužku

Pravkar končano leto je podobno kot vrsta zadnjih let prineslo jugoslovanski zunanji trgovini več skrbi kot zadovoljstva. Navzlic številnim ukrepom in omejitvam - nekateri so prepričani, da je bilo odločno preveč - se je razkorak med izvozom in uvozom lani še povečal. Uspohevajoč star tečaj dolarja (po tem tečaju je dolar vreden 18,25 dinarja se je jugoslovanski zunanjetrgovinski primanjkljaj povzpел že na 116 milijard dolarjev. To je za skoraj polovico več kot v enakem obdobju 1978. leta. Hkrati je tudi nova rekordna številka.

Tudi razporeditev izvoza in uvoza po posameznih državah oziroma po posameznih območjih se ni popravila. Naše gospodarstvo se napreduje k razvitim zahodnim državam in to predvsem tako, da tam veliko kupuje in precej manj prodaja. Tako je naše gospodarstvo v prvih enajstih mesecih lani pokrilo z izvozom v EGS le 35 odstotkov vrednosti svojih nakupov v teh državah. Veliko bolj uravnotežena je naša menjava s socialističnimi državami, poslalsala pa se je bilanca menjave z državami v razvoju. Po eni strani je sicer razveseljivo, da se je povečal obseg naših nakupov v tem delu sveta, največ na račun naftnih držav. Drugače pa naše gospodarstvo te trge še vedno močno zanemarlja in utegne se zgoditi, da bo čez nekaj let tja veliko težje prodreti kot zdaj.

Bolj kot sam primanjkljaj bi torej bilo nevarno, če bi se nam nekateri trgi povsem zaprli. Na to je posebej opozarjala tudi predstavniki Ljubljanske banke - združene banke v tujini. Ti so se letos že četrto leto zapored zbrali na delovnih pogovorih v domovini in ugotovili, da morajo predvsem skrbeti za to, da bi na območjih, kjer delajo, dobili čimveč kupcev za jugoslovansko blago. Vprašanje pa je, pravijo, če bodo resnično lahko upravičili vlogo, ki jim jo pripisujejo. Če jim gre verjeti, so namreč možnosti za uspešnejšo uveljavitev našega gospodarstva v tujini ta trenutke sila klavrne. Zato pa so krive predvsem naše organizacije same, ne pa tuji kupci našega blaga.

Glavna težava, s katero se zdaj ubadajo tisti, ki v imenu našega gospodarstva nastopajo na tujem, je v tem, poudarja cela vrsta bančnih predstavnikov, da je v Jugoslaviji sila težko dobiti blago, ki bi ga izvozili. Srečko Jamnišek, ki vodi predstavništvo banke v Frankfurtu, pravi:

»Nemški trg je pripravljen kupovati naše izdelke. Možna je tudi industrijska kooperacija, ker Nemčiji primanjkuje delavcev. Vendar je v Jugoslaviji težko kupiti blago, ker naše organizacije nečje izvažati.«

Njegova pritožba je po svoje presenetljiva, ker so se predstavniki, ki delajo v nekaterih drugih državah in celinah, pritožili, da jugoslovanske organizacije preveč ostajajo v Evropi ali pa se vanjo vrnejo takoj, ko se jim zazdi, da bi mogli na tem trgu svoje izdelke bolje vnovčiti. Jože Tepina, ki vodi predstavništvo v New Yorku, opozarja, da sila kratkovidno ravnavajo tiste naše organizacije, ki so v ZDA prekinile pogodbe s tamkajšnjimi partnerji ali zmanjšale dogovorne dobave ter se začasno spet preselile v Evropo. Med takimi grešniki naj bi bila tudi slovenska lesna industrija. Vedeti je treba, pravi Tepina, da ameriški trg največ kupuje naše kolonialno pohištvo. To pa v Evropi dolgoročno nima kaj iskati. Podobno kratkovidno ravnavajo po njegovem mnenju tudi izdelovalci aluminijastih odličkov.

Direktor bančnega predstavništva v Nairobiju Bojan Pretnar pa je v svoje redno letno poročilo zapisal: »Cene naših izdelkov so včasih polovico višje kot tekmečeve. Naši predpisi so togi, postopek za vplačilo kapitala traja vse leto. Zato je ugled Jugoslavije kot poslovnega partnerja v nekaterih državah, na primer v Tanzaniji in Keniji, že močno načet, kar dodatno zmanjšuje že tako skromne možnosti.« Zavedati se je treba, pravi Pretnar, da bo zato naše gospodarstvo ob solidnejšem nastopu na tem trgu doseglo morebiten uspeh šele čez dalj časa. Pa še takrat po njegovem mnenju ni pričakovati posebno veliko.

Boris Vadjnal iz Moskve poudarja, da Jugoslavija kupi v Sovjetski zvezi največ surovin, predvsem nafte, bombaža in nekatere

rih rud. Obe strani sta se dogovorili, da se bodo cene v njuni menjavi oblikovale v skladu s svetovno rastjo cen. Te cene rastejo, pravi Vadjnal, našega blaga, s katerim bi pokrili primanjkljaj, pa ni. Tako bo letos primanjkljaj menda dosegel že 800 milijonov dolarjev. Po dogovoru pa smo lahko drug drugemu dolžni največ 130 milijonov dolarjev. Če hočemo v Sovjetski zvezi toliko kupovati, se moramo bolje organizirati, pravi Vadjnal. Določiti moramo, kakšno mesto v naši menjavi bomo namenili temu trgu. Sovjetskega trga namreč ni mogoče enačiti z drugimi. Letos bo treba tja izvoziti, pravi Vadjnal, vsak dan za 15 milijonov dolarjev blaga. Vrednost naše celoletne menjave denimo s Kenijo pa menda ne preseže 10 milijonov dolarjev.

V času, ko torej prevladuje prepričanje, da bo naše gospodarstvo in našo zunanjetrgovinsko bilanco rešil samo večji izvoz in ko hkrati tudi v organizacijah združenega dela zatrjujejo, da si bodo prizadevali čimveč izvoziti, se predstavniki našega gospodarstva v tujini pritožujejo, da včasih nimajo kaj prodajati in da je poslovanje naših organizacij nesolodno. Seveda pa je taka ocena precej posplošena, kajti ne gre prezreti nekaterih uspehov, ki jih je naše gospodarstvo doseglo v tujini. Tudi predstavniki Ljubljanske banke v tujini ne podcenjujejo teh dosežkov. Narobe, dajejo jih za zgled drugim, kako je treba delati, četudi je včasih to težko in drago. Jože Tepina iz New Yorka opozarja na slovensko mineralno vodo, ki bi jo menda lahko v Ameriki prodali neomejene količine. Kar pomeni Kuvajti za nafto, bi mogla za mineralno vodo postati Slovenija, pravi Tepina. Ljubljanski Lek je v ZDA, ki jih nekateri štejejo za Meko svetovne farmacevtske industrije, prodal dve svoji licenci. Američani že dvanajst let jedo jugoslovansko šunko, pa ne vedo, da ta »dobrota« prihaja iz Jugoslavije, ker jo prodajajo pod tujim imenom. Poljsko šunko, ki se je na ameriškem trgu pojavila šele pred tremi leti, pa poznajo, ker njeni izdelovalci niso zatajili domovine.

Sovjetski trg bi menda kupil več našega pohištva, konfekcije in obutve. Zanimajo se tudi za našo strojaradnjo, za izdelke steklarske in farmacevtske industrije, za Iskrino telefonijo. Precej bolj ali manj uspešnih kupčij so naše organizacije združenega dela sklenile tudi v državah v razvoju. Lek je zgradil tovarno zdravil v Angoli. Ta organizacija ima menda tudi največjo plantažo kinina v Gvineji. Jub iz Dolskega je v Gvineji zgradil tovarno disperzijskih barv, Novoles pa veliko žago. Emona se je razen znane plantaže za kavo v Centralnoafriški republiki uveljavila s supermarketi v Maliju in namerava v njih prodajati tudi jugoslovansko blago. Velik del jugoslovanskega izvoza v Afriko gre preko Tehnoimpexa, se zlasti ladje in ribe. Novogoriški Gostol je zgradil na Slonokoščini obali mehanizirano pekarno. Vozila iz Nove Gorice pa so izvozila v Gano 250 prikolic. Seveda pa spisek bolj ali manj uspešnih kupčij še zdaleč ni končan.

V državi v razvoju uspe tisti, ki se za nastop v tujini temeljito pripravijo, pravi Bogdan Šalej iz Brazlije. Uspešni so veliki sistemi, pravi, in velike zunanjetrgovinske organizacije. Žal pa Slovenija takih nima posebno veliko. Mnenja, da je treba nastop v tujini načrtovati in da je ponavadi treba računati z visokimi začetnimi stroški, ki pa se kasneje spremenijo v normalne, in da se resno delo ponavadi tudi obrestuje, so bili tudi drugi naši sogovorniki. Vendar, so dodali, vsi ne ravnavajo tako in zato si zapirajo vrata na posamezne trge, zmanjšujejo ugled vsega našega gospodarstva in kvirajo tudi našo zunanjetrgovinsko bilanco. Če bi ravnali drugače, bi bil morda primanjkljaj v bilanci manjši.

Toda ko smo se obrnili na nekatere prizadete organizacije, so v glavnem zavrnile očitke. Namestnik glavnega direktorja Slovenijales - trgovina Rudi Kremesec pravi, da izvoza pohištva v ZDA v preteklem letu niso zmanjšali, je pa res naraščal počasneje kot izvoz v Evropo. V Evropi so cene zdaj bolj ugodne, pravi Kremesec.

Tudi marka je bolj trdna kot dolar. Sicer pa pravi, da proizvajalci zahtevajo, da prodajajo tam, kjer pohištvo lahko bolje vnovčijo. Kar pa zadeva očitke o kratkovidnosti, pravi, da so kolonialno pohištvo prodajali v Franciji že pred 15 leti. Zdaj se povpraševanje po njem tudi v Evropi povečuje. Tako so lani v Evropo prodali za 32 odstotkov več (v ZDA in Kanado pa za odstotek manj). V Evropi so za pohištvo iztržili 268 milijonov dinarjev, v ZDA pa 366 milijonov dinarjev. Letos pa bo njihov izvoz pohištva v Evropo za skoraj polovico manjši, ker je doslej bosanska Krivaja prodajala prek Slovenijalesa, zdaj pa se je odločila za samostojen nastop.

V Moskvi ima predstavništva 62 jugoslovanskih organizacij združenega dela, od tega pet iz Slovenije. Na prvih deset po obsegu ustvarjenega prometa odpadne 74 odstotkov celotnega prometa prek teh predstavništev, na prvih 20 86 odstotkov, drugih 42 predstavništev pa ustvari 14 odstotkov vsega prometa prek predstavništev v tej državi. Med dvajsetimi najbolj uspešnimi so po besedah Borisa Vadjnala tudi Slovenijales, Metalka in Kovinotehna.

Nasprotno pa namestnik glavnega direktorja Lesnine Pavle Brglez pritrjuje našemu sogovorniku iz New Yorka. Res je, pravi, da so lani zmanjšali dobave pohištva v Ameriko in res je tudi, da kolonialno pohištvo največ kupujejo Američani, ker njim ta stil pač najbolj ustreza. Vendar ob tem poudarja, da so manj pohištva izvozili v Ameriko zato, ker so imeli tam še polna skladišča. Kolonialno pohištva ni mogoče prodajati v Evropi, pravi Brglez. Ob tako velikih serijah tega pohištva, kot jih delajo zdaj, se morajo navezati na velik trg. Zavedajo pa se, da ni dobro, če so odvisni samo od enega velikega trga. Zato bi se resnično radi uveljavili tudi v Evropi, seveda pa ne z enakim slogom pohištva kot v Ameriki.

Po eni strani, tudi dohodkovno, je zanimanje gospodarstva za Evropo razumljivo. Nevezdanje so nam ti trgi blizu, bolj jih poznamo in manj je treba plačati, da blago prepelješ v Nemčijo ali iz te države v Jugoslavijo. In res je, da so nekatere evropske valute trdnješe od ameriškega dolarja. Vedeti pa je treba, da tudi glavni del zunanjetrgovinskega primanjkljaja naše gospodarstvo ustvari prav v trgovanju z Zahodno Evropo, se posebej z EGS. Zaradi težav, v katere je zašel razviti zahodni svet, pa se

tudi ti trgi vse bolj zapirajo. Izdelke, ki bi jih naše gospodarstvo moglo ponuditi v zameno za najbolj sodobno in drago opremo, ki jo tam kupujemo, največkrat delajo že sami. Četudi je kratkoročno gledano večji izvoz v Evropo koristen, pa dolgoročno zanj ni posebne perspektive. Letošnje leto bo težko ne le za jugoslovansko gospodarstvo ampak tudi za druge. Načrtovanci ocenjujejo, da bo gospodarska rast v Zahodni Evropi nekoliko nižja kot lani. Povsod se bodo poskušali na razne načine otepati inflacije. Nemci štejejo inflacijo med najhujše zlo tudi zato, ker najbolj prizadene prav tiste, ki najmanj zaslužijo. Toliko bolj bodo zato uspevali tisti, ki bodo s tujimi partnerji navezali dolgoročneje stike. Tudi razvita gospodarstva bodo poskušala zaščititi domačo industrijo in bodo zato najprej priškrnila uvoz blaga. Dolgoročnega sodelovanja pa najbrž ne bodo toliko omejevali.

Srečko Jamnišek poudarja, da Jugoslavija za ZRN ni nepamemben poslovni partner. Tudi tamkajšnje banke se zanimajo za sodelovanje z našimi podjetji. Vendar le velja upoštevati, da so za ZRN perspektivni trgi predvsem Amerika, naftne države in Japonska. Drugi so manj pomembni. Zato je posebej pomembno, kaj takemu gospodarstvu ponudiš. Jože Tepina iz New Yorka pa poudarja, da naše bilance v menjavi s tujino ne bomo izravnavali tako, da bomo manj uvažali iz ZDA. Naše gospodarstvo tam kupuje najbolj sodobno in najbolj zahtevno opremo, ter tiste izdelke, ki jih doma nimamo. Nevzdržno je, pravi, da jugoslovanski izvoz v ZDA predstavlja komaj 0,3 odstotka vrednosti vsega ameriškega uvoza. Po tej številki bi lahko sodili, da smo za ameriški trg nepomembni. Vendar izdelki, ki jih naše gospodarstvo tja izvažajo, in možnosti, ki za naš izvoz na ta trg še obstajajo, zanikajo to trditve. V prihodnjih letih naj bi medsebojno menjavo podvojili in čimbolj izravnali. Levji delež podvojitve in izravnane naj bi dosegli z izvozom. Tepina pravi, da bi morali zato v ZDA izvoziti štirikrat več, kot izvažamo zdaj.

Afriški trg ni lahek, opozarja Bojan Pretnar. Tudi če se morda predstavnika banke dogovorita o kupčiji, se je potem treba pogovarjati tudi s podjetjem in ta pogovor je včasih precej manj uspešen. Naše organizacije odbija od sodelovanja s tem delom sveta tudi dejstvo, da je včasih treba čakati na plačilo po leto in pol. Gre pač za revnejša gospodarstva, ki so navajena, da jim pri dražjih kupčijah tuji partner odobri 50-letno posojilo. Sicer pa gospodarska stabilnost v veliki meri kroji uspeh gospodarstva.

derskega sodelovanja. Bogdan Šalej iz Brazlije pravi, da sta po tej plasti v Južni Ameriki zdaj najbolj zanimivi Argentina in Brazlija. Naše organizacije po njegovem mnenju ta trg preveč zanemarljajo in le redkega načrtno preučujejo. Nad podobnimi napakami se pritožuje tudi Boris Vadjnal iz Moskve. Primanjkljaj s Sovjetsko zvezo narašča prav v času, ko bo treba sestaviti blagovne liste za novo petletno obdobje.

Očitno je torej, da so si ugotovile in ocene predstavnikov, ne glede na to, kje delajo, precej podobne. Podobne pa so tudi siceršnjim ugotovitvam o slabših zunanjetrgovinskih rezultatih našega gospodarstva. Težko je dobiti blago za izvoz, poudarjajo predstavniki. Organizacije združenega dela se pač ravnavajo po tem, kjer lahko bolj služijo in ker so dolžne skrbeti za dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati ni nič narobe. Tudi zaradi tega najbrž sistematično ne raziskujejo posameznih trgov, saj bi se z morebitno dolgoročno vezavo na nekoga partnerja lahko odpovedali delu dohodka. S kratkoročnimi in enkratnimi kupčijami se je namreč lažje seliti tja, kjer bo zaslužilo več, vendar se mora tudi za to dobro poslovanje; to po tej plati

Pravobranilci ne zgubljajo časa

# 180 tisoč zahtev za varstvo samoupravnih pravic

## Osiješki primer – Iz stanovanj pisarne – Bogati trgovski potniki – Odkod prekinitve dela

Reflektorji jugoslovanske javnosti so bili prejšnji teden uprti v veliko dvorano skupščine SFRJ, kjer je bilo prvo posvetovanje družbenih pravobranilcev samoupravljanja. Rezultat te dnevne razprave je znan. Na naslove poslancev te institucije je v zadnjih dveh letih prišlo skoraj 180.000 zahtev za varstvo samoupravnih pravic delavcev in družbenega premoženja.

Pravobranilci niso »izgubljali časa« in so v tem razmeroma kratkem času rešili kar 80 odstotkov zadev. To jim je v precejšnji meri uspelo prav srično načina njihovega dela, ki se v marsičem loči od dela klasičnih pravosodnih organov.

Napačen pa je vtis, ki si ga lahko kdo iz tega ustvari, da je namreč vse teklo gladko kakor po loju. Pregnati zajca iz grma je bilo dostikrat Tantalova muka. Na kakšne težave zadeva pravobranilcev, o tem pričajo številne izkušnje, ki so jih razgnili na govorniškem odru skupščinske dvorane.

### Kaj hočejo?

Kakor je rekel Milovan Đinđić, družbeni pravobranilec samoupravljanja SR Srbije, je poleg dobrotamerne in konstruktivne kritike vedno pogosteje slišati tudi zlonamerne. Precej glasni so tisti, ki mislijo, da nam ta z ustavo določena institucija ni potrebna. Mnoge motijo pooblastila pravobranilcev, čeprav ti ne odločajo, ampak samo predlagajo. Odločajo delavci, organi upravljanja, skupščine družbenopolitičnih skupnosti, javna tožilstva in sodišča. S takim razlaganjem jim kratkijo privilegije, jim »spodmikajo prestole«. Naj pomenimo, zakaj so jim pravobranilci trn v peti. Presenetljivo, kaj vse ugotavljajo pravobranilci:

Jože Javor je pravobranilec v Osijeku. Na posvetovanju je govoril o zlorabah družbenega premoženja v neki organizaciji združenega dela v vodnem gospodarstvu in medobčinski samoupravni vodnogospodarski interesni skupnosti v tem mestu.

reše – celo upravičene, kaj šele neupravičene – mednarodnemu socialističnemu gibanju vsiliti, tedaj se socialistični internacionalizem neha in začne borba za hegemonijo, ali kakor je rekel Lenin, začne se poskus, da bi se kdo povzpela na hrbet drugega »zaradi zadovoljitve lastnih »sebičnih interesov«.

Sedanji čas je ugoden za pojavljanje takih in podobnih tendenc. Aktualen pa postaja ta problem že s tem, da se razmerje, sil v svetovnem merilu postopoma spreminja v korist socializma. To dejstvo bo v socialističnih vrstah vsekakor aktiviziralo močna progresivna gibanja v smeri odpiranja novih socialističnih perspektiv. Prav tako pa bo tudi aktiviziralo določene negativne pojave in med njimi zlasti dva. Prvič, nekateri ljudje bodo mislili, da je sedanjo moč socializma treba izkoristiti zato, da se »končno« reši usoda nasprotij med socializmom in kapitalizmom v že tako »neizogibni vojni«.

Nekateri ljudje pa bodo razen tega – zavestno ali podzavestno – nagibali k temu, da bi se moč socializma ne uporabljala v skladu z interesi svetovnega socializma, temveč za zadovoljevanje egoističnih ali ozko pojmovanih partikularističnih ali nacionalističnih interesov te ali one dežele. Seveda bi prodor takih tendenc v socialistično mednarodno in notranjo politiko povzročil hude deformacije v socialističnem razvoju in za nekaj časa bistveno oslabilile socializma.

V tem je ravno svetovnozgodovinski pomen dileme, o kateri govorimo... Vajeni smo reči, da je zunanja politika odsev notranje. Pa tudi obratno je res. Zunanja politika ima določene posledice tudi za notranji družbeni in politični razvoj. Politika koeksistence ustvarja za razvoj notranjih družbenih odnosov takšne pogoje, politika, orientirana na neizogibnost vojne, pa drugačne. To velja tako za kapitalistične kakor za socialistične dežele.

Odločili smo se, pravi, da pridemo s tem primerom v javnost, ker se take stvari v vodnem gospodarstvu dogajajo tudi ponekod drugod po naši državi. Drugič nas ugotovitve, do katerih smo prišli, opozarjajo na to, da se take stvari gode zaradi nerazvitih samoupravnih in neurejenih družbenogospodarskih odnosov v svobodni menjava dela in zaradi premajhne zainteresiranosti in skrbi tistih, ki dajejo denar. In naposled je naše ravnanje v konkretnem primeru kombinacija pravnih in nepravilnih sredstev z močnejšim poudarkom na slednjih, z namenom, da bi okrepili samoupravni varstveni mehanizem v določeni delovni organizaciji in samoupravni interesni skupnosti.

Neposreden povod za to, da je vmes posegel pravobranilec, je dala informacija v izvršnem svetu občinske skupščine o višini osebnih dohodkov. Ob tem so ostali pozorni na neznansko visoke osebne dohodke voditeljev, kakor tudi zelo visoke povprečne osebne dohodke zaposlenih v vodnogospodarski organizaciji. Pravobranilec je imel vrsto pogovorov, posebej s predsednikom in sekretarjem SIS za vodno gospodarstvo. Pokazalo se je, da je vse papirje in delovne načrte SIS pripravljala in predlagala strokovna služba vodnogospodarskega podjetja, ki je bila hkrati tudi strokovna služba SIS.

Pri takšnem odnosu je bilo docela »normalno«, da so postali organi upravljanja SIS zgolj glasovalni stroj. Koliko kaj stane, odkod nabaviti sredstva in vse drugo je siju spredeležal strokovni aparat podjetja, pri čemer se je pridno trudil napeljati vodo na svoj mlin. Sis je imel v svoji blagajni samo štiri milijarde dinarjev, vendar mu je v takem položaju »priskočila na pomoč« delovna organizacija, ki je sprejemala sklepe in zviševala kredite v svojem imenu

Čeravno se ti procesi tu razvijajo na različne načine. Posebno velik vpliv pa ima prva ali druga politika na razvoj socializma kot svetovnega sistema, ki je po sami svoji naravi rezultanta prepletenosti zelo mnogovrstnih procesov, oblik in poti. Ta njegova mnogovrstnost je obenem tudi njegovo bogastvo, to je tista notranja moč, ki omogoča, da se ti procesi vzajemno prepletajo in vzajemno kritizirajo, kar zagotavlja najbolj adekvatno dinamiko oziroma hitrost razvoja. Vse, kar duši to dinamiko, kar teži po uniformiranju in monopolizmu, zavira ta gibanja.

»Proletarske revolucije,« pravi Marx v Osemnajstem brumairu Ludvika Bonaparta »nepretrgoma kritizirajo same sebe, neprenehoma se ustavljajo v svojem lastnem toku, povračajo se k na videz doseženemu, da bi začele zopet znova, rogajo se neusmiljeno temeljito polovičarstvu, slabosti in klavnosti svojih prvih poskusov...«

(Marx-Engels, Izbrana dela, Carankarjeva založba 1950, I. zv., str. 302) Problem svobodnega izbiranja poti in oblik socialističnega razvoja postaja danes čedalje bolj pomemben. Seveda je socialističnega razvoja načelno le eden, če ga vzamemo kot zgodovinsko-ekonomsko Kategorijo. Toda tudi feudalizem, kapitalizem in drugi družbeni sistemi so bili povsem določena kategorija, a vendar so bile poti in oblike njih nastanka in razvoja izredno mnogovrstne. Za socializem velja to še posebno, saj je to proces nastajanja izvenrazredne družbe in je zato tudi veliko bolj zamotan proces.

Še več, problemi o nasprotjih med svetom socializma in svetom kapitalizma bodo postopoma dobivali sekundaren pomen, problemi nadaljnjega razvoja socialističnih družbenih odnosov pa bodo čedalje bolj postajali prava zgodovina našega časa. Resda bi bilo napačno podcenjevati pomen omenjenih nasprotij, ker so sile kapitalizma relativno še zmeraj močne, še bolj

in v svojo korist, pozneje pa jih je z glasovanjem v organih upravljanja interesne skupnosti prenašala v breme sisa.

Krediti so bili zelo dragi, odplačilni roki kratki, obresti visoke, pri tem pa so delovna organizacija, njene strokovne službe in posebej voditelji kot izključni ponudniki storitev za sis napravili tak cenik del, s katerim so zelo hitro praznilni njen žiro račun oziroma polnili žiro račun svoje organizacije, priznavali pa račun sisa. Tako je delovna organizacija »ustvarjala dohodek«.

Posebno težko je bilo sestavljati zaključne račune. Tudi zaključni račun podjetja in zaključni račun sisa so namreč sestavljali isti ljudje. Zato ni bilo čudno, da so organom upravljanja interesne skupnosti predložili zaključni račun v treh variantah, v katerih je šlo tudi za milijardo starih dinarjev razlike.

Osebnih dohodki in njihovo izplačilo v podjetju so bili posebna zgodba. V februarju 1979. leta so na pisarni nalog direktorja delovne organizacije izplačali voditeljem različno osebnih dohodkov iz leta 1977 in na tej podlagi je direktor sam dobil več ko 7 milijonov starih dinarjev. Konec istega meseca so vsem delavcem, z voditelji vred, na podlagi zaključnega računa za leto 1977 izplačali 67 odstotkov povprečnega mesečnega dohodka, izplačanega v tem letu.

Tako je samo direktor prejel v enem mesecu več ko 10 milijonov starih dinarjev – po tej zahtevi, naj mu družbeni pravobranilec pojasni, zakaj to ni upravičeno.

Te in druge nepravilnosti so dale pravobranilcu povod, da prosi za pomoč sodišče združenega dela in da predlaga začasen ukrep, s katerim se vodnogospodarski organizaciji prepove razpolagati s sredstvi za osebne dohodke po zaključnem računu za leto 1978. Njegov predlog je bil tudi sprejet. Pravobranilcu pa je potem uspelo delovne ljudi podjetja v pogovoru prepričati o nepravilnosti v zvezi z izplačevanjem osebnih dohodkov.

Toda direktor in skupina okoli njega se s tem nista sprizajnila. Direktor je pisaril pritožbe in vloge, grozil pravobranilcu in nikakor mu ni hotelo v glavo, zakaj mora vrniti ta kupček milijonov, še celo to je zahteval, da mu delovna organizacija izplača 10,5 milijona starih dinarjev odpravnine.

Za naše družbene pravobranilce pa je bistveno to, da je prevladala zavest delovnih ljudi in da so postali močnejši in bogatejši za samoupravno izkušnjo, tako kot tudi delegati samoupravne interesne skupnosti – pravi Javor Jože.

### Pridobitniške spletke

V velikih jugoslovanskih mestih manjka poslovnih prostorov. In ker jih ni, zainteresirani ne izbirajo sredstev, da bi prišli do pisarn, kršijo zakon, pri čemer se skrivajo za parolo, da namen opravičuje sredstva. Te okoliščine sprtno izkoriščajo zasebni stanovanjski lastniki, ki dajejo svoja stanovanja v najem za pisarne in vlečejo od družbe gotovino, tudi nekajkrat večjo od tiste, ki so jo vložili. O teh primerih je na posvetovanju govoril Vladislav Bojić, eden izmed beograjskih pravobranilcev.

Občina je leta 1955 prodala fizični osebi stanovanjsko poslopje s površino 523,5 kvadratnega metra za 19.120 dinarjev, s tem da vplača 30 odstotkov navedene vrednosti, za ostanek kupoprodajne cene pa

napak pa bi bilo misliti, da je že vse povedano, če se reče, da je naka dežela socialistična. Tudi na področju socializma se bje bitka, dasi v drugih oblikah, in se prepleta hkrati z notranjimi protislovji samega socialističnega razvoja, kar ravno ustvarja v prehodni dobi možnosti za pojave hegemonizma, nacionalnega egoizma, birokratskega monopola itd.

S svojo neizogibnostjo naravnega procesa morajo, seveda dobiti nasprotja med svetom socializma in svetom kapitalizma – hkrati z ekonomsko krepitvijo socializma – značaj postopnega premagovanja ostanke starega sveta. Ta razvoj bo potekal preko mnogoterih notranjih političnih in družbenih procesov tako v kapitalističnih kakor tudi v socialističnih deželah, preko procesov, ki jih bodo pospeševali tudi vplivi mednarodne vloge socializma, izražene v vseh oblikah sodelovanja in delitve dela med narodi, kakor tudi v vseh oblikah vplivanja z zgledom in izkustvom.

Sama raznoterstvo objektivnih in subjektivnih faktorjev, ki so vzrok, da so konkretne oblike oziroma poti socializma tako pester, dalje, različnosti izhodiščnih točk socialističnega razvoja v posameznih deželah, ki povzročajo, da se v posameznih deželah zelo različno in v različni meri prepletajo elementi novega in starega, in končno, politična in družbeno-ekonomska nujnost, da vsaka dežela – ne glede na raven materialnega izhodišča – nepretrgoma dalje razvija socialistične odnose, če hoče obdržati enotnost delavskega razreda in ljudstva – vse to povzročajo, da je maksimalna svoboda pri izbiranju poti in oblik socialistične teorije in vsega praktičnega izkustva socializma – prvi in najvažnejši pogoj za zdrav in hiter razvoj socializma kot svetovnega sistema ter obenem prvi in najvažnejši pogoj za pobijanje tistega konservatizma, ki spremlja vsak monopol, v političnem sistemu socialistične države prav tako kakor v vsakem drugem družbenem sistemu.

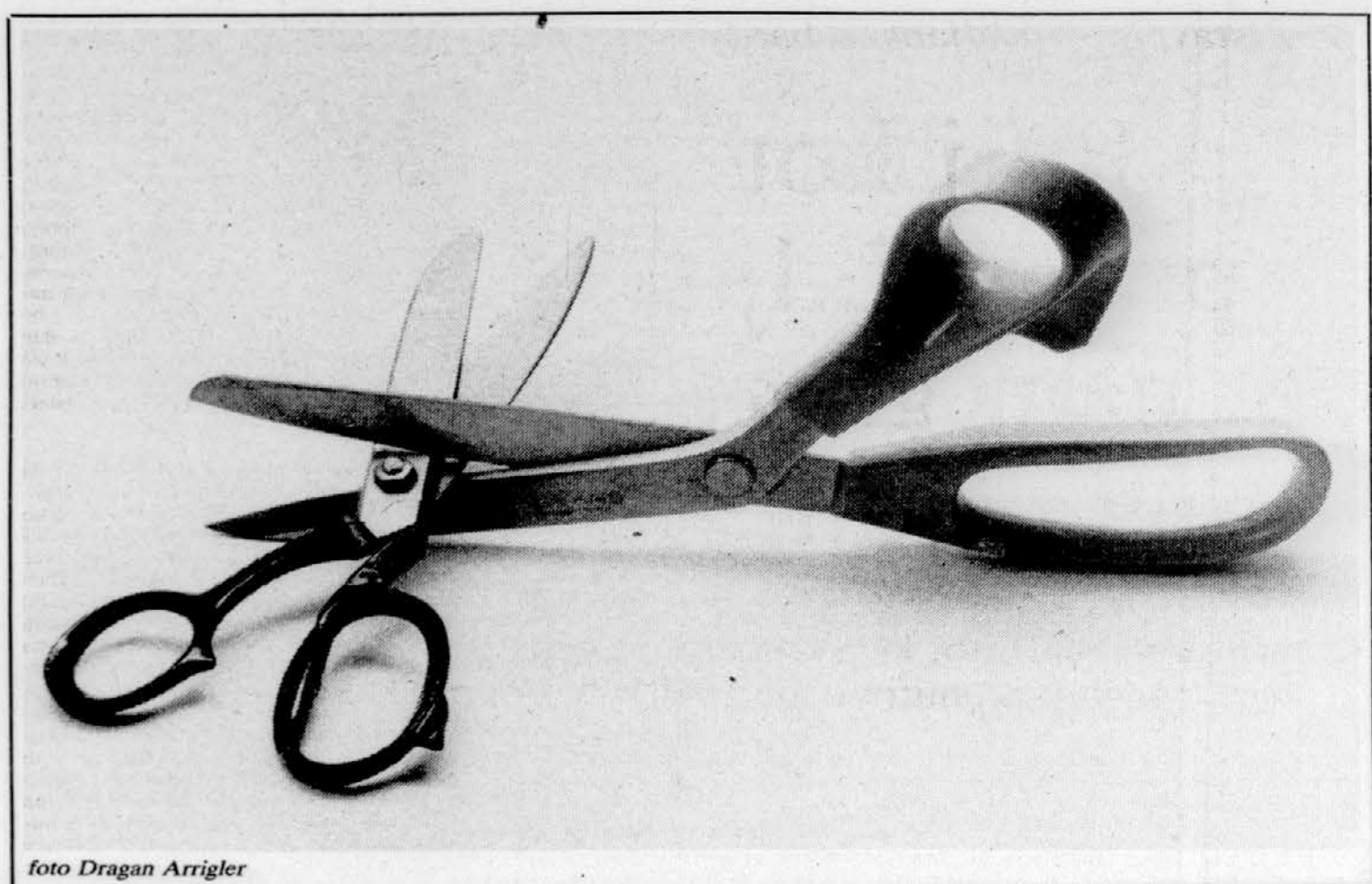


foto Dragan Arrigler

najame dolgoročni kredit pri banki. Novi lastnik je pet let pozneje z darilno pogodbo poslojpe odtujil, tako da se je petim šestim odpovedal v korist svoje žene in štirih mladoletnih otrok, katerih vsak je bil vključen kot lastnik s po eno šestino.

Petnajst let pozneje so lastnik in člani njegove družine kot solastniki prodali poslojpe nekemu podjetju za 4.300.000 dinarjev neto, proti obveznosti, da kupec plača tudi njihov davek v znesku 4.917.674 dinarjev. Tako so bivši lastniki dobili 8214 dinarjev za kvadratni meter, se pravi, podjetje je na račun neto kupoprodajne cene in plačane prometnega davka dalo za poslojpe 8.470.674 dinarjev, čeprav je bilo poslojpe ob tej kupoprodaji staro okoli 70 let. Samo pri razliki v ceni so bivši lastnik oziroma lastniki spravili v žep 353.964 dinarjev.

Posebno poglavje zlorab in manipulacij z družbenim premoženjem je prodajanje stanovanjske pravice in bogatejših posameznikov, ki tako odtujujejo družbeno lastnino. Za kaj gre? V praksi se pogosto dogaja, da prodajajo neveljavna stanovanja, ki so v osebni lasti občanov. O tem so posebej govorili pravobranilci iz Srbije, pa tudi iz drugih republik.

Oglejmo si primer. Direktor nekega beograjskega podjetja je dobil od družbe triinpoljsobno stanovanje. Čez nekaj let je kupil dve neveljavni stanovanji (dvosobno in enosobno) v osebni lasti za 113.280 dinarjev. Ker sta bili stanovanji neveljavni, je ponudil bivšemu lastniku zamenjavo za družbeno stanovanje, za katero je imel stanovanjsko pravico.

Bivši lastnik je to sprejel in se vselil v družbeno stanovanje, direktor pa se je nastanil v stanovanju, ki ga je kupil kot neveljavno. Za drugo, prav tako neveljavno stanovanje pa je našel rešitev pri svoji delovni organizaciji. Njegovo podjetje je namreč dodelilo stanovanjsko pravico dotrdanemu uporabniku stanovanja, čeprav ni bil zaposlen pri njih. Tako je direktor tudi drugo neveljavno stanovanje spremenil v svojivo.

Ti in podobni primeri kažejo, da posamezniki ne izbirajo sredstev, ko skušajo

zadosti osebnim koristim, niti če je to v očitnem nasprotju z moralnimi normami samoupravne socialistične družbe.

### Zakaj se puntajo delavci?

Atanas Jankovski, pravobranilec iz Gostivarja, je na posvetovanju govoril o tem, kako v organizacijah združenega dela, ki vsekoli poslujejo z izgubo, izplačujejo povečane osebne dohodke. To je pokazal na primeru nekega podjetja iz Gostivarja. Več trgovskih potnikov je v tem podjetju opravljalo dela, ki niso bila sistemizirana v pravilniku. Po prejšnjem pravilniku so sicer res imeli ta delovna mesta, toda s sprejetjem zakona o združenem delu se je ta pravilnik prejel.

Trgovskim potnikom so po teh določilih pripadali 3 odstotki provizije od celotne vrednosti prodanega blaga na trgu. Tak način dela je veljal leta, pri čemer sploh niso imeli zamar vračanja neprodanega blaga, niti tega, da trgovski potniki niso dostavljali faktur, itd. Tako so trgovski potniki bogateli, če prav se je ljudem v podjetju zdelo, da iz podjetja proli precej denarja. Toda blago, ki so ga domnevno prodali, se je pogosto vračalo v podjetje.

Se pravi, da ga dejansko niso prodali, ker niso imeli dokumentov o tem. Toda namesto da bi podjetje zahtevalo povrnitev denarja, izplačane na račun provizije, jim je pogledalo skozi prste. Sele ko je posegel vmes pravobranilec, so morali trgovski potniki vrniti tako »zasluženi« denar.

Ilija Halagić, Milan Štula in Mladen Božek, pravobranilci iz Hrvaške, so na posvetovanju razgnili nekatera svoja opažanja o vzrokih in posledicah prekinitve dela v treh republikah. Po podatkih Zveze sindikatov Hrvaške je bilo lani v prekinitvah dela udeleženih okoli 7800 delavcev, leta 1978 pa okoli 1300. Se pravi, da se je število udeležencev povečalo za 6500. Kot so ugotovili pravobranilci, je bil glavni vzrok prekinitve dela nerazvitost samoupravnih odnosov v obliki birokratskih odpora kakor tudi nerazvita samoupravljalška

zavest in ravnanje nekaterih delavcev, tudi najodgovornejših. So pa tudi še drugi vzroki, kot je nerazvit sistem odločanja. Delavci so pogosto izražali nezadovoljstvo celo s tistimi odločitvami, ki so jih sami sprejeli. To pomeni, da niso bili dovolj poučeni.

Neposreden povod za prekinitve dela je bil v delitvi osebnih dohodkov. Treba pa je reči, da v večini primerov ni bila vedno in edino odločilna višina osebnih dohodkov, temveč na primer dejstvo, da se v nekih delovnih skupnostih dohodki povečujejo, v proizvodnji pa ne.

Pri nas se še vedno najdejo organizacije, v katerih se dohodek ne deli po delu in rezultatih dela, marveč je vezan na delovna mesta. V takih sistemih sta za proizvodne delavce norma in akord edino merilo dela. To pa jih postavlja v klasično mezno razmerje in njihova reakcija je normalna posledica tega. Delevec moti, če delovne skupnosti ne ustvarjajo dohodka s svobodno menjavo dela, temveč stroške razporejajo na tozde, osebne dohodke pa določajo na podlagi povprečja.

Jugoslovanski pravobranilci so opozorili tudi na to, da so ponekod delavci nezadovoljni, ker se iz dohodka izločajo razmeroma visoki zneski za sise oziroma svobodno menjavo dela. To kaže, da še vedno obstaja sistem prispevkov in da delegatski sistem še ni dovolj zazivel. Pispevke jemljejo kot davke, posebno pa jih jezi, ko vidijo, da so osebni dohodki v strokovnih službah sivo dosti večji kot v organizacijah, ki ta denar zagotavljajo.

Pravobranilci so navedli še več primerov kršenja samoupravnih pravic delavcev in zlorabljanja družbenega premoženja. Toda 300 jugoslovanskih pravobranilcev čuti zadoščenje ob spoznanju, da se je z njihovo intervencijo le marsikaj uredilo. Pri tem zelo kočljivem opravilu jim je največkrat pomagal delavec – posameznik, ki jih je opozoril na take in take zlorabe. V bodočem delu pravobranilcev naj bi bili njihova desna roka delavske kontrole, samoupravni organi v podjetjih in drugi organi, ki jim doslej niso bili v zadostno oporo.

SLOBODAN DUKIĆ

mo kvalitativne lastnosti tega nasprotja, to je tistega, kar je v njem absolutno, temveč tudi njegove kvantitativne aspekte, to je tiste njegove lastnosti, ki so relativne, prehodne in spreminljive in ki ravno s tem svojim spreminjanjem pripravljajo definitivni revolucionarni »skok«. Kakšne oblike pa bo dobil ta skok, je odvisno od notranje družbene strukture v posameznih deželah, to se pravi prav od stanja »kvantitativnih odnosov«, ki vladajo v momentu revolucionarnih preobrazb.

Marx je pisal, da proletarska revolucija nima naloge uresničevati nekega »umišljenega ideala«, marveč samo osvoboditi tiste elemente nove družbe, ki so že spočeti v nedrih stare družbe. Če ne gledamo na stvari statično, marveč v takem procesu, o katerem govori Marx, je jasno, da po eni strani v tem »stare« že dozorevajo mnogi elementi »novega«. Tu upoštevamo predvsem vrsto konkretnih materialnih in družbeno-ekonomskih predpostavk, ki čedalje bolj zaostrojuje notranja protislovja kapitalizma in zaradi katerih je socializem čedalje bolj imperativen izhod iz splošne krize družbe.

Takšen element je na primer čedalje močnejše izražajoči se družbeni karakter proizvodnje. V Marxovem času je ta karakter prihajal do izraza v glavnem samo v kapitalistični tovarni. Toda že takrat je Marx opozarjal na pojav delniških družb in velikih kapitalističnih podjetij, ki so začela uvajati plan v širše kompleksne proizvodnje, kot dokaz čedalje močnejšega izražanja družbenega karakterja dela v svojem času. V zadnjih desetletjih so vsi ti procesi zelo napredovali. Čeprav pa še vedno obstaja kapitalistična lastnina, posledice družbenega značaja dela čedalje bolj imperativno zahtevajo cel sistem družbenega vsklajevanja in usmerjanja v razvoj gospodarstva. To samo po sebi kajpada ne spreminja karakterja kapitalističnih druž-

beno-ekonomskih odnosov. In kar je še važnejše, je to, da poteka vsklajevanje prav v interesu obstoja teh odnosov. Vendar pa to prepričljivo dokazuje, da kakšne mere je stihija kapitalističnih odnosov že podrejena pritisku faktorjev izven njih same in s kakšnim naglim tempom poteka zaradi tega proces njihovega notranjega razpadanja.

Drugi takšen faktor je razpadanje kolonialnih imperijev in afirmacija načela nacionalne neodvisnosti. Ta faktor bistveno zožuje področje ekonomske in politične hegemonije imperializma kakor tudi borbe za imperialistično delitev sveta. Hkrati pa tudi konkretno materialno in politično sil k novim oblikam mednarodnih ekonomskih odnosov in mednarodne delitve dela, kar pomeni nadaljnjo posledico družbenega karakterja dela na mednarodnem področju. To vse samo po sebi ne odpravlja imperializma še manj pa kapitalistične odnose, vendar kaže, kako se je zožila in kako se bo čedalje bolj zoževala materialna baza imperializma.

Tretji takšen faktor so mednarodni ekonomski in politični odnosi, v katerih prehaja težišče čedalje bolj na socialistične sile. Prav v tem pogledu se je razmerje družbenih sil na svetu bistveno spremenilo od Leninovih časov naprej. Svoj čas je Lenin videl moč socializma v njegovi politični progresivnosti in vplivu, poglavito njegovo pomanjkljivost pa v njegovi ekonomski nepomembnosti. Zato je menil, da Sovjetska zveza ne more vplivati s svojo ekonomsko močjo, da pa bo njen politični vpliv kot zgled zmagovalne revolucije tak, da bo v mnogem vezal roke silam imperializma in vojne.

Zdaj je položaj popolnoma drugačen, se pravi, socializem bo, kolikor bo deloval

Nadaljevanje na 22. strani

# Indija te dni Veliki val Indire Gandhi

Ozadje presenetljive in premočne zmage  
na izrednih parlamentarnih volitvah

**NEW DELHI, januarja (od našega poročevalca) – Po triinosemdesetih dneh garaške in srdite volilne kampanje, po dveh rundah volitev 3. in 6. januarja, je indijska republika dobila novo Lok Sabho, poslansko zbornico, odločilno telo zakonodajne oblasti. Zdjaj bo kmalu na vrsti drugi krog volilnega boja, volitve v lokalne skupščine 22 držav, ki tvorijo Indijsko unijo.**

Poglavitna značilnost letošnjih, predčasnih, izrednih volitev je znana: premočna in obenem presenetljiva zmaga Indire Gandhi, presenetljiva predvsem zavoljo dvetretjinske večine, ki jo je dobila v parlamentu njena stranka, kongres (I). Kaže, da res noben prognozer – z izjemo nekaj politikov okrog Indire – ni predvideval tolikšnega zmaganja, tako močnega in visokega »vala Indire Gandhi«, kot so tu poimenovali ta fenomen.

Politična kronika, katere poglavja so pripeljala do takega razpleta na zamotanem, konfliktnem prizorišču te dežele s 650 milijoni prebivalcev in 361 milijoni volivcev, je na kratko povzeto takšna:

## Sence izrednega stanja

Volitve 1971: Marca se nedeljena, nerazdvojena kongresna stranka (če ne upoštevamo razcep leta 1969) pod vodstvom Indire Gandhi dobi dvetretjinsko večino, 352 mandatov od skupaj 518 poslanskih mest. Izredno stanje: Po hudih nemirih v mnogih krajih sirne dežele v letu 1974, po stavkovnih valovih, ki so prinesli izgubo 40 milijonov delovnih dni, po 20-dnevni splošni stavki je prišel za Indiro Gandhi oseben udarec: Jagmohan Lal Sinha, sodnik višjega sodišča v Alahabadu je spodbil veljavnost njenega poslanskega mandata. Opozicija je nato razglasila satyagrah, gibanje, ki naj bi prisililo ministrsko predsednico k odstopu. Kot odziv na vse to je predsednik republike na predlog Indire Gandhi razglasil izredno stanje, da bi bili tako »kos ogroženju varnosti od znotraj«. Izredno stanje je trajalo 19 mesecev. Opozicijske voditelje so zaprli, uvedli cenzuro tiska, prepovedali delovanje 27 političnih organizacij in gibanj. Indira je objavila program z 20 točkami, ki je obsegal med drugim nadzorstvo nad cenami, prepoved stisk, zatiranje korupcije, kontrolo roj-

stev. Od tod v praksi primeri prisilne sterilizacije; največ krivde za take ekscese so napravili Indiriniemu sinu Sandžaju. Poraz: Januarja 1977 je predsednik republike razpustil parlament in razpisal volitve. Opozicijske voditelje so izpustili, dovolili politično dejavnost. Stiri stranke – džana sangh Jand Sangh, ena od frakcij Kongresa, BLD (Lok Cal) (Lok dal) in socialisti ustanovijo stranko džanata. Stranka zmaga na volitvah, Kongresna stranka doživi silovit poraz, Indira ni izvoljena. Džanata kot peta stranka okrepila kongres za demokracijo (CFD) pod vodstvom Džagđživana Rama, ki je mesec dni pred volitvami zapustil vladno in kongres. Morardži Desai je postal novi premier. Indiro Gandhi so oktobra aretirali pod obtožbo korupcije, a jo že naslednji dan brezpogojno izpustili. Vrnitev v vlado: Desai junija 1978 odstavi Čarana Singha in Radžo Naraiana; še štirje ministri odstopijo iz protesta. Posebna komisija spozna Indiro Gandhi za krivo več ekscesov med izrednim stanjem. Komisija poslanske zbornice obsodi Indiro zaradi »kršenja poslanskih privilegijev in žalitve Lok Sabhe.« Indiro nato izključijo iz parlamenta, začnejo sodni postopek zoper njo. Sin Sandžaj se znajde v preiskovalnem zaporu.

## Komemoracija za živim politikom

Spori v vladi in stranki džanata, nenehna trenja, prepripi, odstopi in odslovitve so pomenili začetek konca njene vladavine.

Kakšna zmeda je bila v stranki in kakšne spletke, kaže skandal aprila 1979, ko je stranka uprizorila v parlamentu komemoracijo za svojim duhovnim voditeljem Džajaprakašem Narajanom – a ta sploh ni umrl.

Potlej so podgane množično začele zapuščati potaplajočo se ladjo, kot so zadovoljno in škodoželjno ugotavljali nasprotniki džanate. Plaz je sprožil junija lani Radž Narain, nato pa je šlo tako hitro, da je stranka izgubila večino. Desai je odstopil kot predsednik stranke in prepustil položaj Džagđživanu Ramu. Premier je postal Caran Singh, toda že po 23 dneh odstopil, ker ni zbral večine; Indirin kongres mu je namreč, baje zadnjih hip, odrekel podporo.

Avgusta lani so spodnji dom parlamenta razpustili. Caran Singh pa je septembra do kraja zapustil džanato in ustanovil svojo stranko, rok dal; bolje rečeno t. i. posvetno džanato (S) je prekrstil.

Sledil je razpis volitev. Pravi trenutek za Indiro Gandhi in njeno stranko, da zabije žebelj v krsto svojih političnih nasprotnikov z desnice in centra političnega prizorišča.

Džanata, ki je imela ob razpustu parlamenta. Lok Sabhe 22. avgusta lani 203 poslance, jih ima zdaj samo še 32. Indirin kongres, ki je tedaj imel komaj 80 poslancev, jih ima zdaj 351 (66,85 odstotka mandatov).

Singhova džanata (S), preimenovana v lok dal (stranka ljudstva) je od lanskega avgusta zdrknila s 77 na 42 poslanskih mest. Kongresna stranka Indirinih nasprotnikov je dobila komaj 13 mest. Na levisi sta v primerjavi s parlamentarno močjo avgusta lani napredovali obe komunistični partiji. Prosovjetska KP Indije se je okrepila s sedmih na enajst poslancev.

Največji uspeh pa je dosegla KP Indijemarksisti, partija, ki je nastala 1964 z razkolom v KPI. Avgusta lani je imela 22 poslancev, zdaj pa 35.

## Garibi hatao

Indira Gandhi začena tako – po preporočilu od marca 1977 do januarja 1980 – drugi del svoje premierske poti; prvi je trajal enajst let. Zmagala je z geslom o trdni, odločni vladi, ki bo obnovila v deželi red in mir in s tem ustvarila pogoje za ozdravljive gospodarstva in za garibi hatao (odpravo revščine).

Kar zadeva gospodarstvo, je na mnogih področjih v zastoju ali celo v manjši ali hujski krizi. Za zdaj sta svetli točki devizne rezerve in zaloge žita. Na senčni strani pa se problemi kar vrstijo. V zadnjem polletju je industrijska rast v 0,5-odstotnem minusu. Proizvodnja jekla, premoga in elektrike nazaduje, prav tako del tekstilne industrije ter predelava sladkorja. Promet je v krizi, tako železniški kot luški.

Izdatki za uvoz nafte bodo letos predvidoma znašali tri četrtine vrednosti vsega izvoza, od siceršnjem velikem trgovinskem primanjkljaju.

Rast celotnega gospodarstva je nazadovala s 7,2 v letih 1977/78 na 4,5 odst. 1978/79, letos pa predvidevajo tri, kvečjemu štiri odstotno rast.

Ob nadaljnjem silovitem naraščanju prebivalstva se je v zadnjem desetletju dohodek na prebivalca nominalno neznatno povečal, s 636 na 648 rupij (en dolar je 7,80 rupije). Obenem se je v istem času kupna moč rupije prepolovila.

Brezposelnost je zdaj štirikrat večja kot pred desetimi leti, vendar zaslediš različne podatke o absolutnem številu. Menda najvišja cenitev presega 20 milijonov; dala jo je planska komisija.

Kakšne so razsežnosti že prisilovne indijske revščine? Okoli 22 odstotkov prebivalstva je povsem na dnu eksistence, kakor koli že ta formulacija zveni ohlapno. Drugače rečeno: za proračunsko leto 1977/78 je pri roki podatek, da je 47,85% kmečkega in 40,71% mestnega prebivalstva živel pod življenjskim minimumom. (Mejo revščine računajo pri minimumu 2100 kalorij za mestno in 2400 za podeželsko prebivalstvo.)

Glad za zemljo je ena bistvenih značilnosti dežele, ki je se zmerom v veliki večini kmetijska, kmečka. Pri tem število kmetov brez zemlje narašča: leta 1961 je bilo nekaj manj ko 17 odstotkov takih brez zemlje, deset let kasneje že dobrih 26 odstotkov.

Tako se razrašča kmetijski proletarijat. Na večini posestev delavci ne dobijo niti dve rupiji (okrog 5 din) kot dmino, ugotavlja tehnik »Mainstream«. Gre za okoli 150 milijonov delavcev.

Čim nižje kaste je kdo, tem manj in slabšo zemljo ima, tem prej je ob njo. Prav na dnu so haridžani, nekoč imenovani »nedotakljivi«; potlej jih je Mahatma Gandhi skušal obvarovati najhujšega, pa jih je poimenoval »otroci božji«.

## Stiskaško pri delitvi zemlje

Zemljiška reforma je prinesla nekaj zemlje drugim »zaostalim razredom« ali »registriranim kastam«, kot jim se pravijo. »Zelena revolucija« v Indiji je med drugim prinesla tudi delno prerazdelitev zemlje. Paverizacija revnih kmetov je bila značilna, posledica tega; glavne žrtve so bili spet haridžani.

Veleposestniki, ki naj bi se odrekli presežka zemlje, kot nalaga zakon, so se temu očitno znali ogniti. Uradni podatki za proračunsko leto 1971/72 kažejo, da so merila posestva s 30 akri in več (nad 12,3 hektara) 57,81 milijona akrov. Presežek zemlje za razdelitev so cenili na 25,5 milijona akrov. Zvezni minister za kmetijstvo jd sredi 1978 govoril samo se o presežku 4,25 milijona akrov. Pri čemer je vlada tedaj že prevzela 2,2 milijona akrov, vendar so razdelili samo 1,3 milijona akrov, se pravi nekako dvajsetino prvotno ocenjenega presežka nad zemljiškim maksimumom.

Za Indijo velja krilatica, da je najbolj razvita med nerazvitimi deželami. Uspehi njene industrije o tem dovolj zgovorno pričajo. Drugače kot v več drugih deželah v razvoju indijska industrija ni več samo lahko predelovalna: tekstil in brezaikoholne pijače, žage in komaj kaj več. Izdelujejo avtomobile, tovornjake, motorna kolesa, celo reaktivna (bojna) letala; dokaj razvita je elektronska, prav tako jeklarska industrija.

Položaj delavstva je kaj različen, kot je tudi delavski razred sam: od priučenih za čisto preprosta opravila do visokokvalificiranih strokovnjakov. Zaščita delavstva je različna; so območja in panoge, kjer ne poznajo minimalnih mezd in niti minimalne delovne zakonodaje, medtem ko so drugod – na jugu, kjer imajo sindikati najdaljšo tradicijo – razmere nekoliko boljše.

Mezdni delavci delajo trikrat produktivneje, kot narašča njihov realni zaslužek. Spričo takšnih razmer napetost med delavci in kapitalisti narašča ali, bolje rečeno, ne pomenja. Dokaz za to je število delovnih dni, izpadlih zaradi stavk in drugih delavskih akcij. To se že od 1970 giblje okoli 20 milijonov delovnih dni letno. Izjema je leto 1974, ko je ta številka znašala kar 40,3 milijona, in leto 1976, ko je bil čas izrednega stanja in so bile stavke prepovedane: tedaj je bilo 12,8 milijona delovnih dni izpada.

Lansko leto bo očitno rekordno po številu in intenzivnosti stavk. Že v prvi polovici leta so z 22,47 milijona delovnih dni presegli letna povprečja prejšnjih let.

nujnost pa obenem rodi tendence po dogmatiziranju marksizma in ustvarjanju ideološkega monopola v interesu konserviranja določenih prehodnih in preživelih socialističnih oblik in odnosov.

In tako dalje. Takšnih primerov bi bilo mogoče naštetih še več.

Socialistični razvoj poteka potemtakem preko svojih notranjih objektivnih protislovij, od katerih lahko ljudje nekatere bolj ali manj zavestno kontrolirajo, drugih pa ne, ker je njihova zavest sama pod vplivom teh objektivnih gibanj. Več kot smešno bi bilo pričakovati, da bodo ljudje po revoluciji na mah postali tako genialni in tako neodvisni od materialnih gibanj, da bodo lahko s svojo zavestjo zaobjeli vsa družbena in materialna gibanja in jih usmerjali s popolno znanstveno preciznostjo. Se posebno smešno pa bi bilo misliti, da so vlade posameznih dežel, avtomatično obdarjene z izrednim darom spoznavanja absolutne resnice. Politiko vlad je tudi v socializmu treba prepoznati po objektivnih rezultatih v napreduju socialističnih odnosov, in šele s temi dosežki se obenem pokaže, koliko je bila katera med njimi dejansko sposobna ustvarjalno opirati se na znanost.

Tisti marksisti, ki menijo, da se Engelsove besede o prehodu iz kraljevstva nujnosti v kraljevstvo svobode uresničijo že drugi dan po revoluciji, gledajo popolnoma napačno, to je statično, na to Engelsovo misel. Kdor upošteva duha, ne pa posamezne besede marksizma, ve, da je tudi to Engelsovo formulo treba razumeti samo kot formulo, ki izraža neki proces in nič več. Z drugimi besedami, kakor koli sta marksizem in poznejši razvoj socialistične znanosti oborožila zavestne družbene sile za zavestno razreševanje protislovij, jih vendarle ne obdarita z darom »absolutne modrosti«, s katero bi lahko dojele in usmer-



foto Joco Znidarsič

## Stavke: do deset mesecev

Druga značilnost je dolgotrajnost stavk. V Bombaju so delavci Siemens stavkali deset mesecev, v steklarni Star pa 18 mesecev. Stavko tekstilcev v Delhiju so končali šele po 114 dneh, v Lipton's Tea v Kalkuti po 152 dneh.

Številne so pritožbe delavcev zoper nasilje policije ob stavkah in podobnih akcijah. Navajajo primere policistov, ki so dobili lepe službe v podjetjih, katerih interese so ščitili.

Najhujši pa je seveda pritisk rezervne armade iz vrst brezposelnih. Sindikalni voditelj B. S. Dhume je ondan izjavil:

»V strojni industriji je zakonita minimalna mezda 11,5 rupij dnevno. Toda če so delavci, ki so voljni namesto tega delati za pet rupij dnevno, more sindikat pri tem kaj malo pomagati.«

V panoramam Indije sodijo tudi pogromi zoper haridžane in druge socialne pa ver-

ske in narodnostne manjšine. »Otroci božji« so izpostavljeni dobesedno nenehni napadom, preganjanju, čeprav jih ščiti vrsta zakonskih določil.

Primer iz 1969, ko so v Tandživurju 42 haridžanov zaprli v koč in jih žive sežgali, je nemara najbolj krvočen od vseh, a nikakor edini. V letih 1974 do 1977 so zabeležili 31.493 primerov nasilja nad pripadniki te najbolj zapostavljene in najbolj izpostavljene kaste. Za zdaj ni znamenj, da bi ti pogromi kaj jenjavali.

Indija stopa torej v novo desetletje z novo vlado Indire Gandhi. In s težavami, ki jih nikakor noče biti konca in ki se v eri energetske stiske še razraščajo. Velika zaupnica, ki sta jo dobila Indira Gandhi in njen kongres, naloga zato tudi veličansko odgovornost. Naslednje volitve bodo pokazale, kaj bodo menili volivci o bilanci stranke z dvema tretjinama mandatov v parlamentu, se pravi neodvisno od nevarnosti, da bi vlada lahko padla pri glasovanju o nezaupnici.

Jože Šircelj

## Nadaljevanje z 21. strani

dosledno socialistično, vplival kot politična in tudi kot ekonomska sila. Socializem je postal močan ekonomski faktor in kot tak dobival čedalje pomembnejšo vlogo pri mednarodni delitvi sveta, s tem pa tudi v vseh mednarodnih odnosih. Še več, ta ekonomski faktor bo in že postaja najpomembnejši politični faktor, in to že zaradi tega, ker je bolj sposoben vplivati na notranje družbenoekonomske procese v sedanjem svetu kakor pa splošna politična propaganda. Tisti marksisti, ki tega ne vidijo, dokazujejo samo, da so bodisi v svojem dogmatičnem konservativizmu ali v svojem kratkovidnem praktičizmu postali nesposobni za marksistično analizo objektivnih dejstev.

To pa pomeni, zlasti če se ta faktor poveže s posledicami razpadanja kolonializma, o čemer sem govoril prej, da sam karakter mednarodnih odnosov – ki izhaja iz današnje kvantitativnega razmerja družbenih sil na svetu – ne spodbuja in ne krepi več sil imperializma, temveč nasprotno, jih zožuje, omejuje, ovira, s tem pa pogloblja njegovo notranjo krizo.

Takšnih činiteljev bi lahko našeli še več. Vsakdo ve, da se proces razpadanja kapitalizma ne izraža samo v direktnem spopadu med delavskim razredom ter vrhovi kapitalističnih monopolov in kapitalistične države, temveč tudi v najrazličnejših oblikah spopadanja za strukturo državne mehanizma, za demokratske institucije, za vloge državne oziroma družbene kontrole nad usmerjanjem gospodarskega razvoja, nadalje v zelo široki afirmaciji delavskega gibanja, v njegovi diferenciaciji, ki je odraz različnih objektivnih pogojev, v katerih se razvija borba delavskega razreda za oblast, v borbi delavskega razreda v mehanizmu države in gospodarstva, v afirmaciji antiimperialističnih in raznih drugih

progresivnih gibanj, v rasti vpliva tako imenovanega »javnega mnenja« v družbenem življenju, ki v veliko večji meri kot prej odraža interese osnovnih ljudskih množic, itd. Seveda so odločilni faktor tu delavski razred ter druge progresivne in antiimperialistične sile, ki morajo vse te materialne procese osvoboditi, to je, ki morajo socialističnim in progresivnim silam priboriti tudi politično zmago.

Naj na kratko povzamem: vsi ti faktorji skupaj čedalje bolj ovirajo, zožujejo in zapirajo možnosti za izražanje ravno najbolj bistvenih tendenc imperializma in ga s tem vodijo v krizo, ki pospešuje njegovo notranje razpadanje in krepi sile socializma. Vreči v te procese politiko vojne bi pomenilo zavreti jih in dati novo moč imperializmu in vsem reakcionarnim družbenim silam, ki bi se v takšnih pogojih pojavile kot vodilna sila pri obrambi nacionalne neodvisnosti.

Po drugi strani pa razvoja družbenih odnosov v socialističnih deželah ni mogoče več določati izključno z nasprotjem med socializmom in kapitalizmom, pojmovanem v ozkem, rekel bi, predrevolucionarnem smislu. Porajajo se protislovja, ki nastajajo že na tleh samega socialističnega razvoja v prehodnem obdobju, ki pa jih ni več mogoče povezovati z direktnimi ostanke stare družbe. Tudi v socializmu napredek ni končan.

V mislih imam predvsem takšna protislovja, kakor so naslednja:

1. nujnost, da se družbena lastnina proizvodnih sredstev določen čas pojavlja v obliki državne lastnine, kar rodi tendence po konserviranju državno-mezdnih odnosov;

2. nujnost, da se določen čas socialistične sile opirajo na moč države, kar rodi tendence po afirmaciji birokratizma in ten-

dence po etatističnih deformacijah socialističnih ekonomskih odnosov;

3. nujnost, da odnosi med socialističnimi deželami temeljijo na meddržavnih odnosih, kar omogoča tendence hegemonizma, nacionalnega egoizma in podobnih pojavov;

4. nujnost, da se socializem na svetu v prvih fazah razvija na podlagi zelo različne stopnje ekonomske razvitosti, kar omogoča po eni strani tendence po ohranitvi ekonomskih prednosti, po drugi strani pa težnje, da bi se ekonomske razlike uravnale s silo ali s pritiskom na račun drugih;

5. nujnost, da se delitve še dolgo vrši po delu, kvalifikacijah in celo po stopnji neposredne odgovornosti v procesu proizvodnje itd; kar vse zadržuje in bo še dalj časa zadržalo ne samo neenakost v materialnih odnosih med ljudmi, temveč tudi potrebo po večji ali manjši državni intervenciji v ekonomskih odnosih, v nekaterih deželah pa celo določene elemente državno-kapitalističnih odnosov; to pa po svoji strani rodi birokratsko tendenco po konserviranju takšnih odnosov in ekonomskih razlik celo v pogojih, ki omogočajo postopno spreminjanje stvari;

6. nujnost, da revolucija rodi politični monopol, ta pa stihijsko teži po tem, da bi se obdržal trajno ne samo na področju obrambe socializma pred restavracijo kapitalizma, kjer bo v marsikateri deželi potreben še dolgo, temveč, tudi na področju ekonomskih in običajnih človeških odnosov;

7. nujnost, da se pri razreševanju družbenih protislovij aplicirajo objektivni znanstveni instrumenti, katere je delavskemu razredu dl čez v roke marksizem zoper prevladujoči empirizem, ki je značilen za razredne sisteme (kar seveda ne pomeni, da znanost pri njih ni imela nobene vloge); ta

Aktualen pogovor

# Problem skupne porabe je v bistvu problem osebnih dohodkov

Dušan Šinigoj: Brez znanosti, izobraževanja in kulture ne moremo doseči stabilnega gospodarskega in družbenega razvoja



Dušan Šinigoj (foto Janez Pukišč)

Sedanji čas nič ne ovinkari s svojimi zadregami in težavami, zato tudi misli in odločitve nimajo zavrtih potov. Želje in potrebe so gotovo take kot včeraj, torej velike, a jih moramo vsi skupaj zaradi najnovejših stabilizacijskih ukrepov malo utišati in zmanjšati na tako velikost, ki bo sprejemljiva za vse ravni: tako za republiška usklajevanja kot za življenje in rast ljudi v delovnih in življenjskih okoljih. Republiški izvršni svet kot osrednji povezovalac in usklajevalec išče pravo smer, ki bo vsem in vsakemu posebej zagotavljala zdrav razvoj in spodbujala k varčnosti. Družbene dejavnosti so tisto področje, ki ga prav v teh dneh teži resna naloga, kako stlačiti že prej pripravljene načrte v kar trdo obkavane vsote. Z obema pa ima opravka Dušan Šinigoj, ki je v izvršnem svetu skupščine SR Slovenije podpredsednik in hkrati predseduje odboru za družbene dejavnosti, torej človek, ki je v teh dneh osrednja osebnost pri iskanju najboljših rešitev. Z njim so se iz kulturne redakcije dela pogovarjali Slavko Fras, Janko Svetina in Branko Sosič.

usoda vseh zaposlenih v družbenem delu je pri prispevku k stabilizaciji v bistvu enaka.

**DELO:** Če se razmerja med osebnimi dohodki ohranijo na sedanji ravni, to pomeni, da bodo družbene dejavnosti ostale tam, kjer so bile.

**ŠINIGOJ:** V določenem smislu je to res. Linearni ukrep 16-odstotnega povečanja osebnih dohodkov v količini deluje linearno in ohranja stanje, kakršno je. To z drugimi besedami pomeni, da bi bil nagradni tisti, ki je doslej slabo ravnal, in kaznovan tisti, ki se je stabilizacijsko dobro obnašal. Število zaposlenih na področju izobraževanja na primer, se je od jeseni 1977 do oktobra 1979 povečalo za 6 odstotkov ali 2,6 odstotka v dinamiki letno. Število učencev v usmerjenem izobraževanju je med tem nenehno raslo. Pred leti smo v srednje šole vključevali 70 odstotkov generacije, ki konča osnovno šolo, danes pa vse. Poleg tega zajemamo v srednje šole še približno 6 do 7 tisoč drugih učencev, brez odraslih. Odstotek rasti zaposlovanja je zato v primerjavi s šolskim razmahom sorazmerno majhen in delo se je v veliki meri preselilo na obstoječe kadrovske zmogljivosti, ki pa so številčno nezadostne in po izobrazbi ne povsem zadovoljive. V tej luči daje limit 16 odstotkov sorazmerno malo prostora za povečevanje osebnega dohodka na zaposlenega. Kljub temu obstajajo določene možnosti. Predvsem bi moralo priti v teh zaostrenih pogojih do večjega razločevanja v sistemu delitve osebnega dohodka, tako da resnično dobi večji osebni dohodek tisti, ki tudi več in kvalitetneje dela.

**DELO:** Določena visokošolska organizacija dobiva denar za svojo pedagoško dejavnost, in sicer od Izobraževalne skupnosti Slovenije oziroma od posebne izobraževalne skupnosti. K temu da je raziskovalna skupnost svoj del za konkretno raziskavo. Poleg tega opravlja fakulteta razna dela za druge naročnike, medtem pa je najbrž dokajšen del nalog urejen neposredno, se pravi osebno med neko gospodarsko ali drugo delovno organizacijo in profesorjem fakultete. Dohodek fakultete in njenih delavcev je torej sestavljen iz več virov, čeprav je poglavitni tisti iz izobraževalne skupnosti. Prav ta vir pa se kaj rado enači kot rekoč edini »pravilni vir. Ali ni tudi v takem gledanju precej »proračunske« miselnosti?

**ŠINIGOJ:** Postavili ste mi zelo pomembno vprašanje s področja visokega šolstva, ki se delno nanaša tudi na zdravstvo in kulturo, manj pa na osnovno in srednje izobraževanje. Visokošolske temeljne organizacije prejemajo večji del sredstev iz republiške izobraževalne skupnosti za pedagoško delo, v katerem bi morala biti tudi sredstva za tisto raziskovalno delo, ki je neposredno povezano s pedagoškim. Vemo pa, da je dolžnost vsakega visokošolskega učitelja, da hkrati s pedagoškim opravlja tudi raziskovalno delo. To se v sistemu negrajevanja v glavnem ločuje. On dobiva osebni dohodek za obveznosti, ki jih ima v pedagoškem delu v temeljni organizaciji, ostale dohodke, ki izvirajo iz raziskovalnega dela v tej temeljni organizaciji, pa dobiva zunaj tega sistema. V temeljni organizaciji združuje pedagoško in raziskovalno delo, torej mora biti to tudi dohodek te organizacije in nagajevanje mora izvirati iz tega njegovega dela in prispevka k ustvarjanju dohodka v celoti v skladu z nalogami in opravili, ki jih opravlja v okviru 42-urnega tednika. Tu drobimo delo mnogih učiteljev po različnih organizacijah združenega dela.

**DELO:** Je v tem kakšna rezerva?

**ŠINIGOJ:** To je velika notranja rezerva. Na nekaterih TOZD se je proces začel in kjer je dovolj pripravljen, so tudi rezultati dobri. Seveda pa so tam tudi osebni dohodki praviloma višji. Opazimo lahko prve uspehe.

**DELO:** Ali je ohranjanje razmerij, ki ste jih omenili, tudi zadrževanje neke

proračunske miselnosti v sami šoli, tako kot mnogi očitajo izobraževalni skupnosti, da se vedno financira na podlagi proračunskih odnosov, namesto da bi upoštevala druge?

**ŠINIGOJ:** Prav gotovo je to določeno zadrževanje proračunskih odnosov. Najlažje je imeti sistem, ki je prilagojen številu študentov, pedagoškim uram in podobnem. In to skušamo spremeniti.

**DELO:** Kolikšen delež predstavlja na določeni fakulteti denar izobraževalne skupnosti Slovenije v primerjavi s celotnim dohodkom te fakultete? Mogoče imate podobne podatke za gledališče ali zdravstveno ustanovo? Najbrž so precejšnje razlike.

**ŠINIGOJ:** Zelo velike. Imamo primere od osnovnih do visokih šol, kjer imajo lastno dejavnost, ki je v bistvu neposreden odnos med uporabnikom in izvajalcem, in sicer na podlagi pogodb, kar še zdaleč ni prava svobodna menjava dela. Tu so možnosti ustanov zelo različne. Nekateri jih imajo več, druge pa prav nobene. Ko je možnosti več, je tudi več manevrskega prostora za zboljševanje materialnega položaja delavcev. Zato smo jasno opredelili, da so merila za določanje cen oziroma povračila tudi v neposredni svobodni menjavi dela ista kot v samoupravnih interesnih skupnostih.

Vse bolj in bolj poskušamo na drugi strani uveljavljati organ upravljanja in vanj pripeljati pravega uporabnika. Ta uporabnik ne bi smel imeti možnosti, da svojim parcialnim interesom podredi splošen interes. S tega vidika je ta organ upravljanja tudi opredeljen kot delavski svet posebne vrste. Po tej poti bi neposredne odnose med uporabniki in izvajalci bolj podružili. Vzajemnostne in solidarnostne programe pa moramo in moremo uresničevati prek samoupravnih interesnih skupnosti. Tu smo šele na začetku.

**DELO:** Ali bodo sedaj direktorji gledališč ali šol hodili s torbo od uporabnika do uporabnika?

**ŠINIGOJ:** Daleč od tega. Uporabnik bo moral svoj interes izraziti v tem organu upravljanja. Razprava okrog svobodne menjave dela je včasih izvenela, kot da bo šlo za nekakšne tržne odnose, vendar je prispevala k temu, da smo prišli do rešitev, za katere mislimo, da so prave.

**DELO:** Kako pa bo lahko uporabnik vplival na sirjenje in krčenje programov samoupravnih interesnih skupnosti?

**ŠINIGOJ:** Skupščine SIS postajajo vse bolj mesto sporazumevanja in dogovarjanja, in to toliko bolj, kolikor bodo resnično in v polni meri zažela delegatska razmerja. Pri otroškem varstvu lahko vidimo, kako je neposreden interes izražen v tozidih in v krajevni skupnosti in kako se v SIS uresničuje tako v programskem smislu kot pri zagotavljanju denarja. Mislim, da smo se temu približali tudi na področju osnovnega izobraževanja, da pa smo še daleč pri usmerjenem izobraževanju. V republiški izobraževalni skupnosti je še zelo splošen interes za srednje in visoko šolstvo. Tu se še ne dogovarjajo o programu, ki zaenkrat nastaja dokaj stihljivo. Zadnje čase smo začeli z usmerjanjem in tudi doseglji določene rezultate. Da pa bi združeno delo pokazalo svoje resnične potrebe in interese, tega še ni. Zato naj bi oblikovali posebne interesne skupnosti, v katerih naj bi se čim bolj odražal interes združenega dela. V njih naj se uresničuje družbeno-ekonomski odnos med uporabnikom in izvajalcem na podlagi programa, ki ga bodo opredelili uporabniki; in to ne samo z vidika njihovih parcialnih ali tudi trenutnih ekonomskih, ampak tudi z vidika dolgoročnih in družbenih interesov. Zato naj bi zagotovili potrebna sredstva, izvajalci pa sprejmejo odgovornost in dolžnost, da bodo dogovorjeni program odgovorno izvajali.

**DELO:** Nekatere interesne skupnosti na področju strokovnega izobraževanja to že želijo delati, pa jim je nekako

oteženo. To velja, recimo, za gozdarstvo.

**ŠINIGOJ:** Ta primer poznam, vendar ga moramo videti še z druge, posebne plati. Doseči moramo, da bodo temeljne organizacije združenega dela planirale svoje kadrovske potrebe v celoti. V tem primeru ne samo po gozdarjih. Potrebujemo namreč tudi pravnike, ekonomiste, strojne inženirje. Gozdarji pa se hočejo izločiti iz te skupnosti in imeti večji del sredstev iz enotnega prispevka za izobraževanje gozdarjev. Po sedanjem sistemu to ni mogoče, ker je financiranje urejeno na celotnem programu usmerjenega izobraževanja z enotno prispevno stopnjo. Zato je republiška izobraževalna skupnost neke vrste razdeljevalec obveznega splošnega prispevka za usmerjeno izobraževanje na tiste posebne SIS, ki so že ustanovljene.

**DELO:** Taka gledanja postavljajo Izobraževalno skupnost Slovenije v vlogo zaviralca novih odnosov neposredne menjave dela.

**ŠINIGOJ:** To tudi objektivno je, vendar ne po njeni krivdi in zato moramo spremeniti položaj ISS. Dokler bo imela tak položaj v teh odnosih, bo to morala delati. Pri njej moramo ohraniti samo tisto, kar tej skupnosti pripada. V njej se vodi politika na področju izobraževanja v celoti, nacionalna politika in pristojnosti, ki jih ima do manjšinskega, narodnostnega šolstva in tako dalje. Vse ostalo je treba prenesti v posebne izobraževalne skupnosti. To pa ima daljnosežne posledice. Ko uporabniki v posebnih izobraževalnih skupnostih izrazijo svoj celoten izobraževalni interes glede na svoje perspektivne potrebe, tudi enoten prispevek ne more obstati, ampak bo moral vsak prispevati v skladu s svojimi potrebami.

**DELO:** Potem se bo verjetno zgodilo, da bo moral več prispevati tisti, ki je že zdaj kadrovsko na slabšem; tudi tista panoga.

**ŠINIGOJ:** V republiški izobraževalni skupnosti pripravljajo nov sistem zagotavljanja sredstev na področju usmerjenega izobraževanja, kjer bi odstopili od enotnih prispevkov in sploh od sistema prispevkov. Sedaj so to davki. Kot izhodišče naj bi uvedli kadrovske plan, program kadrovskega potreb in izobraževalne programe, ki so podlaga za opredeljevanje programa v posebni izobraževalni skupnosti. Sredstva pa ne bi zagotavljali s prispevno stopnjo, ampak z zneskom, ki bi ga zagotavljali za uresničevanje takega programa. Ker je tu tudi vprašanje medsebojne vzajemnosti in solidarnosti in pri tem vendarle ne gre samo za parcialni interes, razmišljamo, da bi združevali sredstva na podlagi enostavne in razširjene kadrovske reprodukcije. Upoštevali bi kadrovske potrebe v razširjeni reprodukciji.

**DELO:** Torej bi odpadla bojazen, da bi tisti, ki so na slabšem, morali več prispevati?

**ŠINIGOJ:** V glavnem bi, pojavilo pa bi se nekaj drugega: po tej poti bi ocenili izobraževalni program za določene poklice. Prej včasih smo razmišljali tudi o oceni izobraževanja na diplomanta. Seveda bodo ocene izobraževalnih programov različne.

**DELO:** Ali se bo zgodilo, da bo morala določena panoga veliko prispevati, druga pa malo?

**ŠINIGOJ:** Res je, da do tega lahko pride, če bi uporabili samo načelo razširjene reprodukcije. Ker pa bi uporabili tudi načelo enostavne reprodukcije, se ta problem ne bi smel pojaviti zaostreno. Malokd pa se pri nas vpraša, koliko izobraževalni program stane ali koliko vložimo v enega diplomanta.

**DELO:** In koliko vložimo?

**ŠINIGOJ:** Ko smo lani to analizirali – podatke smo uporabili iz leta 1977 – smo ugotovili, da so nekateri poklici izredno dragi v primerjavi z drugimi. Najdražji poklic, ki ga izobražujemo v Sloveniji, je

inženir agronomije: približno enkrat dražji je od zdravnika! V ceno diplomantov so všteta vsa sredstva za izobraževanje na določeni visoki šoli, tudi za tiste študente, ki študija ne dokončajo. Torej smo morali analizirati našo izobraževalno mrežo, usmerjanja vpisa in se vprašati, kje so posamezni diplomanti zaposleni. Na ta način bomo tudi navezali študenta na delovno organizacijo, v katero se bo po končanem izobraževanju vrnil.

**DELO:** Ali je povezava brez štipendij samo na podlagi programov možna?

**ŠINIGOJ:** To je eno od temeljnih vprašanj reforme izobraževanja. Nalašč sem tudi preusmeril našo razpravo na posebne interesne skupnosti, ker so družbeno-ekonomski odnosi v njih po mojem prepričanju prvi pogoj za reformo usmerjenega izobraževanja. Če teh neposrednih odnosov med uporabnikom in izvajalcem ne ustvarimo, če sleherni, ki se bo izobraževal, ne bo imel neke popkovine z delovno organizacijo, bodisi kot štipendist, bodisi ob delu ali iz dela, potem resnejših premikov ne bomo naredili. Večkrat sem že rekel, da bomo zelo težko zavrli proces, ki ga v Sloveniji že nekaj let zaznavamo. V letošnjem šolskem letu jih je od 14.000 vpisanih študentov še vedno 38 odstotkov na upravnih, pravnih, ekonomskih in organizacijskih visokih in visjih šolah.

**DELO:** Ko gledamo objave po časopisih, vidimo, da so tudi potrebe na teh področjih večje?

**ŠINIGOJ:** Potrebe so zame zelo relativen pojem. Mnogo je zagovornikov takšnega vpisa, češ da smo družba, ki se samoupravno organizira in zato potrebuje ogromno samoupravnih aktov in primernih ljudi za njihovo pripravo in podobno. Mislim, da je to zmotno. Resda potrebujemo te kadre, ampak tako kvalitete, da znajo učinkovito delati. Kar poglejte, kakšni so naši samoupravni akti, kljub temu, da imamo ne samo veliko študentov, ampak tudi veliko ljudi v delovnih organizacijah, v administraciji, da mnogi bežijo iz produktivnih na neproduktivna delovna mesta, da imamo tehnike, ki se šolajo v upravnih organizacijskih in ekonomskih šolah.

**DELO:** Mislite, da je tako tudi zaradi tega, ker morajo na delovnem mestu v proizvodnji neposredno odgovarjati, tu pa na primer, za slab samoupravni akt nič?

**ŠINIGOJ:** Recimo. Pa tudi zaradi načina delitve osebnih dohodkov. To je splet vprašanj. Eno od temeljnih je prav gotovo usmerjanje in več odgovornosti celotnega združenega dela na tem področju. Zmotno je misliti, da je reforma izobraževanja reforma v izobraževanju, da je to le naloga učiteljev. Reforma izobraževanja je družbeno reforma, globoko v združenem delu in v družbeno-ekonomskih odnosih v celoti. Če tega ne bomo dojeli, jo bomo težko izpeljali. Bojim se, da se tega še premalo zavedamo.

**DELO:** To izhodišče bi lahko pripeljalo tudi do tega, da bi šole izobraževale tisti kader, za katerega bodo imele naročnika, da bo plačnik v osebni uporabnik. Lahko se zgodi, da bi nekaj izpadlo, ker ni konkretnega porabnika ali plačnika. Mogoče so to etnografi, specialni jezikoslovci ali pa raziskovalci na področju naravoslovnih ali drugih ved.

**ŠINIGOJ:** To varovalko smo vgradili. Take potrebe bo reševala republiška izobraževalna skupnost. Pomembno vlogo pri opredeljevanju programov in njihove vsebine pa ima strokovni svet za vzgojo in izobraževanje.

**DELO:** Kot podpredsednik republiškega izvršnega sveta se zdaj soočate s hudo težavo. Kar predlagate, je programsko lepa, pa organizacijsko dokaj zapletena zadeva. Na prvi pogled je v precejšnjem sporu z ekonomskimi ukrepi, v katerih se bodo znašle delovne organizacije. Sedaj ne morejo predlagati svojih usmeritev glede na resnične potrebe, ampak v okviru limitov. Kako to uskladiti, še posebno v samoupravnih interesnih skupnostih?

**ŠINIGOJ:** Nedvomno je to zelo resna in odgovorna naloga. V republiškem izvršnem svetu smo dali pobudo, da samoupravne interesne skupnosti proučijo vse programe in poskušajo narediti največ, kar se da na tako imenovani selekciji, pri čemer naj bi zagotovili izvrševanje tistih prednostnih nalog, za katere smo se v dogovoru o temeljnih plana domenili. Na področju izobraževanja je to nedvomno reforma usmerjenega izobraževanja, s katero naj bi začeli v naslednjem šolskem letu. Tu je več vprašanj. Temeljno je naslednje: prehod na usmerjeno izobraževanje pomeni, da ukinjamo izmenični pouk v tako imenovanih poklicnih ali starih vajenskih šolah. Zato moramo zagotoviti v prvem razredu več mest za približno 6000 učencev. Celovito gledano ni problemov; v lanskem šolskem letu je bilo razpisanih v srednjih šolah 34.000 mest, imamo pa generacijo 26.000 učencev.

Težava je v tem, kar so ta mesta v različnih šolah in območjih. Menimo, da bi morali v republiški izobraževalni skupnosti zagotoviti denar za opremljanje šol in za določene kadrovske priprave, ki morajo imeti prednost. Če bi se na področju usmerjenega izobraževanja potrudili pri selekciji novih gradenj, bi zmogli. To je približno 500 milijonov dinarjev. Če to prepolovimo, da bi ostali na 250, pomeni, da letos ne bi začeli graditi centralne tehniške knjižnice, univerzitetne knjižnice v Mariboru in še nekaterih in da bi to preložili na naslednje leto. Moramo pa pospešiti tiste investicije, ki so pomembne za združeno delo v celoti, na primer gradnja visoke tehnične šole v Mariboru in pedagoške akademije v Ljubljani.

**DELO:** Omejitve je moč razumeti tudi tako, da zadržujemo razvoj oziroma financiranje v okviru samoupravnih interesnih skupnosti. Če hočemo njihove programe uresničiti, kako morali breznena prenesti na delovne organizacije zunaj vsot, ki jih združujemo prek samoupravnih interesnih skupnosti. Kako je to zadevo?

**ŠINIGOJ:** Problem skupne porabe je v bistvu problem osebnih dohodkov. Večji del sredstev, ki gredo v skupno porabo, so

osebni dohodki. Mislim, na osebne dohodke v družbenih dejavnostih.

**DELO:** Kolikšen delež predstavljajo osebni dohodki?

**ŠINIGOJ:** Po področjih različno. V osnovnem šolstvu je približno 90 odstotkov sredstev porabljenih za osebne dohodke in nekaj malega čez 10 odstotkov za materialne izdatke. Govorim o denarju za zagotovljeni program osnovne šole, ki je tudi osnova za solidarnostno dopolnjevanje med občinami. Na področju zdravstva je to razmerje 40:60 v korist osebnih dohodkov. Tu je veliko hospitalnega hotelskega dela in stroškov za zdravlja, zaradi česar so veliki tudi materialni stroški. Na področju raziskovalnega dela je prav gotovo 80 odstotkov denarja porabljenega za osebne dohodke. Za kulturo ne morem reči, ker je to nekoliko spremenjena struktura zaradi večjih investicij v zadnjem času.

**DELO:** Pa bomo te investicije v kulturi realizirali?

**ŠINIGOJ:** Na področju kulture smo dosegli v zadnjih letih prebujenje. Ogromno je bilo narejenega, veliko kulturnih domov je bilo zgrajenih, veliko jih je še v gradnji, skupaj s Cankarjevimi domovi v Ljubljani. To je bilo pričakovati glede na velik zaostanek. V tem procesu je Kulturna skupnost Slovenije odigrala izredno pomembno vlogo animatorja in hkrati je s politiko, ki je bila kreirana iz občin, uspela mobilizirati veliko denarja za kulturne potrebe. Veliko prispevkov delovnih organizacij usmerjajo na ta področja. Mislim, da bomo v kulturi letos morali zmanjševati vsote za investicije in nekatere programe. Morali pa bomo dograditi Cankarjev dom.

**DELO:** Bo investicijsko dejavnost omejili republiški izvršni svet ali pa se bodo o tem dogovorili prizadeji?

**ŠINIGOJ:** Republiški izvršni svet bo na tem področju deloval v okviru poblasti. Nosilci odločitev bodo delegati v skupščinah samoupravnih interesnih skupnosti. V izvršnem svetu smo se samo dogovorili, da se pri selekciji teh investicij upoštevajo kriteriji iz dogovora o temeljih družbenega plana Slovenije. Isto bi morali storiti tudi v občinah.

**DELO:** Ali naj bi te zadeve zakonsko urejali zato, ker si nekateri na podlagi izkušenj predstavljajo, če tega zakona ne bo, če ne bo neposredne prisile, tudi stabilizacijske discipline ne bo. Že nekaj let težimo k počasnejši rasti v družbenih dejavnostih v primerjavi z rastjo družbenega proizvoda, pa tega vendarle ne dosegamo. Ali mislite, da pri dogovarjanju ni zadostne resnosti?

**ŠINIGOJ:** Minuli teden smo se pogovarjali s predsedniki izvršnih svetov občinskih skupščin. Dokaj resno so obravnavali celotno problematiko in opozorili na vse posledice in težave, s katerimi se bodo skupščine srečevale.

**DELO:** Torej lahko rečemo, da sprejemajo ukrepe letos bolj resno kot prejšnja leta?

**ŠINIGOJ:** Veliko bolj resno. V Sloveniji se že nekaj let zavzemamo, da bi denar za delo samoupravnih interesnih skupnosti zagotavljali na podlagi programov in da bi sleherni presežek, ki nastane zaradi sistema prispevkov, vrnil gospodarstvu. Tu smo vidno napredovali, saj smo z nekaterimi odločitvami delegatov v SIS o zmanjševanju prispevkov skoraj v celoti opravili precej problem presežkov v SIS.

**DELO:** Toda razmah na nekaterih področjih družbenih dejavnosti bo v posameznih občinah zaradi omejitve gotovo povzročal precejšnje težave?

**ŠINIGOJ:** Prav gotovo se bodo v občinskih družbenopolitičnih skupnostih soočili z velikimi problemi, zlasti tam, kjer so široko uveljavili samoprisevek in nanj dodali še druga sredstva v večjem obsegu. Mislim, da bodo tu resni pretresi in da bodo morali v občinah ponovno razpravljati o samoprisevkih in uresničevanju tistega dela programa, ki ga financirajo iz drugih virov. Tudi v zvezi z novim petletnim obdobjem se bodo morali v sleherni občini, kjer predvidevajo samoprisevek, drugače dogovarjati in v temeljih planov zagotoviti denar tudi za funkcionalno dejavnost, ne samo za investicije. To bo po svoje tudi omejitveni dejavnik.

**DELO:** Ali bi se lahko zgodilo, da bi del teh dejavnosti prešel na samoplačevanje?

**ŠINIGOJ:** Mislim, da del tega že imamo, vprašljiva je samo meja. Na področju zdravstva imamo minimalni del tega – 3 odstotke. Vprašanje je, ali je pravi, da smo se odločili za tolikšne oprostitev. Ori otroškem varstvu je tudi velika osebna udeležba. Na področju osnovnega šolstva, kjer je tega na videz najmanj, bi morali še odločneje odpravljati participacije tam, kjer so. Starši ne bi smeli prispevati za osnovni program, ki je z ustavo opredeljen. S politično akcijo, ki jo vodi tudi SZDL, bi lahko vsem učencem brez velikih naporov zagotovili učbenike. To je problem organizacije. Na področju kulture plača določeno ceno vsak, ki neko kulturno dobro uživa, na primer v gledališču, operi in podobnem. V zakonu smo te možnosti tudi upoštevali.

**DELO:** Kako gledate na bližnje in malo daljšo prihodnost? Kako bomo prebrskali te case? Je to optimizem, zmerni optimizem ali kakšna druga razpoložljiva stopnja?

**ŠINIGOJ:** Jaz sem vedno bolj optimist in težko klomem pred še tako velikimi napani. V bistvu se srečujemo z dokaj zapletenimi odnosi v svetu, ki odsevajo tudi pri nas. Imeli smo že tudi mnogo težje čase, pa smo jih dobro prebrskali. Posamezni deli Slovenije so se iz velike nerazvitosti povzpeli z lastnimi močmi in sam vrh. To dokazuje, da je pri nas toliko moči, da bomo to premagali.

**DELO:** Se pravi, da bodo osnovne zadeve, ki so pred vašim sektorjem, izpolnjene, kljub težavam?

**ŠINIGOJ:** Storititi moramo vse, da bodo izpolnjene. V veliki meri so pogoj za to, da zagotovimo stabilen gospodarski in družbeni razvoj. Brez znanosti, izobraževanja in tudi brez kulture vsega tega ne moremo doseči.

Okrogla miza

# Togost ne razvija ustvarjalnosti učiteljev in ne otrok

## Kako uspešna je vsebinska in organizacijska preobrazba vzgoje in izobraževanja v celodnevni osnovni šolah

Prve slovenske celodnevne šole bodo v prihodnjih dneh praznovale majhno obletnico, kajti pred petimi leti so začele utirati pot vsebinskim in organizacijskim premikom na osnovnošolskem vzgojnoizobraževalnem področju. Dandanes je takih šol že več kot sto in njihovo delo vnaša v okolje, v katerem delujejo, nove poglede in povezave, ki preraščajo dosedanja miselnost o šoli, učiteljih, izobraževanju, vzgoji na eni in o starših, kraju, delovnih in družbenopolitičnih organizacijah na drugi strani.

Kako celodnevne osnovne šole uspevajo v svoji vlogi, so se za Delovo okroglo mizo pogovarjali: Hedvika Lešnik, ravnateljica osnovne šole 7. maja v Dobovi, Niko Lukež, predsednik koordinacijskega odbora za celodnevne osnovne šole pri republiški konferenci SZDL Slovenije, Jelica Mesesnel, Zavod za šolstvo SR Slovenije, Slava Pirnar, ravnateljica osnovne šole Trbovlje, Emil Roje, izvršni sekretar v predsedstvu CK ZKS, Pavel Smrtnik, ravnatelj osnovne šole 8 talcev v Logatcu, in dr. Leon Zorman, izredni profesor psihologije na ljubljanski filozofski fakulteti. Iz kulturne redakcije Dela so se pogovora udeležili Slavko Fras, Janko Svetina in Branko Sosič, ki je gradivo pripravil za objavo.

**DELO:** Izkusnje petih let gotovo nudijo zadostno podlago za oceno in razmišljanje o dobrih in slabih straneh v razvoju celodnevni osnovni šol. Kaj smo s temi šolami želeli doseči in kaj smo od tega uresničili tako v pedagoškem oziru – pri vzgoji in izobraževanju – kot pri razvijanju neposredne menjave dela?

**MESESNEL:** Sirjenje, razvijanje in dograjevanje koncepta celodnevne osnovne šole teče vzporedno po treh poteh: po družbenopolitičnih prizadevanjih, prek koordinacijskih odborov za razvoj celodnevne osnovne šole pri RK SZDL od polni podpori zveze komunistov, po načrtovanju in organiziranem delu republiškega zavoda za šolstvo skupaj s pedagoškim inštitutom, republiškim komitejem za vzgojo in izobraževanje in republiškim zavodom za zdravstveno varstvo. Vse to nekako povezuje komisija za celodnevno osnovno šolo, ki dela pri Zavodu SRS za šolstvo od leta 1974 in v kateri so predstavniki navedenih organizacij in ustanov. Ko smo izdelovali koncept celodnevne osnovne šole skupaj s temi dejavniki, nas

Prve celodnevne osnovne šole so začele delovati februarja oziroma marca 1975, leta v 6 občinah: Vič-Rudnik, Dobrova (od 1. do 8. razreda, 14 oddelkov, 306 učencev), Velenje, Biba Roček, Šošanj (1. do 4. r., 8, 206), Kranj, Josip Broz Tito Predšolje (1. do 8. r., 16, 416), Bežigrad, France Bevk (1. do 2. r., 4, 120), Slovenj Gradec, Pod Graško goro (1. do 4. r., 2, 24), Pruj, Boris Kidrič, Kidričevo (od 1. do 4. razreda, 8 oddelkov, 179 učencev). V šolskem letu 1974/75 je bilo tako v Sloveniji 6 celodnevni osnovni šol s 1251 učenci ali 0,6 odstotka vseh osnovnošolskih otrok. V naslednjih letih je število celodnevni osnovni šol rasko, tako da jih je bilo v šolskem letu 1975/76 že 30 (v 22 občinah, 181 oddelkov, 4413 učencev) ali 2 odstotka vseh vpisanih osnovnošolcev). 1976/77 44 COŠ (31, 288, 7359, 3, 4), 1977/78 – 62 COŠ (42, 449, 10.913, 5), 1978/79 – 86 COŠ (49, 704, 17.010, 7,8) in v letošnjem šolskem letu že 101 celodnevna osnovna šola (v 49 občinah, 849 oddelkov, 20.985 učencev ali 9,6 odstotka osnovnošolcev.)

je vodila misel, da to ne sme biti seštevek pouka in podaljšane bivanja ali seštevek na eni strani pouka na drugi pa učenja in drugih dejavnosti. Zastavili smo si koncept, ki bi temeljil na pedagoško-psihološko in zdravstveno-higienskih načelih.

Med navedbami, kaj celodnevna osnovna šola (COŠ) navsezadnje prinaša tudi učitelju, je bila zamisel, da mu omogoča večjo ustvarjalnost, da hitreje spreminja, sprošča in demokratizira odnose med vsemi subjekti na vseh ravneh in da več občutek varnosti ter odpravlja občutek telesne in duševne utrujenosti ali pa pretirane napetosti, kar utruja tako učence kot učitelje. Ena najpomembnejših pridobitev celodnevne osnovne šole pa je zmanjševanje odvisnosti učencevega osebnostnega razvoja in učnega uspeha od domačega okolja, od morebitnih težjih, manj ugodnih življenjskih razmer in seveda od nekaterim nezahvalnih, socialistični samoupravni družbi nasprotnih vplivov. Učenci imajo več možnosti za samoupravno uveljavljanje na mnogih področjih.

**DELO:** Ob tem, kar smo pravkar slišali, bi morali povedati, kakšne cilje smo si zastavili in kako smo jih doslej uresničili z družbenoekonomskega vidika. Kako se torej uveljavlja svobodna menjava dela, povezana z okoljem?

**LUKEŽ:** To je eden od osnovnih smotrov, na katerega smo opozorili, ko smo govorili o COŠ. Koordinacijski odbor pri RK SZDL to stalno spremlja. Tako vidimo, da so pravzaprav v celodnevni šolah najdlje tudi na področju ekonomskih odnosov; šole postajajo institucija kraja. Če pa gledamo z izhodišča svobodne menjave dela, mifilm, da smo šole na začetku. V krajih, kjer take šole že delujejo, morajo na podlagi dogovorov zagotoviti njihovo materialno rast. To lahko uresničujemo edino tako, da se v večji meri vsi dejavniki v krajevni skupnosti vključujejo v delo in življenje šole, in sicer prav na podlagi skupno oblikovanega programa. Ko pa govorimo o programu: vsi naj bi bili enakovredni obklovalci, ne samo prosvetni, ampak tudi vsi drugi delavci v kraju.

**DELO:** Kako ste se v posameznih šolah lotili nalog in kakšne rezultate ste dosegli tako pri razreševanju družbenoekonomskih kot pedagoških problemov? Velikokrat vzporedimo vsakršno dobro osnovno šolo in celodnevno šolo.



Slava Pirnar

**COŠ pripisujemo neke prednosti in rezultate, ki so na sploh značilni za dobro šolo že 20 let. Kaj je korak naprej od dobre poldnevne šole?**

**LEŠNIK:** Res, vsaka dobra šola se je skušala čim bolj vključevati v okolje. Razlika pa je v tem: COŠ terja vključevanje vseh mogočih dejavnikov in sil iz neposredne okolice zaradi boljše dela. To je lažje tam, kjer je okolje razvitejšo, kjer obstaja delavna krajevna skupnost z mnogimi OZD, kjer je več strokovnih ljudi, ki se lahko vključujejo v celodnevno šolo in kjer učitelj živi. V Dobrovi smo uspeli šolsko delo povežati s krajevno skupnostjo. Skupaj si zamislimo, kako bo potekal letni program, kaj je dolžnost šole in posameznih organizacij pri krajevni konferenci. Ne more se zgoditi, da bi bila v krajevni skupnosti neka prireditelj, na kateri ne sodelujemo hkrati vsi. Vsi smo krajani in vsi delamo.

Manj uspešni pa smo pri vključevanju zunanjih sodelavcev; to pa najbolj potrebujemo. Učitelj COŠ sam ne more razvijati.

**DELO:** In kaj pričakujete od zunanjih sodelavcev?

**LEŠNIK:** Pričakujemo pomoč, predvsem pa bi želeli otrokom nuditi množico takih dejavnosti, ki jih učitelji ne morejo razvijati, predvsem s proizvodno-tehničnega

področja. Naš poklic je tako feminiziran, da mi tem zahtevam, ki so prav sedaj pred COŠ, nismo kos.

**DELO:** Govorili ste o povezanosti krajevne skupnosti in delovnih organizacij kar se tiče proslav, prireditelj. To je značilno za vsako šolo. Še enkrat: kaj je specifično za COŠ in kakšne so dodatne potrebe. Gre za to, da je otrok v času, ko je v šoli, dejavan.

**LEŠNIK:** Primer družbeno koristnega dela: pogozdovanje. To sodi v okvir našega prostega časa. Učence pri tem povezujemo z delom gozdarjev. Imamo tudi očiščevalno akcijo nekega zaselka, organiziramo letni tabor za tabornike, pa praznični tabor pri šoli, zimsko športno dejavnost delovne in mladinske organizacije; tega je veliko. Ni pa možno doseči, da bi iz organizacij, ki so na našem območju, prišli ljudje takrat, ko smo mi v šoli. Prihajajo kasneje, ko smo z našim programom končali.

**MESESNEL:** Želimo doseči tretjo raven sodelovanja tako družbenopolitičnih kot delovnih organizacij. Prva je ta, da materialno izboljšujemo delovne pogoje. Ta je bolj preprost. Druga je občasno sodelovanje ob izjemnih priložnostih, recimo prireditvah. Tretja raven, ki pa jo zelo težko dosegamo, je v tem, da bi družbenopolitične in druge organizacije začutile, da je del torišča njihovega dela tudi v osnovni šoli sami in v uresničevanju njenega programa.

**DELO:** Koliko pa je ta tretja stopnja dosežena?

**PIRNAR:** Izhajam iz ogromne šole – ima približno 1300 učencev v celodnevni šoli. Vključujemo veliko zunanjih sodelavcev. Povezujemo s krajevno skupnostjo je tu nekoliko težje, ker prihajajo učenci iz desetih krajevnih skupnosti. Veliko lažje se povežemo z združenim delom in nekatere delovne organizacije imajo za naše želje dober posluš. Za vodenje raznih dejavnosti imamo sedaj iz neposredne proizvodnje 35 sodelavcev. Največji problem je še vedno proizvodno-tehnični program, kjer sodelujejo predvsem študentje. Ročnodelske, športne, planinske, gasilske krožke tudi vodijo drugi, saj nam manjka učiteljev telesne vzgoje.

**LUKEŽ:** Osnovno predmetno bi morali narediti v tem, da ne bi govorili o vključevanju zunanjih delavcev v šolo. To ni slabo. Toda tu gre predvsem za vključevanje učencev v razne organizacije: proizvodne, kulturne, društvene in druge. Gre za to, da otrok ne bo živel med štirimi stenami, ampak bo šel v novo okolje, kjer bo delal bolj sproščeno, skupinsko, spoznaval delovne procese in podobno. Gre skratka za to, kako mejo, ki smo jo ustvarili, čimprej porušiti, da postane celodnevna šola kraj, ne pa šolska stavba. Vse to pomeni podružbljanje šole. COŠ pomeni celodnevno življenje in delo otroka in to ne samo v šoli.

**DELO:** In to je predvsem naloga koordinacijskih odborov. Kako delujejo, kdo so koordinacijski odbori? So to prosvetni delavci, so to zlasti ljudje z drugih delovnih področij?

**LEŠNIK:** Praksa je dokazala, da koordinacijski odbor ne more biti sestav učiteljev. Sestavljajo naj ga predstavniki OZD, družbenopolitičnih skupnosti, krajevnih skupnosti; torej ljudje, ki so zainteresirani za celotno vzgojo.

**ROJC:** Mislim, da je za uspešnost nadaljnje družbene, samoupravne in družbenopolitične aktivnosti, za uveljavljanje celodnevne šole zelo pomembno, da zaznamo ustrezno distinkcijo v kategoriji, v opredelitvi, ki jo predstavlja pojem »koncept celodnevne osnovne šole« in pa pojem »celodnevna organizacija vzgojnoizobraževalnega delca«. Zaradi poenostavljanja in v bistvu izenačevanja teh dveh pojmov prihaja do mnogih teoretičnih nejasnosti in tudi praktičnih poenostavitelj ter včasih tudi do nepotrebnih zavor za to, da bi se celodnevna osnovna šola hitreje uveljavila.

Mislim, da smo od samega začetka v druž-

pravna in ostala aktivnost. Marsikje čakajo s kakršnokoli aktivnostjo, z akcijami za celodnevno osnovno šolo, sklicujoče se na to, da ni pogojev za celodnevno organizacijo vzgojnoizobraževalnega dela. Imajo pa vrsto možnosti, kot je pripravljenost samoupravnih družbenih dejavnikov, družtev, združenega dela za sodelovanje, pa tega ne znajo izkoristiti. Manjka, na primer, nekaj kvadratnih metrov prostora za šolsko kuhinjo ali prizidek za dodatne rekreacijske in druge oblike in pogoje programa.

Res da napredujemo počasi, vendar vztrajno. Družbeni koncept preobrazbe osnovne šole v smislu celodnevne šole je danes široko politično korenine. To ni več stvar samo poglednega koncepta in politične parole.

**DELO:** Zanikate domnevo, da je družbeno vnaša za COŠ v nekakšni krizi?

**ROJC:** Splošno vzeto lahko rečem, da ni v krizi. V zagato jo mogoče postavljajo določene družbene okoliščine, ker želimo po eni strani spreminjati družbenoekonomske položaj vzgoje in z družbenopolitično akcijo vzpostavljati interese neposrednejše svobodne menjave dela, po drugi strani pa še vedno podaljšujemo preživele pristope. Rast družbene porabe in s tem seveda tudi sredstev za vzgojo in izobraževanje se uokvirja v skladu s splošnim uokvirjanjem družbene porabe. Na ta način so zavrti čisto realne in močne pobude ter pripravljenost delavcev v združenem delu, da bi prispevali več za boljše, kvalitetnejšo vzgojo, kot pa jim omogoča prav ta uokvirjenost v poznano indestiniranje in prispevne stopnje. Le-te namreč odmerjajo obstoječi obseg in manevrski prostor za oblikovanje prihodka vzgojnoizobraževalnih organizacij združenega dela. To je torej bolj zagata kot pa splošna družbena kriza.

**ZORMAN:** Celodnevni šoli lahko najbolj pomagamo, če o njej spregovorimo čim bolj konkretno in čim manj deklarativno. Danes imajo ljudje občutek, da ni dovolj, če zamenjamo samo tablo na vratih šole in spremenimo šolski žig. To ni celodnevna šola.

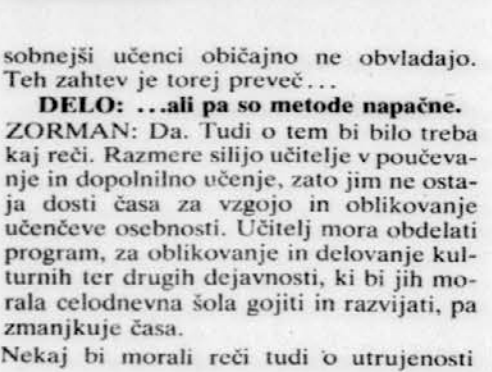
Sicer pa strokovnjaki podpiramo zamisel o nastajanju teh šol, ki niso naša novost. Take šole imajo tudi drugje po svetu. Moramo jih pa prilagoditi našim družbenoekonomskim razmeram. S svojo razširjeno dejavnostjo prinašajo mnoge ugodnosti tako učencem kot staršem. Vendar njihove kvalitete dandanes še niso realizirane in tudi še ne konceptualno povsem dodelane. COŠ zlasti pomaga slabšim učencem in v tem pogledu prispeva k zmanjševanju socialnih razlik. Cilj take šole vidim še v drugem, ne le v izobraževanju. V primerjavi s klasično poldnevno šolo ima izredne možnosti za razvijanje socializacije in za oblikovanje pozitivnih osebnostnih lastnosti otrok. Vendar so starši in učitelji še vedno prepričani, da je znanje pomembnejša kvaliteta kot vzgoja. Hibo vidim v tradicionalni usmerjenosti teh šol. Rekel bi še, da so učne zahteve prevelike, ne le za slabše, temveč tudi za boljše učence. To smo tudi v naši raziskavi ugotovili, saj več kot 70 odstotkov gradiva tudi spo-



Hedvika Lešnik



Niko Lukež



Pavel Smrtnik

sobnejši učenci običajno ne obvladajo. Teh zahtev je torej preveč...  
**DELO:** ...ali pa so metode napačne.  
**ZORMAN:** Da. Tudi o tem bi bilo treba kaj reči. Razmere silijo učitelje v poučevanje in dopolnilno učenje, zato jim ne ostaja dosti časa za vzgojo in oblikovanje učenceve osebnosti. Učitelj mora obdelati program, za oblikovanje in delovanje kulturnih ter drugih dejavnosti, ki bi jih moral celodnevna šola gojiti in razvijati, pa zmanjkujeta časa.  
Nekaj bi morali reči tudi o utrujenosti

Občina	Število vseh učencev v OŠ	Odstotek učencev v COŠ	Lj.-Moste-Polje	
			Šole	Učenci
Ajdovščina	2743	-	6754	-
Brežice	2480	8,22	9027	10,66
Celje	6854	4,78	8168	8,02
Cerknica	1787	6,38	2345	2,17
Črnomelj	1844	16,76	1149	-
Domžale	5447	17,75	20554	5,10
Dravograd	1015	4,04	899	6,78
Gornja Radgona	2673	17,32	1856	-
Grosuplje	3321	-	7146	10,28
Hrastnik	1073	2,79	6166	2,29
Idrija	1987	5,03	7176	20,61
Ilirska Bistrica	1593	9,23	2258	2,30
Izola	1245	7,23	1419	19,94
Jesenice	3113	53,81	2084	8,97
Kamnik	3138	-	8467	5,24
Kočevje	1767	5,26	2149	1,07
Koper	4687	7,72	3563	15,80
Kranj	8404	7,14	3151	10,06
Krško	3086	24,89	1459	-
Laško	2166	-	2252	5,24
Lenart	2254	6,84	2331	-
Lendava	2618	10,73	2457	1,14
Litija	2102	-	3897	14,91
Ljubljana-Bežigrad	5741	20,22	2624	25,57
Ljubljana-Center	4584	13,18	2392	8,65
			4731	1,42
			3781	6,27
			1989	2,41
			1746	73,54
			2200	6,50
			1693	13,29
			4648	23,55
			2266	-
			1752	13,18
			4217	13,21
			Skupaj	
			v SR Sloveniji	218488
				9,60

učencev. Vedeti moramo, kje so učenčeve, otroške, človeške meje. Na to pozabljamo.

**DELO:** Kaj ste opazili ob prehodu učencev COŠ na srednje šole, kjer nimajo organiziranega pouka in dejavnosti tako kot v COŠ? Tu nastane ob prehodu velik razkorak, ki je prevelik, da bi lahko koristil učencem pri poklicnem izobraževanju.

**ZORMAN:** Tu se stvari tudi na srednjih šolah počasi spreminjajo. Sami dijaki po teh šolah ne dovolijo več teh klasičnih odnosov. V tem pogledu ne vidim prevelikih razlik.

**DELO:** Govorili smo o COŠ in tovariš Roje je poudaril dva koncepta: eden je organizacijski, drugi pa je vsebinska preobrazba. Ali poteka ta preobrazba tudi na drugih, poldnevni osnovni šolah, kajti njihova rast je za nas bistvena?

**SMRTNIK:** Tudi poldnevna šola ni za koš, zlasti ker je obogatena z vsebinskimi

trajajočo 45 minut. Mi smo jo do 3. razreda spremlili in skrajšali na 40 minut.

**DELO:** Si druge šole to lahko privoščijo?

**MESESNEL:** Lahko. Naredili smo obsežno gradivo, kako elemente celodnevne šole dati v vsako osnovno šolo in oddelke podaljšane bivanja. To gradivo smo dali jeseni v razpravo za ravnateljske konference po Sloveniji.

**PIRNAR:** Pravimo, da preveč izobražujemo. To je stara šola, ki nas obremenjuje, saj je bil učitelj tako formiran in usposobljen za delo. Sami pa smo začutili, da je treba otroka res vzgajati in posvetiti več časa vzgoji, če hočemo oblikovati takega človeka, kakršnega naša družba pričakuje. Pri tem bi opozorila na programe. Ti so resnično preobsežni, ni mogoče vse narediti.

**LEŠNIK:** Za COŠ naj navedem primer učencev 7. in 8. razreda. Po predmetniku imajo 25 ur. Dodati moramo še 2 uri tehničnega pouka, obvezen je tečaj prve po-



Jelica Mesesnel

moči in tečaj o puški (40 ur). Če bi hoteli torej to uresničiti, bi morali otroku odvzeti še tisti edini dve uri prostega časa, ki ju imamo prihranjeni za interesne dejavnosti ali organizirano rekreacijo.

Dobrovska šola bo praznovala 5. maja 5-letnico. Je na obrobju mesta, pa k nam še ni bilo strokovnih delavcev.

**DELO:** Katere strokovne delavce mislite?

**LEŠNIK:** Vse s področja pedagogike, psihologije, itd. Na šoli bi bilo le potrebno raziskati, kaj smo naredili prav, kaj narobe in kako iti naprej. To je povezovanje teorije s prakso. Tako sodelovanje je res premo razvito.

**MESESNEL:** Imenovana je osrednja komisija za nadaljnjo socialistično samoupravno preobrazbo osnovne šole. Predvsem naj bi spremlili predmetnik.

**SMRTNIK:** Obveznosti v šolah so velike, tako za učence kot za učitelje. Moram pa reči, da je tudi fond ur prevelik. Že mi, ki včasih sedim na kakem seminarju, smo po treh urah utrujeni, kaj šele otroci.

**MESESNEL:** Proti čemu se zavod za šolstvo dosledno bori? V analizi smo odkrili, da nekatere celodnevne osnovne šole skrajšujejo prosti čas na račun samostojnega učenja ali pa zato, da je program hitro zaključen. To pa je tisto, česar ne želimo. Ne želimo, da bi celodnevna organizacija vzgojnoizobraževalnega dela prešla ponekod v celodnevno pouk.

**ROJC:** Ena ključnih ugotovitev današnje razgovora je, da imamo realiziranih veliko več elementov družbenega koncepta COŠ, kot pa imamo takih šol. To pa je stvar najbolj kreativnega učiteljevega dela. Zato bi morali imeti ponovno pred očmi vprašanje vrednotenja tega družbenega dela, materialnih in družbenomoralnih stimulacij, ki pa še vedno – kljub evidentnim rezultatom, ki jih dajejo naše osnovne šole – ni ustrezno družbeno ovrednoteno.

**LUKEŽ:** Če hočemo ves proces, ki je v osnovni šoli, pospešiti, je za nas osnovno vprašanje nagrajevanje šole po kakovosti dela. Danes pa šola, ne glede na to, kako dela, dobi enak dohodek. Tak način financiranja ne stimulira nobene šole.

Pismo iz Züricha

# Tudi v Švici poznajo gledališke škandale

O züriških in baselskih gledališčih, o uspehih in spodrsljajih, o Dürenmattovi ponesrečeni predstavi v Schauspielhausu

Od kulturnega urednika »Neue Zürcher Zeitung« posebej za »Delo«

Nova gledališka sezona se je tudi v Zürichu – kakor skoraj povsod na nemškem govornem območju – začela s hladom našega nerazpoloženja. Najbolj dramatične dogodke v züriškem Schauspielhausu je bilo sporočilo direktorja Gerharda Klingenbergga, da ne namerava obnoviti svoje pogodbe, ki se mu izteče konec 1982.

Razlogov za to svojo odločitev, ki spominja na okoliščine njegovega odhoda s položaja direktorja Burgtheatra, ni navedel. Edina opazljiva predstava v Schauspielhausu je bila nemško govorna praznovdružna igra Edwarda Bonda »Zenska«, ki je sama po sebi sicer miselno preprosta in nezanimiva, vendar se je spričo dobro uprizoritev Gerda Heinza obdržala na sporedu tja do novega leta.

Düggelin je divje razbohoteno besedilo sicer počel, nekatere poteze razjasnil, toda dobre drame iz njega ni mogel narediti. Nasprotno, imeli smo občutek, da mu je besedilo zamorilo režijsko inspiracijo. Občinstvo je godrnjalo že v odmoru, med drugim delom pa jelo zapuščati dvorano, in na koncu se v pol prazni dvorani ni mogel izkazati niti pošten teaterski škandal.

## Drame po meri

Bolj zanimiva in posrečena je bila premiera treh enodejank na kletnem odru Schauspielhausu. Pod naslovom »Od časa do časa« je Ulf Troxler montiral zvočno kuliso, ki je bila razčlenjena v treh ravneh in naj bi bila udeležena na sekunde natančno. Ob začetku je bilo slišati, kako se prižge radio, nato tiktakanje ure, šume avtomobila, ki se pripelje in odpelje, zvenket denarja, mukanje krave, dež, grom, dihanje, šum v vodo padlega predmeta, na koncu pa spet izklon radia. K tej natanko 15 minut trajajoči zvočni kulisi so trije avtorji napisali vsak po eno enodejanko, ki se prilaga zamišljenemu zvočnemu ogrođu in po možnosti dojemljivo osmišlja razne šume. Dieter Forte je napisal »Pogovor«, ki ga vodita dva moška po navodilih nevidnega pobudnika, kar vodi v kopičanje klišejev in divji spor obih sogovornikov, z motom: »Samo v človeškem pogovoru spozna človek svojo človeško bit.« Z ostro ironijo je bičana sodobna infliacija besed in praznjenje njihovega smisla.

## Pozno Ibsnovno delo

Kraji čas se je obdržalo Ibsnovno pozno delo »John Gabriel Borkmans«, drama človeškega samoljubja in duševne otopljenosti, ki jima odstavljani bančni direktor Borkman iz sle po oblasti žrtvuje ljubljeno Ello in se namesto z njo oženi z njeno dvojico Gunhildo, samoljubju pa podležeta tudi obe sestri, ki si lastita sina Erharda, ta pa po svoje zbeži v življenje z mondeno gospo Wiltonovo. To delo, ki daje slutiti mojstrsko Ibsnovno roko, dasi je mehanizem igre vse preveč razgaljen in se trga v šivih, stopnjuje čustva in odnose do nadpomenskosti skoraj vsiljivo zastavlja simbolične poudarke, zelo redko igrajo. Učinkovito posodobljenje je zmožel le Fritz Kortner, ki je delo pred 15 leti postavil na oder dunajskega Burgtheatra in s Paulo Wesley, Almo Scidler in Ewaldom Balslerjem ustvaril nordijski »huis-clos«, katerega duševni hlad in osamitev in brezživost odčitujeta oseb se so zasidrale v spominu.

Režija Erwina Axerja iz Varšave tokrat v züriškem Schauspielhausu, h kateri je Poljakinja Eva Starowieyska prispevala mračno, notranjo klimo odsevajočo sceno, se je v prvih treh dejanjih odlikovala z natančnostjo, ne da bi bila izluščila tisto prizadetost, ki je še zmeraj poglavitna vrednost tega dela. Napačna se nam zdi v simbolnost projicirana rešitev četrtega dejanja, ki je učinkovala težko in napihnjeno. Sicer pa je snažno izdelana uprizoritev ponovno postavila v ospredje močne igralске zmožnosti züriškega gledališča. Bil je zanimiv, vendar pa ne kak vznemirljivo gledališki večer.

## Kriza srednjih let

Vznemirljiva v negativnem smislu je bila premiera Heinza Stalderja igra »Pestalozzi-jevec«, ki se je iztekla v silovitem negodovanju občinstva. V svoji igri posreduje Stalder, po poklicu osnovnošolski učitelj, tako rekoč notranjo podobo svojega poklica. Z velikim vzgojiteljem, katerega ime si delo lasti, ima le toliko skupnega, kolikor učitelj Raphael Forster, v katerega samskem stanovanju se ob njegovi 50-letnici zberejo kolegi in prijatelji, zagovarja mnenje, da je bilo »Pestalozzijevo rajžanje po polovici Švice en sam beg pred odgovornostjo«. Sicer pa poteka proslavljanje rojstnega dne vse prej kot v Pestalozzijevem duhu. Krepko z alkoholom podprta konverzacija doseže vrhunec z branjem pritožnega pisma neke vplivne dame, ki ga je naslovila na krajevno šolsko vodstvo, učitelj Raphael pa ob njem doživi (scensko nemotiviran) zlom. Drugi del se skoraj izčrpa v Raphaelovem monologu, ki se vleče v nedogled, nakar Raphael odpove službo in se v stanju vse huje zanemarjenosti zagovarja v namišljenem nastopu pred šolskim vodstvom. Raphael se na koncu prelevi spet v »poštenega, korektnega učitelja«, je pa sam v sebi do kraja zlomljen.

Potemtakem drama vzgojitelja v Pestalozzijevi deželi? Način, kako je prezentirana, pa drama ne vzbuja samo dvoma o tem znamenitem pedagogu, marveč mobilizira ugovore tudi proti formalni uprizoritvi: prvo dejanje, v nekem psevdorealizmu, pri katerem psihologija nikakor ne drži, je izpadlo kakor nekoliko nepomembni odis Bauerjevih divjih zabav, drugi del pa se je izčrpaval v nedramatičnem slapu besed, v odrsko nedomači govoric. Režiser Werner



Ulica v Zürichu (foto dokumentacija Dela)

Jürg Federspiel je pod naslovom »Janez v nesreči« oblikoval parabolno, v kateri smrt igra domno s samomorilec in skuša umrlega pripraviti do tega, da bi povedal svoje zadnje misli. Samomorilec se za trenutek vrne na zemljo, vendar spozna, da ga tu nihče ne pogreša in se svet vrta tudi brez njega naprej. Pri igri z dominami se zave, da se na zemeljsko pravičnost ni zamesti in da je zmagovalka vselej smrt.

In slednjič se groteska, ki jo je napisal Hansjörg Schneider in se imenuje »Klepač«. V kmečko realističnem okolju vodeni dialog med beatnikom, ki kleplje svojo koso, in njegovo ženo Roso se v svoji lapidarni preprostosti vse bolj odmika v absurdnost, še poudarjeno s stereotipnim ponavljanjem stavkov in argumentov, pri čemer zadobijo šumi resničnostni pomen. In brezup zakonec postane predmet komičnega klepetca.

Kakor je bila ideja za zvočno kuliso že preprosta, konsekvantno se ni dala realizirati: trije dramatik se niso držali odrednjega časa, enodejanke so imele vsaka svojo dolžino, zato ji je bilo treba šume prilagoditi. Na sceni, ki jo je Heinz Kriesi ovesil s sivimi prtji, je vodil režijo Mani Wintsch, skrbno si prizadevajoč, da bi uskladil dramatične kontrapunkte v teatralno učinkovanje, kar se mu je posrečilo zlasti pri tretjem delu. Ob kratkem, bil je to zanimiv eksperiment.

## Nov štart v Theatru am Neumarkt

V Theatru am Neumarkt, drugem govornem gledališču v Zürichu, se je novi direktor Helmut Palitsch predstavil z novo režijo Beckettovega »Konca igre«, vendar si je z njim priigral le neuspeh. Izhajajoč iz Beckettove pripombe »Nič ni bolj smešnega kot nesreča, to priznam«, je »Konec igre« režiral kot klovnovski cirkus, ki se je kaj hitro spridil v burkaštvo, kjer rdeč nos, grimase in veliko hrupa pomenijo vrhunec komike. Bolj otročja kot komična uprizoritev je ostala daleč onkraj beckettovske večplastnosti in povsem na površini, za katero ni bilo slutiti nobene globine. Žrtve tega banaliziranja Becketta so bili igralci.

Večji uspeh pri občinstvu je imela druga predstava, Franka Wedekinda otroška tragedija »Prebujenje pomladi«, ki pa je tudi ušla z vajeti. Ustvariti iz Wedekindovega generacijskega konflikta in findsieclovskega seksa za današnjo rabo učinkovito uprizoritev, bi jo bilo treba vkoreniniti v obdobje, se pravi v njeno zgodovinsko pogojenost. Zakaj je Walter Pfaff dogajanje prestavil v dvajseta leta, je prav tako zagonečno kakor drugi režijski domisleki, ki ostajajo osamljeni in večer po nepotrebnem podaljšujejo, vtem ko so bili po drugi strani odločilni veliki prizori žrtvovani z rdečim svinčnikom. Scenograf Jörg Frank je gledališče spremenil v veliko enotno dvorano, v kateri posamezni predmeti nakazujejo različna prizorišča in potiskajo maloštevilne vrste gledalcev v kot. Mladi ansambel se je zdel porok za posrečeno uprizoritev, vendar zaman, up se je razbil ob nainovosti značajev, ki so ponavili tudi vso predstavo.

## Poskus pozitivne v Baslu

Tudi v Baslu, drugem pomembnem gledališkem mestu v nemško govoreči Švici, doslej ni bilo kakih izrazitih dogodkov. Omeniti velja le dve predstavi, v Stadttheatru so poskušali obuditi Björnsterana Björnsona dvodejanko »Prek moči«. V tem delu,

napisanim skoraj pred sto leti, se zrealijo tako dramatikovi osebni konflikti v konfrontaciji s krščanstvom kot tudi socialno politični problemi iztekajočega se devetnajstega stoletja. Obeama poloma skupno je avtorjevo prepričanje, da mora človek propasti, če se peha za cilji in ideali, ki segajo »prek njegove moči«.

V Baslu pa Friedricha Beyerja uprizoritev niso igrali »prek moči«, marveč prek Björnsona. »Naš namen je«, je razglasil dramaturg, »da ostanemo absolutno zvesti smislu, dela, ne pa delu samemu. Ni nam do tega, da bi dali na oder zgodovinsko igro, ki se ji lahko spričo njene časovne odvisnosti poceni izognemo, ker je dramaturška zapletenost zastarela, naš namen je bil prej, da omogočimo sočutenje z vsebino.« Monumentalno delo, ki traja sicer dva večera, je bilo v Baslu okleščeno na bori dve in pol uri. Ostalo je le ogrođje dogajanja in strnjena vsebinskost, aktualizirana po postopku digesta in pa z »razširitvijo besedila« v smislu socialne kritike, segajoče od terorizma do varstva okolja – in vendar se s tem delo ni vzdignilo nad pridigo, ki je bila šibka stran že pri originalu. Radikalnim krajšavam so bile žrtvovane preštevilne pesniške pasaje, družbeno kritika pa je izvenela še bolj nedomišljena kakor pri samem Björnsonu.

Tudi gledališče ni s tem ničesar pridobilo: na sceni, ki si jo je zamislil Eberhard Matties z redkimi nakazili na sicer povsem praznem scenskem prostoru, se je odvijalo dogajanje kot slaba kopija »Sanjske igre«, a brez Strindbergovih pesniških vizij. Navkljub režijskim domislekom je bila uprizoritev statična, prevladovala so pridrgarske (mlahave) pasaje.

## Horvathova emigrantska komedija

Prepričljivejša, je bila premiera Odona von Horvatha komedija »Figaro se ločuje« v baselski Komediji. Avstrijski avtor je svojo igro navezal na »Figarojevo svatbo«, vendar prelozil dogajanje v naši sodobnosti bližji revolucijski čas, ki prisili grofa Almavivo in njegovo ženo, da se umaknejo v emigracijo, kamor jima sledita, tudi Figaro in Suzana. Od nekdanj realistični Figaro zapusti grofovski par in prevzame frizerski salon v Grosshadernsdorfu. Suzana, ki ne prenese več njegovega klečeplazjenja pred zadržimi vaškimi mogotci, ga vara, se loči od njega, in se slednjič v stiski vrne k odvozelemu grofu v domovino, kjer si tudi Figaro prilagojen v novem režimu dobi službo upravnika v grofovskem gradu in oba emigranta prijateljsko sprejme pod streho.

Horvath je na svoji koži skušal tegobe eksila, ko je pisal to komedijo. V njej so zatorej grenkoba in bolečina, hrepenenje in upanje spričo izgubljene domovine, zaznamovana je z avtorjevo izkušnjo in njegovo človeškostjo. Poseben čar tega dela je v tem, da so prikupne Beaumarchais-Mozartove figure prestavljene v naš otrdeli čas, iz katerega vzmemo v nekdanje dogajanje, ko so se oglašali prvi znanilci moderne, kakor v prisrčno idiliko.

V svoji novi uprizoritvi je Wolfgang Quetes pustil vnapre ideološko interpretacijo in v Horvathovem smislu podaril zlasti nobene usode figur. Pred zlatim pročeljem gradu je scenograf Hanes Meyer z nekaj premišljenimi kosi sproti spreminjal sceno, ki so jo na koncu vsakega prizora gledalci sami pokrivali z belimi (mrtaškimi) prtji. Ta rešitev, ki se je odrekla vsakemu realizmu, je vsekakor ohranjala navzočnost starih časov »Figarove svatbe« in nakazovala njeno učinkovanje tudi v porevolucijskem obdobju, iz katerega so se kakor iz »iskanja izgubljenega časa« emigranti vrnili v domovino in v »spet najdeni čas«. Odprta oblika scene je dopuščala tudi hiter potek igre, vendar pa tudi oškodovala poetično intenzivnost Horvathovega besedila, kakor je bila sploh vsa uprizoritev nekoliko groba in je ponekod zdrknila v nevarno nihanje, kar so potrjevali tudi izbruh smeha v parterju.

## Okvara brez učinka

Za konec mi je poročati še o žalostnem eksperimentu, ki se ga je lotil ugledni dramatik Friedrich Dürrenmatt, potem ko se je bil pred nekaj leti že nekoč poskusil kot režiser v züriškem Schauspielhausu – in sicer s skromnim uspehom. Da bi svojemu delu zagotovil avtentično podajanje, je pri turnejski predstavi svojega dela »Okvara« sam prevzel tudi režijo. »Okvara« pa ni odrsko delo, marveč za igranje mukoma prikrojena novela, ki je bila napisana leta 1956. Obravnava pripetljaj moškega, ki spričo avtomobilске okvare pride pred »sodišče«, katerega se igrajo stari gospodje, se kot »obtoženec« zaplete v mehanski krivde in kazni ne slednjič obesi, s čimer je okvara popolna.

Nekaj okvari podobnega se je zgodilo tudi režiserju Dürrenmattu, ko je uporabil že zdavnaj zastarel dramaturški trik in prestavil konec na začetek, ga garniral s plehkostmi in sarkazmi, da bi se nato pognal v svoj storijo, ki se mu je spridila v prazen rompopom, s malo seksa in psevdofilozofskimi ničevostmi, in se nazadnje v režiserjevih nespretnih rokah razvlekla v zehajoč dolgčas. Ne moremo si kaj da ne bi bili opazili, kako je Dürrenmattova komika v tej obliki že neuzitna, in se z bridkostjo spominjamo tistih večerov pred dvajsetimi leti, ko je bila kaka Dürrenmattova premiera velik gledališki dogodek.

Hanses Jacobi



## Portret tedna Ivan Kramer

Če nosite hlače, ki so jih naredili v moziškem Eltroju, bi lahko vsak korak spremljal občutek zadovoljstva, da ste namreč kakovostno oblečeni. To bi bila lahko reklama, pa ni, saj je Eltroj za zdaj ne potrebuje. Hlače te modne konfekcije so, kot pravijo, brez konkurence, čeprav je sicer v državi veliko proizvajalcev. Ko je v mariborskem Merkurju povprašal poslovodkinjo, zakaj nimajo hlače z zeleno etiketo, je odvrnila: »Če jih ni, smo jih pač prodali, torej so kvalitetne.«

Zveni kot pohvala sicer najuspešnejše delovne organizacije v moziški občini, štiridesetletnega diplomiranega ekonomista Ivana Kramerja. Ni še dolgo na krmilu, a naredi vtis, ko da je ves Eltrojev. Ko da venomer nekaj tuhta in nenadoma iztahta: »Povem vam, leta 1985 bomo ustvarili več kot milijardo din celotnega prihodka, to je trikrat več kot letos«. Samozadovoljen smehljaj na resnem obrazu ne dopusti nobenega dvoma.

Ni mu težko priznati, da je optimist že po naravi, da se je pri dosedanjem delu v Gorenju v Velenju in Nazarju marsikaj naučil in si pridobil tudi nekaj samozavesti. Veliko je potoval po svetu in spoznal tujo ekonomijo. Izkušnje bo s pridom uporabil pri razvoju Eltroja, za katerega dosedanje rezultate, kot je rekel, imajo nedvomno vse zasluge le kolektiv, timsko delo in strokovnjaki.

Seveda ga je tudi življenje veliko naučilo. Kot otrok iz delavsko kmečke družine, doma na Ljubnem, se je najprej izučil za trgovskega delavca, nato pa se odločil za študij na ekonomski fakulteti, se redno vpisal in ga končal v rednem roku. »Moral sem veliko delati, da sem se lahko preživel. Danes vem, da me je bil oče pripraviljen šolati, a tedaj tega nisem vedel in ga, preprosto, nisem hotel nadlegovati«. Ivan Kramer zdaj večino prostega časa posveča študiju na tretji stopnji. Malo pozno po diplomski se je zanj odločil zato, ker se mu zdi, da bo več pridobil, saj je v tem času napredovala tudi ekonomska znanost.

V takih okoliščinah si je težko privoščiti celo trenutke razvedrila z družino, s tremi sinovi, in prava sreča je, da smučati ni treba hoditi v tujino, ampak zadostuje hribovje Zgornje Savinjske doline, ki je enako privlačno tudi poleti. Navezan je na Mozirje in njegovo slikovito naravo, enako ga privlačita Nazarje in Eltroj. Ta, če bo šlo vse po načrtih (in za njihovo uresničitev bo več kot preveč dela), bo že letos postal enkrat večji (zaposluje 430 delavcev). S Španci, na primer, bodo podpisali pogodbo o izdelavi 500 tisoč kavboj svetovne znamke Lois, od katerih jih bodo polovico prodali doma, drugo polovico na angleškem in francoskem trgu. To ni veliko, če vemo, da jih je pred kratkim neka trgovina v Srbiji uvozila 750 tisoč in da Jugoslavani venomer romajo v Trst.

»S konfekcijo in tekstilno industrijo pa je pravzaprav tako: čeprav marsikje ugotavljajo, da nima perspektiv, je še nikjer niso in je najbrž ne bodo opustili. Obleka je gotovo tudi strateški artikel. Konfekcijo res pretežno uvažajo razvite dežele, ker jim jo nerazviti svet prodaja napol zastoj, a če primerjamo produktivnost, niti ni tolikšnih razlik. Ob tem, ko Eltroj prodaja delo nemškemu partnerju, se bo vsekakor še bolj usmeril v izvoz izdelkov; računamo, da bi ta dosegel kakih 18 odstotkov vseh zmogljivosti, toda izvažati ne bo

mo z izgubo ali brez vsakršnega zasluga, ker bi bilo to poniževalno.«

Kolikor se je v tem času uspel seznaniti s problematiko, je izvoz za jugoslovanske konfekarje (Eltroj je po specializaciji med največjimi) posebej težaven in neuspešen na zahodnih trgih, kjer še vedno s pridržki ocenjujejo in sprejemajo naše blago. Tako kamargonom kot še bolj jeansom po njihovem nekaj manjka oziroma imajo nečesa preveč – namreč gub. Do boljše kakovosti tkanin bi morda peljala kooperacijska proizvodnja s tujimi partnerji. Nekaj rezerve je gotovo še v produktivnosti, ki jo pri izdelavi hlače, na primer, v Jugoslaviji merimo s polno uro, v razvitem svetu s 17 in v Eltroju s kakimi 40 minutami. To kaže, in tako meni Kramer, da je osrednji problem dejansko produktivnost v globalu. A te ne bo mogoče povečevati, če bomo na vseh koncih omejevali uvoz potrebne opreme, ampak če se bomo odrekli uvozu vsega, česar v resnici ne potrebujemo, vključno razpisniškim turističnim potovanjem. V Eltroju si že več mesecev prizadevajo, da bi dobili dovoljenje za uvoz opreme za novi obrat, katerega proizvodnjo bi v celoti namenili izvozu. Čeprav ne gre za več kot deset milijonov din vrednosti, ali pa morda, ker vrednost ni večja, so za zdaj težave nepremostljive. Optimizem pa velja tudi tu, saj računajo, da bodo obrat odprli za letošnji delavski praznik.

Sploh bodo v Eltroju, naj razmišljajo in načrtujejo še tako perspektivno, ostali pri hlačah. Letos jih bodo naredili več kot milijon. Kot doslej, bodo tudi poslej delali le to, kar bo zahteval trg, ne samo za »domačega«, ampak za »evropskega« človeka. Z jugoslovanskim trgovom pa so se temeljito spoprijeli. Ugotovili so, da ljudje v vseh krajih ne marajo enakih hlače, ampak ima ta skupni trg vsaj šest različnih predelov, od katerih zahteva vsak svojo barvo, vzorec, model itd.

Razvojna usmeritev Eltroja je taka, da bodo »postgali« vso delovno silo, ki jo še premore moziška občina, potlej pa se usmerili tja, kjer bodo še delavci, v druge občine in republike. Ponudb imajo, kolikor hočejo. Za dinamičen razvoj (organizacija je po ustvarjenem dohodku na delavca že nekaj let v vrhu na širšem celjskem območju, povprečni osebni dohodek 7000 din na mesec) ima Eltroj vse pogoje, sicer pa so tudi prepričani, da je o prihodnosti in o novih programih treba razmišljati danes, ko jim gre dobro, pri čemer je prav, da se gledujejo po boljših od sebe.

Ivan Kramer je zadovoljen, da je v zadnjem času uspel ustvariti dobro delovno vzdušje. V svojo funkcijo v tem kolektivu se je vživel, sicer pa mora biti direktor po njegovem ljudski človek, mora vse odnose graditi na zaupanju v človeka. Zato je treba med delavce in se z njimi pogovarjati. Izobrazba niti ni najpomembnejša, kot izkušnje nekdanjega zaslonega družbenega delavca v njegovem primeru najbrž tudi ne bi bile dovolj. A so vendarle dragocene. Če nič drugega, ve, denimo, da je sestankarstvo lahko pogubno. V Eltroju delajo deset nadur na leto, da lahko imajo kak sestanek tudi med delovnim časom in povrh kake štiri kulturne prireditve. »Dosti govorimo o redu in disciplini, kar ima nujno dobre posledice. Dostikrat pravim, delajmo tako, da bomo ponosni, da delamo v Eltroju.«

Drago Hribar

Iz dela biroja za prošnje in pritožbe

# Skrbno obravnavati, ljudem pomagati

Naši ljudje najbolj zaupajo predsedniku Titu in predsedstvu SFRJ

V zadnjih letih, natančneje, po intervjuju predsednika Tita, ki ga je dal zagrebškemu Vjesniku in v njem poudaril pomen sprotnega reševanja prošenj in pritožb ljudi, se je na tem področju marsikaj izboljšalo.

Sprejet je bil zvezni zakon, kako ravnati s predlogi, prošnjami in pritožbami občanov; svoje zakone o tem so sprejele vse republike in obe pokrajini, večina občin pa je sprejela ustrezne odloke. »Tudi družbena klima, ki dotlej,« kot ocenjuje predsednik komisije za prošnje, pritožbe in predloge v zvezni skupščini Predrag Gligorič, »ni bila naklonjena reševanju zadev, ki so žutile občane, se je po tistem bistveno spremenila na bolje. Znatno hitreje pa prošnje in pritožbe, ki jih občani pisмено ali ustno pošljejo zveznim institucijam, rešujejo v zadnjih treh letih, odkar deluje biro za pritožbe in prošnje, ki je strokovna služba vseh komisij za prošnje in pritožbe.« V njem dela 40 ljudi, med njimi pa je večina pravnikov in ekonomistov. V biroju se zbirajo vse prošnje in pritožbe, ki jih naši državljani iz domovine in tujine pošljejo kabinetu predsednika Tita, komisiji za prošnje in pritožbe pri predsedstvu SFRJ, komisiji za prošnje in pritožbe v zvezni skupščini in zveznemu izvršnemu svetu.

Lani je biro prejel 32.300 prošenj in pritožb, med njimi pa so jih poslali občani pisмено 22.000, v 10.300 primerih pa so se prišli ljudje pritožiti v prostore biroja v zveznem izvršnem svetu kar sami. Podatki kažejo, da naši ljudje daleč najbolj zaupajo predsedniku Titu, zakaj kar 83 odstotkov vseh omenjenih prošenj in pritožb je bilo namenjeno njemu ali pa predsedstvu SFRJ. Druge prošnje in pritožbe pa so občani namenili komisiji za prošnje in pritožbe v zvezni skupščini; teh je bilo 11 odstotkov, ostalih šest odstotkov pa zveznemu izvršnemu svetu.

V biroju za pritožbe in prošnje pregledajo vse zadeve in z vsebino vseh prošenj in pritožb seznanijo tiste komisije, katerim so se hoteli občani pritožiti. Tudi predsednika republike Tita redno seznanjajo z vsebino prošenj in pritožb, ki jih občani namenjajo

njemu. »Dobro se spominjam,« pravi sekretar skupščinske komisije za prošnje in pritožbe Leka Ilič, »kako je predsednik Tito med kratkim časom, ko naj bi na Zlatiboru počival, skrbno prebral gradivo o tem, zakaj se mu ljudje pritožujejo, in ob robu napisal, da je treba vse prošnje in pritožbe skrbno obravnavati, ljudem, ki se jim godi krivica, pa pomagati.«

Seveda pa biro ne rešuje vseh prošenj in pritožb sam. Podrobneje preučiti in rešuje le tiste zadeve, ki sodijo v pristojnost zveze. Druge zadeve pa pošlje v obravnavo in reševanje republičkim, pokrajinskim in občinskim komisijam.

Usoda vseh 32.300 prošenj in pritožb, ki so jih občani poslali vse lansko leto predsedniku Titu in zveznim organom, še ni znana. Znana pa je usoda velike večine tistih 13.000 prošenj in pritožb, ki so jih občani pisмено ali ustno posredovali v prvem polletju lanskega leta. Iz teh podatkov je mogoče razbrati, zakaj se ljudje največkrat pritožujejo, kakšni socialni strukturi pripadajo tisti, ki napišejo največ prošenj in pritožb in v čigavi pristojnosti je reševanje prošenj in pritožb.

V prvi polovici lanskega leta so občani pisмено ali ustno posredovali biroju za prošnje in pritožbe skupaj 13.000 prošenj in pritožb, ki so bile namenjene predsedniku Titu, predsedstvu SFRJ, komisiji za prošnje in pritožbe v zvezni skupščini in zveznemu izvršnemu svetu. V 5.405 primerih oziroma 41 odstotkih vseh pritožb so občanom odgovorili ali jim svetovali uporabo rednih ali izrednih pravnih sredstev. Ustreznim organom, največkrat republičkim, pokrajinskim in občinskim komisijam za prošnje in pritožbe, je biro odstopil v obravnavo in reševanje 6.263 ali 48 odstotkov prošenj in pritožb. Preostalih devet odstotkov prošenj in pritožb, te so bile po oceni pristojnih komisij in biroja

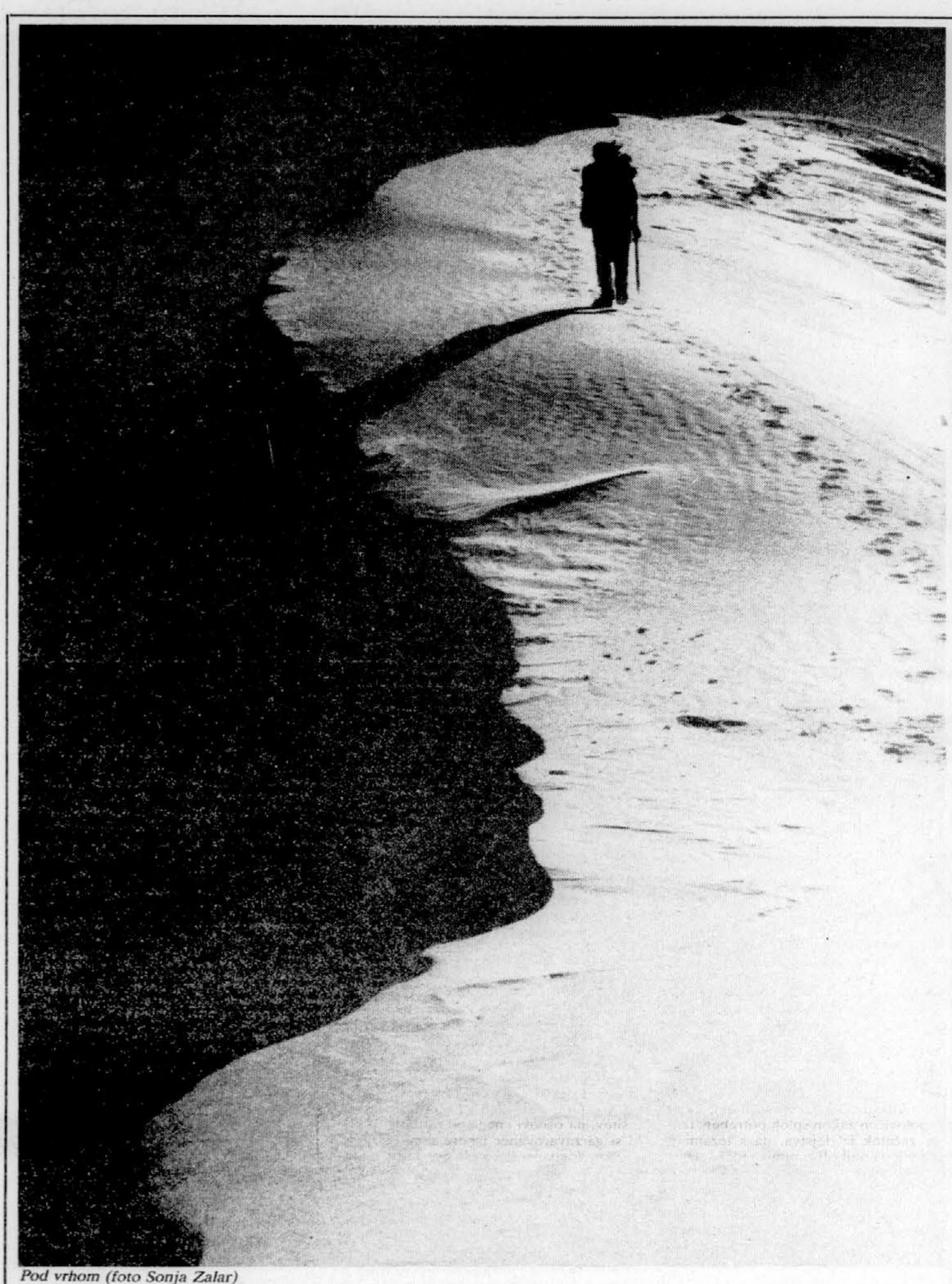
najbolj resne, sodile pa so v pristojnost zveznih organov, pa je pričel biro temeljiteje obravnavati in reševati. V 21 primerih, največkrat, ko je šlo za kolektivne pritožbe oziroma ko so se zaradi istega razloga pritožile skupine ljudi, so delavci biroja reševali zadeve v kraju, kjer je nastal spor. Tako so v odkriti, demokratični razpravi, ki so se je udeležili vsi, ki so bili v spore kakorkoli pleteni, rešili nekaj sporov, ki so se vlekli že več let. Podatki kažejo, da je večina prošenj in pritožb, tako v občinah, republikah, pokrajinah in v omenjenem zveznem biroju, rešena v dveh mesecih. Le kakih deset odstotkov zadev se rešuje dlje, največkrat zato, ker so pritožbe take, da ni mogoče hitreje odkriti prave resnice in poiskati rešitve. Od 600 prošenj in pritožb, ki so jih v prvi polovici lanskega leta raziskovali delavci biroja za prošnje in pritožbe, jih je bilo 62 odstotkov upravičenih.

In zakaj so se ljudje v svojih 13.000 pritožbah in prošnjah, ki so jih poslali v prvi polovici lanskega leta predsedniku Titu, predsedstvu SFRJ, komisiji za prošnje in pritožbe v zvezni skupščini ali zveznemu izvršnemu svetu pritoževali? Največ pritožb oziroma 3.814 je zadevalo stanovanjska komunalna vprašanja. Kar 2.163 pritožb s tega področja so občani napisali zaradi tega, ker po njihovem mnenju iz neupravičenih razlogov niso dobili družbenega stanovanja. Ostale pritožbe s tega področja pa so zadevale stanovanjske spore, nezakonito stanovanjsko gradnjo in gradbena dovoljenja ter lokacije. V nekaterih primerih gre za očitne kršitve in je napake tudi mogoče odpraviti. V mnogih pritožbah, ki zadevajo, vsaj po mnenju tistih, ki se pritožijo, napačno dodeljevanje družbenih stanovanj, pa je težje najti rešitev, čeprav se ljudem godi najmanj moralna, če ne že materialna krivica. Če neko v kaki delovni organizaciji dela 40 let in je medtem njegova delovna organizacija kupila in razdelila vrsto stanovanj, on pa ga kljub temu, da stanovanje potrebuje, ni dobil, je pač mogoče govoriti vsaj o moralni krivici.

Po številu pritožb so bile v prvi polovici lanskega leta na drugem mestu pritožbe s področja lastninsko-pravnih odnosov, uprave in pravosodja. Med njimi pa je bilo največ, kar 1.361, civilnih sporov. S področja dela in delovnih odnosov so napisali občani od januarja do julija lani 2.618 pritožb. Največ, 1.483, pritožb je zadevalo zaposlovanje oziroma nepravilno sprejemanje ali, bolje, odklanjanje sprejema na delo. Največkrat pa so se pritoževali mladi ljudje, ki niso mogli najti dela, med njimi pa je bilo precej žensk. Zlasti veliko pritožb je zadevalo razpise delovnih mest; izkazalo se je, da so ti mnogokrat povsem formalni, da ljudje ne verjamejo več mnogo. Nezaupanje je med nekaterimi tolikšno, da najprej vprašajo, če gre v razpisu v resnici za iskanje delavcev ali pa na določenem delovnem mestu nekdo že dela in je objavljen razpis samo zato, ker tako veleavajo predpisi. Tako vzdušje je najbolj značilno predvsem za tiste kraje oziroma republike, kjer vsi, ki bi se hoteli zaposliti, še vedno ne morejo najti dela.

Med tistimi, ki se pritožujejo, je največ, okrog polovica, neposrednih delavcev iz gospodarstva, sledijo jim upokojenci, gospodinjice in kmetje v zasebnem sektorju kmetijske proizvodnje. Zanimivo pa je, da je vsako leto manj anonimnih pritožb. V prvi polovici lanskega leta jih je bilo le še okrog dva odstotka. To priča o vse bolj demokratičnem vzdušju, v katerem se tisti, ki se pritožujejo, na bojno posledic in šikaniranje. Delavci se največkrat pritožujejo zaradi neurejenosti stanovanjskih zadev in nepravilnega sprejemanja na delo. Kar 75 odstotkov teh pritožb je bilo utemeljenih. Upokojenci se največkrat pritožujejo nad prepočasnim usklajevanjem rasti pokojnin z življenjskimi stroški ter neurejenimi stanovanjskimi problemi, kmetje pa nad kooperantskimi odnosi, v katerih za druge pogosto ne izpolnijo svojih dolžnosti do njih.

V prvem polletju lani, približno tako pa je razmerje bilo tudi konec leta, je prišlo največ pritožb in prošenj – 5.291 iz ožje



Pod vrhom (foto Sonja Zalar)

Srbije, iz SR Hrvatske so jih poslali občani 1.896, iz SR Bosne in Hercegovine 1.834, iz SAP Vojvodine 1.752, iz SR Makedonije 697, iz SR Slovenije 497, iz SR Črne gore 208 in iz tujine 203.

V zadnjem obdobju se število prošenj in pritožb, namenjenih predsedniku Titu, predsedstvu SFRJ, komisiji za prošnje in pritožbe v zvezni skupščini in zveznemu izvršnemu svetu počasi zmanjšuje. Pred nekaj leti je bilo takih prošenj in pritožb tudi 40.000 na leto, lani pa jih je bilo »le« 32.300. Vendar pa niso še znani podatki, koliko ljudi se je lani pritožilo na ustrezne občinske, republičke in pokrajinske komisije za prošnje in pritožbe ter na ustrezne komisije pri družbenopolitičnih organiza-

cijah – od občinskih do zveznih. Vse to kaže, da se ljudem pri nas še vedno prevečkrat kratijo njihove pravice in da je razlogov, ki ljudi navajajo k pisanju pritožb, še vedno veliko. Hkrati pa je najbrž resnično tudi mnenje, da so pritožbe tako številne tudi zato, ker se ljudje, ki se pritožujejo, čedalje manj ali pa nič več ne boje posledic oziroma »maščevanja« tistih, ki s svojim ravnanjem pritožbe spodbujajo.

Dejstvo, da je med tistimi, ki so se lani pritoževali predsedniku Titu, predsedstvu SFRJ, skupščinski komisiji za prošnje in pritožbe ter zveznemu izvršnemu svetu, skoraj polovica delavcev, ki so se pritoževali zaradi najbolj neposrednih življenjskih socialnih vprašanj, mora vzbuditi pozor-

nost. Prav tako dejstvo, da se ljudje mnogokrat pritožijo neposredno predsedniku Titu in ustreznim zveznim organom, čeprav analiza pritožb pokaže, da bi jih največ lahko reševali v delovnih organizacijah, krajevnih skupnostih in občinskih komisijah za prošnje in pritožbe. Kaže pa, da si v teh sredinah dejavniki, ki rešujejo prošnje in pritožbe s svojim delom, še niso pridobili dovolj zaupanja med delavci in krajinami. Po drugi strani pa si je tolikšno število pritožb, ki jih Jugoslovani pošljejo zveznim organom, predvsem pa predsedniku Titu, mogoče razlagati z neomajnim zaupanjem, ki ga imajo ljudje zlasti v predsednika Tita.

Branko Podobnik

Kurt Waldheim: Najtežji poklic na svetu (11)

## Bližnji vzhod: vojna ali mir

Od Henryja Kissingerja sem zgodaj zjutraj 6. oktobra 1973 zvedel, da so na Bližnjem vzhodu pravkar izbruhnile sovražnosti. Ameriški državni sekretar je pokazal živo vznemirjenost. Prosil me je, naj dobre odnose, ki sem jih imel na tem območju, uporabim, da bi se končale praske na linijah premirja, za katere se je bal, da se bodo razširile.

Očitno je bilo, da ameriške in izraelske obveščevalne službe kljub informacijam o vojaških pripravah, ki so potekale že več mesecev, niso pričakovale skupne egiptovske in sirske ofenzive.

Telefonski pogovori, ki sem jih imel z odgovornimi osebnostmi v prizadetih državah, in poročila, ki sem jih sproti in takoj dobival od opazovalcev OZN, so potrdili, da se je začela četrta izraelsko-arabska vojna.

Gledano nazaj, se zdi nenavadno, da ni nihče resno vzel številnih opozoril Egipta

in Sirije o njuni odločenosti, da si bosta, naj velja karkoli, spet pridobila ozemlja, ki jih je Izrael zavzel leta 1967. Kairska vlada je julija 1973 zadnjikrat poskušala dobiti zadoščenje s posredovanjem Združenih narodov. Zahtevala je sklic varnostnega sveta, da bi znova globalno preučili problem in izoblikovali predloge, primerne za uresničitev resolucij OZN glede sporazuma. Egiptovski zunanji minister Zajaj je v tehtnem, pogosto vzburljivem govoru pozval članice varnostnega sveta k razumevanju in dodal, naj arabskim deželam pomagajo prebrzdati dilemo. Zajaj je ponovil, da se bo njegova država morala zateči k »drugim sredstvom«, če se svetovni organizaciji ne bo posrečilo uveljaviti

odločitev, ki jih je sprejela sama ob malo ne popolnem soglasju vseh članic.

Ker ni srečanje varnostnega sveta ničesar prineslo, sem septembra začel turnejo po bližnjevzhodnih državah. To moje prvo potovanje po tem območju mi je bilo v veliko korist, saj sem lahko ocenil, kako globok je prepad, ki loči nasprotni strani. Pogovori, ki sem jih imel, so poglobili bojazen, da utegne priti do nove vojaške konfrontacije.

### Srečanja z Goldo Meir

Med tem potovanjem in drugimi potovanji po Bližnjem vzhodu sem navezal z vsemi voditelji držav s tega območja zaupne in prijateljske stike. V Izraelu me je impresionirala izredna osebnost Golde Meir, ki je takrat vodila vlado. Njenemu dominantnemu položaju v izraelskem političnem življenju, njeni strastni ljubezni do ljudstva, njenemu prepričanju, da ima prav, je bilo enako le še nezaujanje, ki ga je kazala do arabskih voditeljev. Kazalo je, da se boji slehernega kompromisa, ki bi utegnil v njenih očeh prizadeti trajno škodo izraelskim interesom. Prežeta z neuklonljivo voljo, je kot predhodni pogoj zahtevala, da izraelski sosedji priznajo njeno državo.

Ob najinem prvem srečanju mi je grenko očitala pogled, ki sem jih izrazil v uvodu k letnemu poročilu o dejavnosti OZN. V tem besedilu, ki sem ga pravkar predstavil v generalni skupščini, sem izjavil, da se mi zdi položaj na Bližnjem vzhodu eksplozivni. Po mojem mnenju je bilo treba obnoviti napore za uresničenje resolucije 242, ki jo je novembra 1967 sprejel varnostni svet.

Golda Meir se ni strinjala z mojim sklopi. Če se svetovna organizacija ne bi vtikala v bližnjevzhodne zadeve, je rekla, bi Arabci

kmalu – najkasneje v dveh, treh letih – priznali izraelsko državo v »branjivih mejah«, s katerimi se je hotela obdati. Moral sem ji odgovoriti, da so Združeni narodi dobro obveščeni o položaju: opazovalce smo imeli na obeh straneh črte premirja in tako smo lahko dobro ocenili frustriranost arabskih držav, njihovo nestrpnost, da bi našli primerno rešitve, s katero bi si spet pridobili leta 1976 izgubljena ozemlja.

Čeprav med tem pogovorom nisem vedel, da bo mesec dni kasneje izbruhnila vojna, sem bil prepričan, da delajo izraelski voditelji hudo napako, ker ne upoštevajo razpoloženja svojih nasprotnikov in podcenjujejo njihov vojaški potencial in bojevitost. Zmaga junija 1967 je mnogo Izraelcev prepričala, da bodo zlahka zmagali, če bodo Arabci sprožili nov spopad. Mnenja, ki sem jih izrazil septembra 1973, so postala kasneje banalna očitna, toda žal je bil potreben okruten šok oktobrske vojne, da so izraelski voditelji spremenili nekaj svojih konceptov.

Goldo Meir sem znova srečal po oktobrski vojni in po odstopu njene vlade. Med novim obiskom v Izraelu me je povabila na čaj. Najina trajna razhajanja naju niso ovirala, da se ne bi pogovorila o najnovejšem razvoju dogodkov na Bližnjem vzhodu...

### Nepopustljivi Abba Eban

Od vseh izraelskih voditeljev, ki mi jih je bilo dana srečati, sem morda najboljše spoznal Abba Ebana. Bil je veleposlanik v Washingtonu in dolga leta stalni izraelski predstavnik pri Združenih narodih; tako sem lahko pogosto slišal njegove intervencije. Nisem se strinjal z njim, toda očitna sta bila njegov govorniški dar in široka kultura. Bil je duhovit in svoje govore – z brezhnevim britanskim naglasom – po

anglosaškem zgledu prepletal z zabavnimi zgodbicami.

Abba Eban ni bil nič manj kot Golda Meir nepopustljiv v temeljnih načelih, ki so vodila politiko izraelske vlade, bil pa je prožnejši, kar zadeva oblike. Vsekakor ga nisem pridobil za svoja stališča med pogovori, ki sem jih imel z njim na večer pred oktobrsko vojno. Takrat je bil zunanji minister in njegovo vedenje se ni v ničemer razločevalo od Meirinega.

Moji odnosi z njegovim naslednikom na čelu izraelske diplomacije, Jigalom Alon, so bili v nekem smislu lažji. Alon ni nikoli hotel mešati resolucij OZN na Bližnjem vzhodu, ki so jih sprejeli Združeni narodi in ki jih ni cecil nič bolj kot njegovi kolegi, ter operacij, ki smo jih vodili na terenu, da bi preprečili spopade na črti premirja. Posebno sem cenil javne izjave spoštovanja, ki jih je izrekel »modrim čeladnam«, njihovi predanosti pri izpolnjevanju težavne in nehvaležne naloge. Zdelo se mi je, da Alon razume moj klovniški položaj, moje dileme, ko sem nastopal kot posrednik v ozračju, pogosto nabitem s strastmi.

Med turnejo po Bližnjem vzhodu septembra 1973 sem obiskal tudi Beirut, Damask, Aman in Kairo. Predsednika Sadat in Asad sta me sprejela kar najbolj vladno, a za čudo nista bila prav nič zgornja. Ker sta se odločila za vojaško akcijo v naslednjem mesecu, mi očitno nista imela povedati kaj posebnega.

Med mojim prvim obiskom v Egiptu po vojni, junija 1974, mi je predsednik Sadat razložil, zakaj med najinim prejšnjim srečanjem ni bil bolj odprt. Mislil je, da je varnostni svet opozoril dovolj jasno, da se ni čutil dolžnega razkriti odločitve, da bo s silo zavzel Sinaj. Spomnil je na egiptovske vojaške pripravke tako rekoč pred vsem svetom, zlasti pa pred Izraelci, ki so s

svojimi izvidniškimi letali vsak dan fotografirali cono Sueškega prekopa, in mi izrazil začudenje nad skeptko, ki jo je izzvala arabska odločenost, da uveljavijo svoje pravice.

### Učinkovito in previdno ravnanje

Oktobrska vojna je v več kot enem pogledu predstavljala preobrat ne samo v izraelsko-arabskem konfliktu, temveč tudi v zgodovini Združenih narodov.

Združeni narodi so že od začetka konflikta kar naprej nujno pozivali vojskujoče se strani, naj ustavijo sovražnosti. Toda varnostnemu svetu se je posrečilo sprejeti resolucijo št. 338 šele čez nekaj dni, potem ko se je vojaški položaj spremenil. Resolucija je vojskujoči se strani pozvala, naj ustavita boje in se začneta pogajati. Kot so nekateri predvidevali, so se boji nadaljevali. Zdelo se je nemogoče vzpostaviti mir brez navzočnosti sil OZN, ki bi belele nad spoštovanjem premirja. Miniti so morali še trije dnevi, da je bil po posvetovanjih sprejet predlog resolucije, ki so ga predložile neuvrščene članice varnostnega sveta in ki je tokrat predvidevala prihod »modrih čelad«.

Res, je, da je naraščajoča nevarnost sovjetsko-ameriške konfrontacije medtem vzmirlila svetovno mnenje. Ko je ZSSR 23. oktobra pozvala Izrael, naj se ravna po resoluciji št. 338, je predsednik Nixon naslednji dan postavil ameriške sile v stanje pripravljenosti. Tisk je pisal, naj bi bila CIA dobila obvestila, da je ZSSR začela pripraviti za izkrcanje svojih čet v Egiptu. Te informacije, lažne ali resnične, so pomagale ustvariti vznemirljivo ozračje napetosti. Tako sta se Washington in Moskva, da bi se izognila najhujšemu, sporazumela o odhodu čet OZN na Bližnji vzhod.

## Priprava novega zakona

# Za skrajšanje pokojninske dobe ni denarja

## Žolčna razprava o delovnem besedilu z več kot 120 tezami

Med tiste »večne« govornice, ki znajo vselej navdušiti, pa tudi razburkati javno mnenje, nedvomno sodijo tudi tiste o pokojninah, o tem, ali se bomo upokojili prej ali kasneje, bodo morda pokojnine višje, kako jih bomo obračunavali.

Zato je povsem razumljivo, če se je že takoj potem, ko je javnost slišala teze novega pokojninsko-invalidskega zakona, razveljavila žolčna razprava. Tvorci tega izredno obsežnega delovnega besedila z več kot 120 tezami in domala prav toliko variantami sicer pričakujejo, da bo zakon na ravni federacije sprejet nekako konec leta 1982, poznavanje bistva in osnovnih postavk pa nalaga njegovo nadaljnje izpopolnjevanje.

Tisti, ki so od tega, po vrsti že šestega zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, pričakovali korenitejšo spremembo, so zdaj nekoliko razočarani. Pravzaprav nekakšna kompromisnost, ki jo nekateri izražajo celo z vprašanjem, če je tako polovičen zakon sploh potreben, izvira za začetek iz dejstva, da s tezami ni spreminjena najbolj zanimiva točka – dolžina delovne dobe. Še nadalje bo obveljalo 60 let starosti (40 let delovne dobe) za moške in 55 let (35 let delovne dobe) za ženske. Ohranjanje enakih starostnih meja in enake dolžine potrebne delovne dobe (čeprav je v tezah navedena tudi možnost, da se do 5 let skrajša) povsem neposredno pogojuje sedanje materialno stanje združenega dela oziroma preprosto dejstvo, da za skrajšanje pokojninske dobe ni denarja.

Prav to, da objektivne okoliščine materialnega stanja združenega dela omejujejo pogoje pokojninskega in invalidskega zavarovanja, je tudi eno od temeljnih izhodišč tez. Teze namreč izhajajo iz tega, da se pokojnine določajo v skladu s skupnim delovnim prispevkom delavca med njegovim tekočim in minulim delom, oziroma podpirajo stališče, da morajo pokojnine, kolikor je le mogoče, deliti usodo tekočega živega dela, izražena v osebnem dohodku. V tem smislu se morajo gibati z enakim ritmom vznigov ali navzdol ter pri tem zagotavljati pokojninskemu oziroma invalidskemu zavarovalcu socialno varnost. Predlagano je celo, naj bi imel uživalec

pokojnine pravico do ponovnega vrednotenja pokojnine ne le na osnovi valorizacije, temveč tudi na osnovi osebnega dohodka, zasluženega z minulim delom po upokojitvi. S tem bi namreč želeli še bolj poudariti tesno in neposredno povezavo ter vpliv upokojenega delavca in onih, s katerimi je delal.

Enako vlogo imajo določila, s katerimi je predvideno, da je treba višino pokojnine določiti na osnovi vsakega delovnega prispevka delavca iz vse njegove delovne dobe. Res je to šele na ravni jasne zamisli, kajti predlagatelj v prvi fazi priprav vseno dopušča, da bi se pokojninska osnova določala na podlagi zadnjih desetih let oziroma v skladu z alternativami, danimi za to rešitev, na osnovi enega od zadnjih 10 let, ki si ga zavarovavec izbere sam, oziroma na osnovi povprečja zadnjega leta.

Ze med prvimi odmevi na takšne predloge novega pokojninskega zakona je bilo slišati tudi nekaj nasprotujočih mnenj. Tako sindikat že pri prvih obravnavah opozarja, da je pokojninska politika v najtesnejši povezavi s politiko zaposlovanja. Nadalje to pomeni, da bomo z ohranjanjem enake dolžine delovne dobe ohranili enaka naspotja pri zaposlovanju oziroma ne bomo nudili več možnosti za zaposlovanje vedno večjemu številu mladih ljudi, ki iščejo delo. Pa ne samo to. Postopoma podlegamo vse bolj razširjeni praksi, ko zaposleni »jemljejo prostor nezaposlenim«. Ti kritiki namreč opozarjajo na očitno dejstvo, da so prav zaposleni tisti, ki opravijo največ honorarnega in dopolnilnega dela. Prav zato bi s pravičnim izločanjem tistih, ki se morajo upokojiti, ponudili neslutene možnosti novim, mlajšim kadrom.

Če so teze v določenih meri res sporne zaradi ohlapne povezave s politiko zaposlovanja, tega nikakor ne bi mogli reči za odnos do družine oziroma do politike rojstev. Tako je na primer v tezah predlagano, naj bi uvedli za matere znatne olajša-

ve. Delavkam z enim otrokom bi se dopolnjena delovna doba skrajšala za tri leta, materam z dvema otrokoma za štiri, s tremi ali več otroki za pet let. Tako, menijo predlagatelji, bi neposredno vplivali na politiko rojstev in večanje števila državljanov SFRJ.

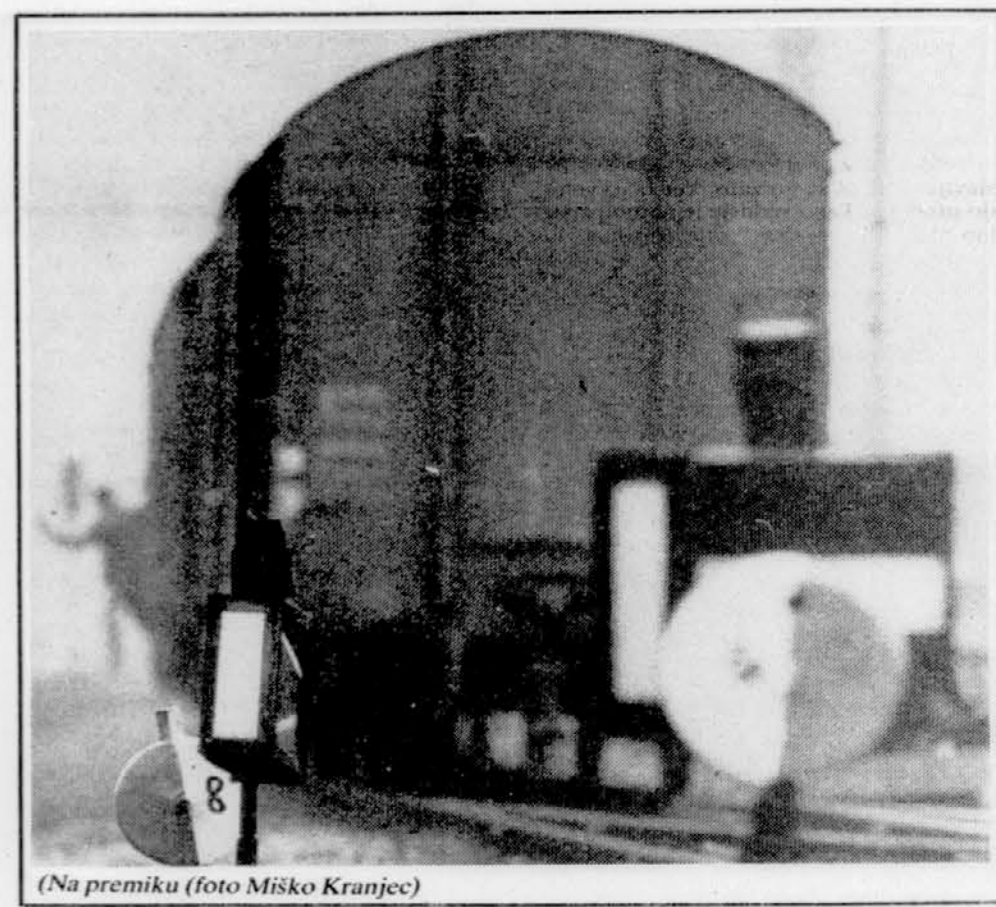
Pa vendar se najdejo tudi taki, ki imajo k tem rešitvam kaj pripomniti. Tako najbrž upravičeno menijo, da bi lahko od politike rojstev oziroma stimulacije pričakovali več, če bi bodočim materam zagotovili boljšo zaščito in jim dali več časa za vzgojo otrok. S tem namreč ne bi samo neposredno vplivali na zvečanje števila otrok, temveč bi tem otrokom v prvih, najpomembnejših letih življenja ustvarili tudi pogoje za boljšo nego, vzgojo in izobraževanje. Med temeljnimi postavkami bodočega zakona prinašajo teze za njegovo pripravo (polega postavke o neposredni povezavi med pokojninami in osebnimi dohodki) tudi to o solidarnosti in vzajemnosti delavcev v tekočem delu z onimi v pokoju. »Sredstva za pokojninsko in invalidsko zavarovanje,« pravi zakon, »se solidarno zagotavljajo«. S tem se novi pokojninski zakon pravzaprav opira na zakon o združenem delu, ki po načelu o delitvi po rezultatih dela, predvideva kategorijo vzajemnosti in solidarnosti. Družbenoekonomska vsebina teh načel bi prišla zlasti do izraza v mehanizmih, ki zagotavljajo sredstva za financiranje pokojninskega in invalidskega zavarovanja, določanje pokojnine, določanje pokojnine na osnovi invalidnosti, ugodnejših pogojev za upokojitev itd. Za nadaljnjo obdelavo teh načel je predvideno, da lahko delavci v temeljnih organizacijah združenega dela, po načelih vzajemnosti in solidarnosti, v okviru samoupravnih interesnih skupnosti združujejo večji del sredstev za posebne namene pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Naposled pride ta dve načeli do izraza tudi tedaj, ko so delavci, združeni v organizacijah združenega dela, ki nimajo lastnih sredstev (zaradi različnih okoliščin), pokojninsko in invalidsko zavarovali na osnovi solidarnega združevanja sredstev drugih delavcev.

Posebej zanimiv je tisti del – lahko pričakujemo, da se bo o njem v javni razpravi o tezah zelo veliko govorilo – ki se čisto neposredno nanaša na način oblikovanja sredstev samoupravnih interesnih skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Čeprav teze niso podrobneje definirane in nimajo mehanizma financiranja, pa nekatera načelna določila jasno izražajo željo, da bi pretrgali dosedanja praksa financiranja samoupravnih interesnih skupnosti. Ze več let namreč opažamo, da je do kraja neustrezen in krivičen sistem, po ka-

terem organizacije združenega dela vplačujejo letne obračune sredstev za pokojninsko-invalidsko zavarovanje samoupravnih interesnih skupnosti, ki potem ta sredstva vlagajo v poslovne banke, dobijo zanje visoke obresti in jih šele kasneje vračajo gospodarstvu v obliki pokojnin. Zaradi tega teze, čeprav se ne spuščajo v podrobno določanje, kateri del prispevkov se plačuje iz dohodka in kateri iz osebnih dohodkov, ponujajo rešitev, po kateri bi periodično vplačevali toliko sredstev, kolikor jih samoupravne interesne skupnosti nujno potrebujejo za opravljanje in izpolnjevanje svojih obveznosti. V tem smislu torej ne bi bilo treba zagotavljati rezervnih sredstev kot doslej. Natančneje bi začrtali odnose delavci v organizacijah združenega dela s samoupravnimi sporazumi. V oči pa zohode, da je tudi tu, kot v dosedanjih sklepih, osnovno težišče dobrega delovnega sistema, saj se je le z neposrednim vplivom delegatov mogoče izogniti odtujanju sredstev združenega dela in situacijam, s kakršnimi smo se neredko srečevali, ko so samoupravne interesne skupnosti »razmetavale« denar, združeno delo pa ga je komaj, komaj imelo dovolj.

Izredno obsežno besedilo tez za pripravo osnutka zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju se podrobno posveča tudi problematiki borčevske zaščite, definiranju invalidnosti, družinskim pokojninam in drugim številnim področjem tega izredno širokega gradiva. Zato je morda rok, predviden za sprejetje zveznega zakona, pa čeprav se morda zdi na prvi pogled dolg, po svoje kratek, ker bo treba v dveh letih zares najti takšno rešitev, ki bo neposredno v rokah združenega dela oziroma bo takšna, da bo postavila upokojenega delavca v enak položaj, kot ga ima zaposleni. Po drugi strani pa od zveznega zakona v nobenem primeru ne moremo pričakovati, da bo do podrobnosti obdelal in rešil vsa sporna vprašanja, vzpostavil mehanizme financiranja. Potem ko bo sprejet, čaka veliko dela republiške in pokrajinske zakonodaje, ki bodo morale osnovna načela prilagoditi svojim razmeram in možnostim. Praktično to pomeni, da bodo morale republike in pokrajini, v skladu s svojimi materialnimi in drugimi pogoji, v večji ali manjši meri iz novega pokojninskega zakona res napraviti novost. V tej luči se nam možnost za izboljšanje pokojninskega in invalidskega zavarovanja povsem realno kažejo kot naš lasten trud, kar pomeni, da bo sleherni delavec neposredno odgovoren za svojo usodo in usodo drugih.

Fedja Zimić



(Na premiku (foto Miško Kranjec))

## Predvidevanja za leto 1990

# Ista antena bo delovala vseh štiriindvajset ur na dan

## Kakšne naj bi bile telekomunikacije v Združenih državah Amerike

500 milijard telefonskih pogovorov; 350 milijard bančnih transakcij preko avtomatiziranega omrežja; več kot milijarda pogovorov po videofonu; 200 milijonov zdravniških konsultacij in diagnoz na daljavo; več kot 1.000 strani časopisov, ki jih v obliki faksimila vsak dan prenesejo v tiskarne

To so poglavite številke, ki izražajo potrebe ameriškega tržišča na področju telekomunikacij v 1990 letih. Potrebe, ki naj bi pripeljale do strukturne spremembe sedanjih telekomunikacijskih satelitov. Da bi lahko zadostili bodočim potrebam.

Časi so se močno spremenili. Leta 1950, sedem let pred »Sputnikom« 1, so Američani opravili samo 64 milijard telefonskih pogovorov, od tega 2,7 milijard na velike razdalje. Leta 1970 je število teh pogovorov doseglo že 174 milijard, leta 1990 pa naj bi se povečalo na 500 milijard (od tega 10 odstotkov na velike razdalje).

Za »lastnike« telekomunikacijskih satelitov so 1970. leta pomenila obdobje velikih dohodkov.

Razvoj bo šel v isto smer tudi v osemdesetih letih. Problem prenapoljenosti v geostacionarni orbiti bo v resnici rešen z uvedbo nove tehnologije in s spremembo frekvence (prehod na VHF in na pas K bo zmanjšal kot snopa in velikost anten).

Razen tega predvidevajo Združene države orbitalno ploščadi, ki bi prevzela vlogo več satelitov v isti strukturi, sistem solarnega električnega napajanja, sisteme vodenja, navigacije in še druge elektronske sisteme, ki bi bili skupni za kakšnih deset ali dvajset satelitov. Za Jesca von Puttkamera od NASA bo takšna rešitev veliko učinkovitejša in tudi veliko rentabilnejša.

V resnici bo mogoče razdeliti frekvence tako, da bo ista antena delovala vseh 24 ur na dan. Tako bo antena lahko rabila podnevi za solske oddaje, ponoči pa za prenašanje elektronske pošte (elektronsko pošto že preizkušajo med Združenimi državami in Evropo; v Združenih državah bo to verjetno postalo nekaj vsakdanjega že čez pet do deset let, edini zavrlni problem pa so zdaj sindikati).

### Sateliti s 50 km<sup>2</sup>

Predvidene so tri tehnične rešitve – ali tri etape, – da bi prišli do geostacionarnih ploščadi, dolgih en kilometer. Najprej uporaba prožnih anten tipa ATS-6, ki bi se v vesolju razvile. Potem bi poslali z vesoljsko ladjo montažne elemente, ki bi jih v orbiti povežali delavci ali pa bi se združili avtomatično z daljinskimi upravljanjem z Zemljo. S to metodo bi lahko sestavili strukturo, dolge kakšnih 300 metrov. Za zelo velike strukture, kakršne potrebuje vojska za svoje komunikacije z zelo nizkimi frekvencami, ki rabijo za zveze s podmornicami, pa bi uporabili tretjo tehnično rešitev, in sicer to, da bi sestavne dele izdelovali kar v vesolju, na primer s strojem za izdelovanje elementov v vesolju, kakršen je Grummanov stroj za izdelovanje nosilcev, ki ga bodo preizkusili v breztežnostnem simulatorju v Huntsvillu in potem v vesolju, na vesoljski ladji, v letih 1983 ali 1984.

Za izgradnjo 50 do 100 ton težke ploščadi na višini 500 kilometrov bi bilo potrebno šest mesecev. Električni ali ionski motorji bi jo potem pognali v stacionarno orbito, isti motorji pa bi nato skrbeli za stabilizacijo in orbitalno korekcijo ploščadi.

Pri NASA niso prepričani, da bi lahko še pred koncem tega stoletja realizirali zares velike ploščadi, ki bi merile kakšnih 50 km<sup>2</sup>. Okoli leta 2005 ali 2010 pa bi s tem že lahko računali. Ze same komunikacije prinašajo potrebo po teh velikih ploščadah, vesoljske ladje in njihove izboljšane variante pa bodo vsekakor zadoščale za njihovo realizacijo in sestavitve. Vesoljska ladja »Shuttle«, ki so jo izstrelili iz KSC, lahko ponese v orbito 30 ton.

Skratka, kot pravi Jesco von Puttkamer, povezava komunikacij in astronautike bo pripeljala do nove revolucije. Revolucije,

ki bo imela za ozadje velikanski sociološki problem, ki ga bo prinesla tehnološka preobrazba.

### Najprej komunikacija

Vse do leta 2000, to je v letih, ki se tičejo uporabe vesoljske ladje, bo področje informatike nedvomno isto področje, kjer bodo aplikacije vesolja največ prinesle. Dokaz: število predlogov, ki so jih dali ameriški komunikacijski strokovnjaki za srednjeročno obdobje. Presodite sami:

● **Elektronske telekonferenice:** uporaba holografske tehnike za prenos reliefne slike udeležencev. Neposrednejši »kontakt« kot je slika.

● **Vzgoja:** zdaj že okoli dvajset tisoč učencev v Los Angelesu spremlja predavanja, ki jih prenaša televizija. Študije zadnjih let so pokazale, da je učinkovitost televizijskega pouka zelo podobna učinkovitosti pouka v razredu.

● **Medicina:** Indonezija, na primer, ima samo enega zdravnika na 25.000 prebivalcev. Diagnoza po televiziji je v marsikaterem primeru edina rešitev. Da ne govorimo o prenosu kartotek in informacij s faksimili.

● **Osebnostno komuniciranje:** Sistemi komuniciranja preko satelitov s tako imenovanimi atatejskimi kovčki (attaché-case) so zastareli. Radio-telefon v obliki ročne ure je že uresničljiv, vendar je še potreben satelit z anteno, ki bo imela premer 70 metrov. Takšen satelit bi tehtal okoli 8 ton, njegova moč pa bi bila 21 kW. Stroške takšnega programa cenijo na 300 milijonov dolarjev. Takšen sistem bi lahko že leta 1990 uporabljalo 25 milijonov Američanov. Predvidena cena za telefon v obliki ročne ure: 10 dolarjev.

● **Politika in diplomacija** – Rdeči telefon med Belo hišo in Kremljem je že povezan preko satelita. Trije sateliti bi omogočili, da bi že leta 1985 povežali vse države članice Združenih narodov. Močnejši satelit bi, na primer, omogočil Američanom, da bi volili, ne da bi jim bilo treba hoditi iz hiše, in sicer s pomočjo zapletne ure.

● **Elektronska pošta** – Jo že preizkušajo, v širšem obsegu pa bi jo lahko uresničili še pred letom 1990. Pismo (brez ovitka) damo v poštni nabiralnik, ki elektronsko »prebere« pismo in ga preko satelita prenese do naslovne pošte, kjer nastane natančna podoba pisma. »Ekspresna« pisma bi tako lahko pošiljali na drugi konec sveta hitreje kot brzojavke.

● **Zaščita** – Razen možnosti, da pokličemo na pomoč s pomočjo »zapuščenih« oddajnikov, bi lahko instalirali »sensorje« v zgradbah, hišah in okoli zaporov, poseben satelit pa bi odkrival silberno nepredvidene dejavnosti in takoj obvestil najbližjo policijsko postajo.

● **Navigacija** – Letala in ladje že vozijo s pomočjo satelitov in vojaški »Navstars« že omogočajo usmerjanje pehote in tankov. Veliko lažje, večje in manj drage sisteme pa bi lahko uporabljali, na primer, za športno navigacijo. Tudi ta sistem bi lahko vgradili v ročno ure. Navigacija s pomočjo satelitov bi tudi pomagala preprečiti trčenja na morju in v zraku, ki so še »pogostna«.

Sateliti, ki so predvideni za prihodnjih deset ali dvajset let, in se bodo uporabljali na področju komunikacij, bodo dopuščali tudi nadzorovanje radioaktivnih snovi, odkrivanje požarov, onesnaženja, naraščanje vode in premike zemeljske skorje, ki lahko pripeljejo do potresov.

Načrti, ki nas zapejajo v sanjarjenje.

Jacques Tizou,  
»Aviation internationale«, Pariz

Redkokdaj je svetovna organizacija ravnala tako učinkovito in previdno. V eni noči smo se dogovorili o modalitetah akcije, ki jo je varnostni svet naslednji dan odobril. V mirovne sile za naglo posredovanje, financiranje na običajen način, je bil privratar vključen tudi kontingent iz vzvodne države, tokrat iz Poljske. Dogovorjeno je bilo tudi, da lahko mirovne sile odpočije samo varnostni svet, kadar se mu bo zdelo primerno. Izkoristil sem mir na Cipru in se odločil prenesti večino tamkajšnjih mirovnih sil na bližnjevzhodna bojišča. Izposodili smo si letala RAF in »modre čelade« so se po odločitvi varnostnega sveta postavile med nasprotne strani. Premirje je bilo spoštovano in tako je lahko nastalo ozračje, potrebno, da so se lahko dva meseca kasneje v Ženevi začela mirovna pogajanja.

Svetovna organizacija je odigrala odločilno vlogo tudi pri stabilizaciji odnosov med Egiptom in Izraelom. Vojski obeh držav so privolili, da se pod njenim okriljem sestanejo na 101. kilometru na Sinaju, da bi začrtali novo razmejitev linijo. Z neposrednimi pogajanjmi, ki so lahko potekala le v navzočnosti predstavnikov Združenih narodov, je bil 18. januarja dosežen sporazum, ki je predvideval umik izraelskih čet na kakih 30 kilometrov od prekopa, zmanjšanje egiptovskih čet na istem bregu in ustanovitev kakih deset kilometrov široke tamponske cone med obema armadama, kamor bi prišle sile OZN.

### Kissingerjeva diplomacija malih korakov

Naša akcija med oktobrsko vojno in po njej je imela pomembno posledico: večjo podporo Henryja Kissingerja multilateralni diplomaciji Združenih narodov. Bivši ameriški državni sekretar ni ne po tempe-

ramentu ne po prepričanju veljal za velikega občoovalca svetovne organizacije. Preden se je pridružil administraciji, je kot profesor na Harvardu ustno in pisмено izražal svojo naklonjenost bilateralni diplomaciji za urejanje mednarodnih sporov. Kot individualist, ki se je zavedal svojega položaja in moči, je probleme rajši reševal sam, uporabljajoč vpliv in moč svoje države na mednarodnem prizorišču. Kljub temu se je kot izredno inteligentnega in spretnega človeka zavedal, da se bo moral kljub svojim uspehom zateči po pomoč k tako dragocnemu instrumentu, kot so Združeni narodi. Zavedal se je, da nekatere naloge presegajo celo moč supersile in da je sodelovanje OZN v takih primerih nepogrešljivo. Kissinger mi je nekega dne zaupal, kako zelo cenil ne samo našo akcijo med oktobrsko vojno, temveč tudi humanitarno pomoč, ki smo jo dali prebivalstvu Bangladeša ter Sahela in vlogi, ki jo igra mo v procesu dekolonizacije afriškega juga ter pri oblikovanju nove svetovne gospodarske ureditve.

Vedno sem menil, da sta mnogostranska in enostranska diplomacija komplementarni obliki in da si morata biti v medsebojno oporo pri urejanju mednarodnih problemov. Do tega je prišlo tudi neposredno po oktobrski vojni. Kmalu se je pokazalo, da na ženevski konferenci se ni moč doseči mirovnega sporazuma. Sirija se je ni hotela udeležiti, položaj v Izraelu in drugih arabskih državah pa še ni bil dovolj zrel, da bi se lahko začel pravi dialog. V takih razmerah je Kissinger sprejel nalogo, ki naj bi prinesla prehodne sporazume med Izraelom in njegovima arabskima sosedoma, Egiptom in Sirijo. V rokah je imel pomemben adut: oba tabora sta zaupala Ameriki. Izraelci so dajali Kissingerjevemu posredovanju prednost pred ženevsko konferenco; Arabci pa so menili, da lahko le ameriška vlada pritiska na izraelsko vladno in da lahko le Washington pripravi

Izrael do tega, da bo sprejel kompromis, zasnovan na vrtniti okupiranih ozemljih, Kissingerjeva t. i. diplomacija malih korakov se mi je zdela pozitivna v toliko, kolikor je sledila poti, začrtani z resolucijama 242 in 338 varnostnega sveta, in kolikor nas je približala končnemu cilju, globalni ureditvi problema.

Od takrat sem imel s Kissingerjem odlične odnose. Sproti me je obveščal o doseženem napredku in težavah, s katerimi se je spopadal. Njegovo nenehno kroženje po prestolnicah, njegovi neskončni pogovori z voditelji treh prizadetih držav so pogosto prinašali razočaranja, preden je prišlo do vojaškega dezangaziranja na Sinaju in Golanu. Vendar ni nikoli, tudi po kaki posebej hudi preizkušnji, izgubil hladnokrvnosti in smisla ha humor. Malo potem, ko so ga demonstranti v Tel Avivu javno izžvižgali, mi je posmehljivo rekel: »Hvala bogu, Izraelci me ne morejo obtožiti antisemitizma!«

Kissinger je zelo navezan na svoje starše; kadar je imel v Združenih narodih govor, jih ni nikoli pozabil povabiti tja. Žena in jaz sva jih večkrat srečala na raznih sprejemih in vedno smo se pogovarjali v nemščini, njenem materinem jeziku. Drugače je bilo z njunim sinom, ki se je z mano znejal pogovarjal le v angleščini. Na neki večerji pri skupnih prijateljih je ena izmed gostinj, Švicarka, stavila, da se ji bo posrečilo pogovarjati se z njim v nemščini. Zelo odločno ga je nagovorila v nemščini, ameriški državni sekretar pa ji je, nič manj neomajno, odgovoril v angleščini...

### Zadeve so dozorele

Kissingerjev smisel za humor je postal pregovoren. Preden je januarja 1977 prenehal opravljati svojo funkcijo, se je prišel posloviti v Združene narode. Toplo mi je

Z obiska v kliničnem centru

# Dializa, ki pomeni življenje

Jože Drinovec: Tudi v Sloveniji bomo sistematično odzvali na ledvice umrlih

V pritličju ljubljanskega kliničnega centra je poseben oddelek, kjer imajo medicinske sestre za svoj poklic in nepoznavalce dokaj nenavadno – živoročne delovne oblačilo. Dejali so sicer, da te njihove delovne obleke niso v ničemer posebej simbolične, take so, so rekli, preprosto zato, da se razločujejo od drugih.

Nekoliko nenavadni in izjemni so tudi bolniki ki prihajajo na oddelek v pritličju levo. Niso ne pravi bolniki pa tudi povsem zdravi ne. Vrtarji le še redkokdaj in redkokdaj vprašajo: Kam? Mnogi med njimi imajo svoje življenje že leta razpeto med domom, polovico službe in oddelkom za dializo. Prihajajo po dvakrat ali trikrat na teden, zjutraj, zvečer ali ponoči, vsakokrat za štiri, pet ali šest ur...

V Sloveniji je približno 250 ljudi, ki se redno dializirajo; od tega jih je v ljubljanskem centru stalno okoli 140. Dializne centre pa imajo poleg tega še v Slovenj Gradcu (kjer so bolniki tudi prvi ustanovili svoje društvo), v Mariboru, Celju, Murski Soboti, Ankaranu, Sempetru pri Gorici ter v Ptujju in Novem mestu. Prihodnje leto bodo tak center, tako načrtujejo, odprli tudi na Jesenicah. Torej bo Slovenija relativno dobro pokrita, zlasti Stajerska.

Če računamo, da je v Evropi okoli 1.200 dializnih centrov, je mogoče reči, da jih tudi pri nas ni malo, toda ostaja dejstvo, da so pri nas vendarle še izredno slabe cestne povezave in zato ljudje, ki so jim odpovedale ledvice in morajo, recimo, vsak dan na dializo, vselej izgubijo skoraj po ves dan. V Slovenj Gradcu, recimo, so izračunali, da vsak njihov bolnik za dializo, ki traja v povprečju 5 ur, izgubi za to po osem, devet in več ur.

Tako je razumljivo, da se je pogovor, na katerem so se v ljubljanskem centru zbrali ledvični bolniki Herman Stropnik in Feliks Peklar iz Slovenj Gradca, Franc Uemberger, Cenka Tavčar, inž. Andrej Okorn, višja medicinska sestra Stojana Vrhovec ter njihov zdravnik doc. dr. Jože Drinovec, velikokrat vračal k transplantaciji.

Znano je sicer, da je presajanje ledvic po svetu že rutinska, vpeljana operacija. V takih medicinskih centrih opravijo približno eno transplantacijo vsak teden. Tako je

bilo opravljenih že okoli 26 tisoč takih posegov. Pri nas pa ostajajo stvari še v marsičem nedorečene. Po dolgotrajnih razpravah namreč še vedno ni sprejet zakon, ki bi urejal presajanje tkiv in organov za potrebe medicine, ki bi naposled legaliziral transplantacije, čeprav je po drugi strani tudi res, da v sosednji Reki, za primer po nekem polovičnem hrvaškem zakonu, uspešno presajajo ledvice. Nekaj presaditev so opravili tudi v Sarajevu, v Ljubljani pa je bilo presajenih sedem ledvic od živih dajalcev in ena ledvica umrlega (kadaverska ledvica). V zadnjih desetih letih je bilo torej v Jugoslaviji opravljenih okoli 200 takih posegov. V Franciji, za primerjavo, opravijo v enem letu okoli 300 takih presaditev, slovenskim bolnikom pa je bilo (v različnih centrih) presajeno 24 ledvic.

Potreb za transplantacijo je vedno veliko več kot možnosti. Pri tem je močna ovira miselnost ljudi, ki se premalo zavedajo, kako globoko humano dejanje je dajanje ledvic, pa naj gre za živega dajalec (zlasti med brati in sestrami, redkeje med starši in otroki) kot odzivem primerne ledvice od pravkar umrlega. »V bistvu je deplasirano,« poudarja dr. Drinovec, »da niso bistvene pravniške ovire, ampak je treba zagotoviti razumevanje za to dejavnost med ljudmi in organizirati sistematično in redno odzemanje ledvic pri umrlih v vseh slovenskih medicinskih središčih. Prav ne razumljivo je, da smo glede na število smrtnih prometnih nesreč na vrhu med evropskimi deželami pa na dnu, ko gre za presaditev ledvic.«

Povsod po svetu je mnogo manj presaditev kot bolnikov, ki so primerni za to in si to želijo. V povprečju je namreč v Evropi le deset odstotkov ljudi, ki pridejo do transplantatov, vsi drugi ostajajo na dializi. Tuji viri navajajo podatek, da v Franciji okoli 90 odstotkov vseh transplantacij opravijo s pomočjo ledvic umrlih.

Zaradi vsega tega in utemeljene zaskrbljenosti, da se problemi ledvičnih bolnikov s presajanjem ne bodo tako hitro uredili, se v ljubljanskem centru za dializo trudijo urediti kopico težav in da bi zaživel pred kratkim ustanovljeno društvo kroničnih ledvičnih bolnikov.

V Ljubljani je več kot polovica vseh slovenskih ledvičnih bolnikov in čas je ta dializni center, kjer imajo le 25 dializnih mest, že močno prehitel. Vsak dan se tu izmenja okoli 60 bolnikov (12 jih je pred kratkim odšlo v novoustanovljeni dializni center v Novo mesto). Z drugimi besedami: spričo tolikšne zasedenosti bolnikom ni mogoče zagotoviti najbolj ustreznega časa za dializo glede na njihovo zaposlitev in oddaljenost. Prav tako so hude zadržke, kadar pride do nepričakovane potrebe po nujnem takojšnjem dializnem zdravljenju. Tako prenapet urnik, kjer vsaka, še tako neznatna sprememba ne le povzroči upravičeno negodovanje, saj terja celo verigo sprememb, pa je tudi nevaren, ker vmes ni dovolj časa za vzdrževanje higijene prostora, ki mora biti v takšnih oddelkih še posebej neoporečna.

V centru za dializo se ne morejo izogniti težavam, ki so sicer značilne za številne druge oddelke Kliničnega centra; to je velika fluktuacija kadrov. Tudi v dializnih oddelkih je namreč delo zelo zahtevno in naporno, saj so podnevi in ponoči enako intenzivne obremenitve v vseh treh izmenah. Vrh vsega pa je specifičnost dializnih centrov tudi v tem, da so tako bolniki kot osebe nenehno ogoženi z virusom hepatitisa. Pri večini bolnikov, ki pridejo v stik s tem virusom, ostane ta namreč trajno v krvi. Dializnim bolnikom navadno ne povzroči pomembnih obolenj na jetrih, če pa se preko bolnikov okužijo še njihovi svojci ali osebe, pa ti navadno zbolijo za hudim hepatitisom. Z izjemno strogim higienskim režimom bi to nevarnost lahko zaježili. Zal zaradi prostorske stiske noben dializni center v Sloveniji ne more uresničiti zakonske obveznosti (zakona o nalezljivih boleznih), ki terja, da je treba bolnika, ki ima virus hepatitisa v krvi, dializirati ločeno od drugih. Kako nevarna je prostorska stiska, pravzaprav najbolj ilustrira podatek, da je bil oddelek programiran za največ 50 bolnikov.

Izkušnje po svetu so pokazale, da za zboljšanje svojega zdravljenja lahko precej storijo tudi bolniki sami. Najprej sami zase, da bi večino od njih vnelani v svoja društva, v sodelovanju s strokovnjaki, ki delajo v dializnih centrih pa poskušajo skupno odpravljati bolnikove osebne stiske, socialne probleme in nekatere zdravstvene zadeve. »Vsakemu bolniku je treba sproti in vnaprej približevati dejansko stanje in resnost njegove bolezni. Po drugi strani pa je treba zlasti odgovorne ljudi v delovnih organizacijah vedno znova prepričevati, da so to res bolniki, ki ne smejo več kot za en ali dva dni zdoma (in torej ne na terensko delo, na primer), da se dvakrat ali trikrat na teden dializirajo – vendar pa so to ljudje, ki so sposobni za številna lažja opravila. Ker za zdaj časa zdravljenja z umetno ledvico ni mogoče izbrati, dializni bolniki praviloma delajo polovico delovnega časa. Zdaj jih je zaposlenih okoli 40 odstotkov. Vendar, kako se morajo boriti proti želji, da bi jih skoraj povsod najraje pri pričr kar upokojili! Sicer pa se jih več kot tretjina ukvarja s športom, več kot 10 odstotkov jih je družbenopolitično aktivnih, veliko med njimi pa se jih tudi med boleznijo ukvarja z istim konjičkom, kot so ga imeli poprej.

Ob napredku medicinske tehnologije se je tudi čas dializiranja bistveno skrajšal, praktično za polovico. Tako se ljudje, ki so vezani na tako zdravljenje, v svojem delovnem okolju bistveno ne razločujejo od drugih, zdravih ljudi. Oziroma se vsaj ne bi smeli razločevati.

Kljub vsemu pa so bolniki še vedno močno vezani na svoje domače okolje oziroma dializni center in se morajo odreči mnogim aktivnostim, ki bi bile zanje ne le koristne, ampak tudi nujno potrebne. Pošten dopust, na primer! Za to, da bi si ga tudi oni lahko privoščili, bi morali imeti prenosne

dializatorje, ki bi jih nameščali ob morju ali kje drugod, kjer bi bilo potrebno. Druga možnost bi bila, da bi zagotovili dovolj prostih dializnih mest v dializnih centrih ob morju, v planinah in ob naravnih zdraviliščih.

Radi pa bi opozorili tudi na skrb vzbujajočo sestavo teh bolnikov. Med njimi je, tako so ugotavljali v Ljubljani, namreč nesorazmerno veliko borcev NOV in kmetov. Tako je socialna sestava med bolniki na dializi znatno nižja, kot je sicer povprečna sestava slovenskega prebivalstva. Posebna značilnost teh bolnikov je tudi, da izhajajo iz družin, kjer je bilo več otrok.

Vznemirljiv je tudi podatek, ki ga je povedal dr. Drinovec, da je med njihovimi bolniki okoli 15 odstotkov takih, katerih bolezen je posledica prekomernega uživanja analgetikov. Na to opozarjajo tako v jugoslovanskem merilu pa tudi drugod po svetu. Zato je usoda teh bolnikov še toliko bolj tragična, ker bi bilo mogoče razvoj bolezni po njegovem mnenju preprečiti. To bolezen ledvic, ki jo imenujejo analgetična nefropatija, bi bilo mogoče s širšo družbeno akcijo sčasoma le izkoreniniti.

Kaj bi torej lahko storili, da bi vsaj delno zboljšali nezavidljiv položaj dializnih bolnikov in tudi delovne razmere osebja, ki skrbi zanje.

Zdravnik pravi, da je njihovo osnovno vodilo poskušati vsakemu bolniku zagotoviti najprimernejši način zdravljenja. Za nekatere je to transplantacija, za druge hospitalna dializa, za tretje dializa na domu. Vsekakor pa se bo treba lotiti tudi vprašanja, kako urediti posebne enote oziroma oddelke, kjer se lahko bolniki sami dializirajo. To je tako imenovana dializa z omejeno medicinsko pomočjo, ki jo v tujini že dolgo poznajo. Za mnoge bolnike bi bilo to najprimernejše. Po zdravnikovi presoji za več kot polovico, hkrati pa lahko pri tako zastavljenem delu ena medicinska sestra pomaga celo šestim ali osmim bolnikom. Pri sedanjem delu ena medicinska sestra skrbi za dva bolnika.

Zaradi velike zasedenosti ljubljanskega dializnega centra so pred časom preprosto prenehali s peritonealno dializo. V centru za dializo namreč stalno zdravijo bolnike z akutno odpovedjo ledvic. Ta je posledica večinoma hudih poškodb pri prometnih nesrečah, poškodb, nekaterih boleznih, po operacijah in med nekaterimi nosečnostmi komplikacijami. Takšno zdravljenje je medicinsko še posebej zahtevno in ga ne nujno prostorsko ločiti od stabilnih ljudi, ki prihajajo redno od doma na dializno zdravljenje in bi nekaterim od njih komaj še rekli bolniki, prej delni invalidi. Seveda pa morajo nujno redno prihajati. Če bi namreč bolnik v stabilnem stanju zaskanil z dializo za dva do tri dni, bi zelo verjetno umrl zaradi povečane koncentracije kalija v krvi. Zagotovo bi umrl po enem tednu. V primeru vročinskega stanja pa brez dialize lahko umre po enem dnevu.

Najstarejši dializirani bolnik v Sloveniji bo kmalu zaokrožil deseto obletnico zdravljenja, s presajeno ledvico pa jih 12 živi že več kot sedem let, od tega dva bolnika živita v Ljubljani.

V povezavi s problematiko zdravljenja dializnih bolnikov je treba vedeti, opozarja dr. Drinovec, da so dializne metode in presajanje ledvic celota, med seboj se dopolnjujeta in razvijata je treba vse. Tudi, ko bomo razvili presajanje ledvic od umrlih, še dolgo ne bomo bistveno zmanjšali priliva bolnikov na hemodializo. Napredek pričakujemo, meni zdravnik, od novih imunoloških spoznanj in zboljšanja transplantacije. »In naj ponovim,« pravi, »tudi v Sloveniji bomo morali sistematično odzemat kadaverske ledvice. Kratkoročna in srednjeročna naloga večjega dela dializnih centrov v Sloveniji, predvsem osrednjega, ljubljanskega, pa je prostorska razširitev in zagotovitev ustreznega higienskega ter medicinskega standarda za vse naše bolnike.«

Dragica Bošnjak



Na oddelku za dializo (foto Marjan Zaplatil)

Anton Kolendić: Največja ameriška norost

# Voznik pomembnejši kot avtomobil

(Nadaljevanje in konček)

Mark Whiteside pripoveduje: »Že iz prejšnjih dirk smo vedeli, da so za nas največja nevarnost policijske zasede z radarji. Brock je zato vsem pripraviljenim dirkačem postavil kot pogoj za sodelovanje na dirki, da morajo imeti v vozilih aparate, ki pravočasno odkrivajo policijske radarske zasede.

Vseh 45 prijavljenih dirkačev je v avtomobile vgradilo te aparature, ki odlično delajo. Midva sva protiradar vgradila na desno stran prednje armature, z njim je upravljal sovoznik, saj je delo s tem aparatom sila enostavno. Sovoznik lahko tudi spi, aparat

dela avtomatsko in z zvočnimi signali zbudi človeka in opozori, da se približujemo nevarnemu mestu, kjer jih čaka policija z radarjem. Poleg protiradarja nama je zelo pomagala tudi močna radijska postaja za prisluškovanje. Podobno postajo so imeli vsi drugi tekmovalci. Z radijsko postajo

smo lahko vse čas poslušali policijske pogovore, če je bilo treba, pa smo se na policijski valovni dolžini vključili v njihove pogovore. Moj sovoznik Fog se je pogosto vključeval v njihove pogovore in jih tako preslepil...«

Yates je iz izkušenj dobro vedel, da policija najpogosteje postavlja zasede na bencinskih črpalkah ali v njihovi bližini. Med dogoletnimi pripravami je zato organiziral mrežo »svojih« bencinskih črpalk, ki so bile enakomerno razporejene ob vsej tekmovalni progi. Te črpalke so bile v glavnem na manj prometnih in stranskih cestah; vsi tekmovalci so imeli seznam teh črpalk in njihovo radijsko klično številko. Na črpalkah so takoj po sprejetju dogovorjenega radijskega signala vedeli, da se jim približuje dirkač, na črpalke so bili pripravljene, da so lahko v najkrajšem mogočem času napolnili vozilo z gorivom. Po ocenah tekmovalcev so črpalke zelo dobro opravile svoje delo.

Yates se je pred dirko odločil za taktično organizacijsko potezo, saj so vozila vseh dirkačev morala imeti čim bolj meščanski in normalni videz. Predrobo je bilo znano, da dirkalni bolidi in vozila raznih formul že na kilometre daleč kar zbedejo v oči. Ker pa so športna in dirkalna vozila navzven docela predelala, so se izgubila med tisoč drugih vozil, ki podnevi in ponoči drvijo po ameriških cestah.

Dirkači so torej po eni strani spremenili znanost vozil, po drugi pa so bili opremljeni z aparati, ki so opozarjali na policijske zasede, zato ni čudno, da so se lahko izkušeni in spretni tekmovalci s sodobnimi

in z močnimi stroji tako rekoč nemoteno borili za novi rekord proge in za čast Cannon Balla.

Na dirki so sodelovali trije novi in okrepljeni porscheji 928. Eno od teh vozil je bilo najbolj originalno maskirano, z vgrajeno karoserijo navadnega »hrošča« oziroma volkswagna.

Radijski reporter, ki je spremljal dobršen del dirke, je takole opisal srečanje z dirkačem v tem nenavadnem vozilu:

»Na prvi del tekmovalcev Cannon Balla sem čakal za mestom Harrisburgom. Urednik me je strogo zaupno opozoril, kako bom prepoznal udeležence dirke, saj se Cannon Ball razločuje od vseh drugih dirk, med drugim tudi po tem, da tekmovalci ne smejo imeti posebnih znamenj. Najprej se je približala športna mazda, za katero sem takoj vedel, da vozi na dirki. Nato mi je pred nosom švignil mimo jaguar, ki je bil tako nov in blešček, kot da je ravnokar pripeljal iz tovarne. Tudi za tega sem takoj vedel, da sodeluje v dirki.

Z redakcijskim mustangom smo drveli s polnim plinom, da bi vsaj del poti spremljali ta dva tekmovalca, ki sta z noro hitrostjo kakih 200 kilometrov na uro prehitela kolone in posamezne avtomobile. Kljub vsem naporom in skrajnemu tveganju, da bi s kom trčili, sta se dirkača vedno bolj oddaljevala. V tem trenutku pa se je zgodilo nekaj, zaradi česar sem si moral pomencati oči. Vozili smo med 180 in 190 kilometri na uro in kot za šalo prehitavali dolge kolone, ko se nam je po levi pribli-

žal, dajal svetlobna znamenja, naj se mu umaknemo, in nas takoj tudi prehitel star volkswagen. Na vozilu se je vse treslo in ropotalo, vendar nas je v trenutku prehitelo.

Naš voznik je še bolj pritisnil na plin, vseeno se je »hrošč« že oddaljil, daleč na obzorju pa se je približeval svetlemu jaguarju. Izračunali smo, da je volkswagen med prehitavanjem vozil najmanj 250 kilometrov na uro in povsem nam je bilo jasno, da sodi med udeležence dirke...«

Mazda, o kateri je govoril radijski reporter, ni imela sreče v nadaljevanju dirke. Avto so izmenično vozili trije ljudje, opremljeni pa je bil tako, da je bilo očitno, da se hoče velika japonska družba izkazati na ameriškem trgu. Mazda je imela vgrajen poseben Wanklov motor, s katerim je hotela japonska tvrdka prodrati v dirkarskem svetu. Seveda je bila mazda opremljena tudi z dopolnilno aparaturo za odkrivanje policijskih zased.

Sovoznik, ki je bil ravno takrat za krmilom, je storil usodno napako in mazda je naletela na policijsko radarsko zasedo. Sovoznik je namreč vključil radijsko zvezo in po pomoti izključil avtomatskega »lovca radarjev.« Ko je dirkač opazil, da so policisti v zasedi ujeli na radar drvečo mazdo, je pospešil hitrost in se poskušal z avto ceste umakniti na stransko cesto.

Posadki ni bilo rešitve; prisluškovali so policijskemu pogovoru in zvedeli, da jim je policija na naslednjem križišču postavila oviro in zasedo. Ker ni bilo nobenega izhoda, so se tekmovalci vdali policiji. To so

bile prve žrtve Cannon Balla 1979; policija je dirkače takoj slikala in njihove fotografije posredovala televiziji.

Posadko mazde so strogo kaznovali. Drugi voznik je v televizijskem intervjuju naravnost povedal, da mu je sicer žal, ker ni mogel do konca sodelovati v dirki, vendar je skupaj s kolegom ponosen, ker so z aretacijo omogočili drugim tekmovalcem, da so lahko nemoteno končali dirko.

Na zadnjem Cannon Ballu so sodelovali tudi štirje tekmovalci na dveh motorjih znamke BMW, kar daje slutiti, da se ta nekoč vodilna tovarna na področju športnih motorjev čuti ogroženo pred japonskimi hondami, ki so preplavile ameriško in svetovno tržišče.

Vgrajevanje »zaščitnih aparatov« je veljalo tudi za motocikle. Vozniki so se znašli in uspeli odpraviti na prvi pogled nerešljiv problem: kam vgraditi veliko aparaturo na motorjih. Na motor so pritrdili majhna poveljna »invalidska vozila« gogomobila, kakršne je prva poveljna leta izdelal nemški konstruktor Messerschmidt. Na športnih BMW so tako sicer prikriji »zaščitno aparaturo«, vendar je bilo na motorju komaj še kaj prostora za voznika in sovoznika.

Zal noben očividec ni opisal, kakšno podoba sta nudila preurejena motorja na avto cestah, vsekakor pa sta morala vzbujati strah in obup, ko sta s hitrostjo 200 kilometrov na uro brzela mimo velikih cadillacov in chevroletov.

Na cilj je pripeljal samo en BMW in še ta z

V ogledalu časa

# Krvava nedelja pred petinsedemdesetimi leti

Zjutraj 22. januarja 1905 je Peterburg zasedla vojska – 140 tisoč manifestantov



22. januarja 1905 v Peterburgu (foto dokumentacija Dela)

Rusko carstvo je bilo v začetku XX. stoletja že v hudi krizi. Čeprav s precejšnjim zaostankom za zahodno Evropo in Severno Ameriko, se je kapitalizem v njem vendarle utrdil in razvil. Potem ko je bil v drugi polovici prejšnjega stoletja carizem prisiljen odpraviti fevdalne pravice, je kapitalistična industrija hitro napredovala, kar je postalo še zlasti očitno predvsem v zadnjih dveh desetletjih. V razdobju ene generacije je proizvodnja hitro narasla: proizvodnja železa se je povečala sedemkrat, nastala so nova industrijska področja, kot npr. petrolejsko področje v Baku ali pa rudarsko področje ob Doncu v Ukrajini. Industrija je bila bolj koncentrirana kot v razvitejših deželah: polovica delavcev je delala v 7% podjetij, ki so imela več kot 500 podružnic. Kapitalistično ekspanzijo je pospeševala (gojila v topli gredi, kot so rekli) državna politika s carinsko zaščito, z državnimi naročili in s tem, da je odpirala vrata tujemu kapitalu. V anonimnih družbah je imel tuji kapital več kot polovico delnic. Ves sistem je temeljil na hudem izkoriščanju delovne sile, o kateri

so menili, da je nadvse »poceni«: delovni dan od dvanajst do štirinajst ur, bedne mezde, bivališča v skupnih spalnicah in delavskih kasarnah.

**T**oda razvoj kapitalizma se je povezal z nadaljnjim obstojem močnih ostankov fevdalizma. Reforma leta 1861, ki je osvobodila kmeta, je prišla kasno in je postavljala zelo težke pogoje. Polovica zemlje, predvsem najboljše zemljišča, je ostala v lasti velikih plemiških posestnikov. Štirideset let po odpravi tlačanstva so kmetje še vedno plačevali odškodnino za dobljeno zemljo, ker pa zemlje na splošno ni bilo dovolj, so se morali še bolj zadolževati, da bi dobili kako desjatinno, kak hektar zemlje več v najem. Čeprav se je začela med kmeti diferenciacija, ki je povzročila razpad starih vaških skupnosti in nastanek novega bogatejšega sloja (t. i. kulakov), je velika večina kmetov ostala zelo revna. Ker je plemstvo raje zapravljalo svoj denar v Parizu, v znanih termalnih letoviščih v tujini ali pa v Peterburgu za norije in avanture, kot pa da bi ga investiralo v proizvodna podjetja, je državni kapital nastajal počasi in je bila tehnična raven na podeželju zelo nizka. Kljub geografskim razsežnostim je bila kupna moč notranjega tržišča izredno omejena.

## Bankroti, nezaposlenost

Fevdalna je ostala tudi politična nadstavba v deželi. Car je še naprej ostal avtokrat, absolutni vladar. Nikolaj II., ki je bil poslednji vladar vse Rusije, je bil slabo izobražen osebnost, brez volje, in kakor je razvidno iz njegovih bornih dnevnikov, tudi brez posebne inteligence; svoje vladanje

je začel z razglasom, da bo »trdno in neomajno zastopal načela avtokracije«. V središču je izvajala oblast birokracija plemiškega rodu, iz katerega so izhajali ministri ter člani državnega sveta in senata. Na podeželju, v gubernijah, je bil vodja gubernator. Nobena svoboda ni bila dopuščena. Beseda ustava je bila prevratna in je človeka lahko stala ječo. Ni bilo niti sence parlamenta. Edini skrajno previdni koraki v smislu buržoazne demokracije so bili storjeni z mestnimi ali vaškimi krajevnimi upravami (zadnje so imenovali zemstvo), katerih pooblastila pa so bila vsekakor zelo majhna.

Novo stoletje se je začelo z ekonomsko krizo, ki so jo še bolj poglobile strukturne slabosti. Industrijska proizvodnja je upadla, najprej v tekstilni, nato pa še v težki industriji. Prihajalo je do bankrotov, porasla je nezaposlenost. Vlada je na to odgovorila s povečanjem vojaških naročil. Čeprav je nastal ruski kapitalizem kasneje in je bil relativno šibkejši kot v drugih deželah, je prav tako kot drugod že vstopil v fazo imperializma, in carizem je bil že popolnoma zapleten v mrežo spletk in tekmovalj, s katerimi so se velike sile bojevale za razdelitev sveta. Leta 1904 je na Daljnem vzhodu izbruhnila rusko-japonska vojna; v Peterburgu so mislili, da bo to lahka vojna, »majhna zmagovita vojna«, ki bo hitro uredila tudi notranje težave; dejansko pa se je izkazala kot strašen spopad z vrsto porazov, ki so razkrili nepravilnost vojske, nesposobnost poveljnikov, socialno in politično šibkost avtokratskega imperija.

Kriza in vojna sta povzročili večjo živahnost v političnem življenju. Liberalna buržoazija je iz svojega oporišča v zemstvih še bolj vztrajno začela zahtevati

ustavne pravice, ki jih je carizem doslej vedno zavrnil. Predvsem pa se je okrepilo revolucionarno gibanje. V strašnem boju proti absolutizmu si je že nabralo veliko tradicijo heroizma in trpljenja. V največjih industrijskih središčih je prišlo do vrste delavskih stavk. Študentski nemiri so si sledili drug za drugim po vseh večjih univerzah. Znova so se začele teroristične zapore, čeprav so se dve desetletji poprej izkazale kot neučinkovite. Leta 1902 so se uprli tudi kmetje. Odgovor vlade je bil takšen, da kakršnega so bili ljudje že dolgo časa navajeni: provokacije, aretacije, ječe, cenzura in še velikanski antisemitski pogromi, ki jih je organizirala policija. Osvrotačen minister za notranje zadeve Pleve, človek »majhne vojne«, je vodil ta represivni val, dokler ni slednjic tudi sam končal pod bombo, ki jo je vrgel naj student terorist Sazonov. Tedaj je prišlo do spremembe (smo že v drugi polovici leta 1904), taktika je postala prožnejša. Začela se je t. i. »liberalna pomlad«, ki se je pokazala predvsem v tem, da je bila caristična vlada bolj popustljiva do zborovanj in shodov predstavnikov zemstev: seveda pa je bilo to premalo, pa tudi prekasno.

## Stavka se razširja

Dne 3. (16.) januarja 1905 so začeli v Peterburgu stavkati delavci velikih tovarn Putilova, da bi tako protestirali proti odpustitvi starih svojih tovarišev in zahtevali vrsto pravic, med katerimi je bila na prvem mestu pravica do osemurnega delavnika. Nekaj dni zatem se je stavka razširila po vsem mestu: nezadovoljstvo, ki se je dolgo časa nabiralo in ki je že izbruhnilo v osamljenih spopadih, je tako našlo odločnejšo in bolj množično obliko.

Da bi lahko nadzirala in zatrla vedno močnejše delavsko gibanje, je caristična policija že v času Pleveja skušala ustanoviti nekakšno svoje »sindikarno gibanje«, če ga lahko tako imenujemo: ustanovila je delavske »družbe« ali »klube« pod nadzorstvom svojih agentov, ki so bili sposobni izvajati tudi demagoško propagando, da bi usmerili sovraštvo delavcev proti revolucionarnim intelektualcem, zlasti proti socialistom, in še posebej proti Židom, ter okrepili zaupanje v vlado in carja, ki da bosta gotovo uvidela in ugodila zahtevam ljudstva. Prvi tak poskus je napravil v Moskvi tamkajšnji policijski načelnik Zubatov. Potem ko je ta poskus propadel, se je začel nov v Peterburgu z mladim popom Gaponom, ki je bil agent Obrane (caristična policija) in je z denarjem ministrstva za notranje zadeve organiziral v mestu delavsko združenje, ki je obsegalo enajst podružnic in 30.000 članov, imelo prostore za sestanke in propagandna središča. Kot v Moskvi, je tudi združenje v Peterburgu razglašalo socialnodemokratska gesla, če ne zaradi drugače, pa vsaj zato, ker so jih morali uporabljati tudi policijski agenti, kot je bil Gapon, da bi si pridobili simpatije delavcev.

## Začela se je prva ruska revolucija

Odpuščeni delavci tovarn Putilova so pripadali Gaponovi skupini: v okviru združenja se je tako ali drugače izražal srd proletarskih vratih prestolnice, ker jih je stiskal za vrat velika podražitev, ki jo je povzročila vojna. Zaradi razlogov, ki se jih nikomur ni posrečilo pojasniti (bodisi da bi sprostil nezadovoljstvo, bodisi da bi ga zatrl s premljeno provokacijo), se je Ga-

pon odločil, da bo v nedeljo, dne 9. (22.) januarja popeljal delavce v procesiji pred carja. Pripravljena je bila peticija: delavci so v njej zapisali svoje zahteve. Iz tega je nastalo neenotno besedilo, značilen dokument razreda, ki je še vedno prevaran, ki pa se v temi že začena zavedati samega sebe; prosil je carja »pravice in zaščite«, izjavljal je, da »je prišel tisti strašni trenutek, ko je smrt boljša kot nadaljevanje neznošnega trpljenja«, zahteval pa je tudi demokratične pravice, konec vojne in ustavodajno skupščino.

Vlada je bila obveščena o manifestaciji. Policija je sledila vsem njenim pripravam. Skupina intelektualcev, med katerimi je bil tudi Gorki, je 8. januarja prosila za sprejem pri ministru za notranje zadeve, pri »umerjenem« Svatopolku-Mirskem, vendar je bila suho zavrnjena. Hotela je prositi, naj vlada ne bi uporabila sile. Toda minister je bil v tem času že na seji visokih funkcionarjev, ki so se odločili prav nasprotno, namreč, da bo vlada uporabila vojsko, ki naj prepreči množice, da bi se približala carskemu dvorcu, čeprav carja splot ni bilo v mestu.

Zjutraj 9. januarja (tako pripoveduje eden visokih funkcionarjev tistega časa, Ljubimov) je Peterburg zasedla vojska: konjenica, kozaki in celo nekaj topov. Malo pred polnočjo so kolone demonstrantov začele prihajati iz delavskih predmestij proti trgu, kjer stoji carski dvorec: s seboj so nosile ikone in carjeve portrete. Le v ozadju je bilo tu in tam videti nekaj rdečih zastav. Manifestantov je bilo 140.000. Zaustavili so jih vojaki, ki so začeli streljati, nato jih je v naskoku razgnala konjenica. Zlasti neusmiljen je bil pokol v bližini carskega dvorca. Nato se je začel lov po mestnih ulicah, ki je trajal vse do večera. Tedaj so zrasle na Vasiljevskem otoku prve osamljene barikade. Računi zgodovinarjev pravijo, da je bilo tistega dne več kot 1.000 mrtvih in približno 5.000 ranjenih.

9. januarja se je začela prva ruska revolucija. Dogodki »krvave nedelje« so pomneli eno tistih strašnih lekcij, ki so odprle oči množicam. Naivno zaupanje v carja je bilo uničeno. Nezadovoljstvo je nemudoma dobilo bolj radikalne oblike. Vpliv socialnih demokratov, zlasti njihove boljše veje, je postajal čedalje večji. Prav oni so tik pred začetkom demonstracij, ki so se je tudi sami udeležili, govorili, da carja ni treba prositi, temveč da ga je »treba vreči s prestola« in da si je treba »priprijeti svobodo s krvjo, z orožjem v roki, v hudih bitkah«. Stavka v Peterburgu se je nadaljevala. Izbruhnile so tudi stavke po drugih mestih. Sedaj jih je že spremljal klic: »Dol z avtokracijo«

V mesecu januarju je bilo po vsej deželi 440.000 stavkajočih, torej več kot v vsem prejšnjem desetletju.

Zvečer 9. januarja je v urad ministrstva za notranje zadeve prišel v svečani uniformi general Trepov, kruti policist, ki ga je car imenoval za peterburškega gubernatorja z neomejenimi pooblastili. Ta je bil odslej praktično diktator mesta. Odstranjen je bil minister Svatopolk-Mirski, češ da je bil preveč naklonjen »liberalcem«. Na njegovo mesto je bil imenovan Buljgin, drugi značilni policijski funkcionar. Odgovor delavskemu boju je bil torej še enkrat železen udarec, neusmiljeno zatiranje.

**Giuseppe Boffa**

(\*Zgodovina revolucij XX. stoletja\*)

veliko zamudo, drugemu pa se je zgodilo marsikaj nepričakovane.

Takoj ko sta voznik in sovoznik BMW prevozila glavno mesto države Nebraske Lincoln, je sovoznik zaskočil iz radia pogovor med policijskimi ekipami. Iz pogovora je bilo razbrati, da je policija dobila že nekaj prijav na račun čudnega gogomobila oziroma majhnega avta, ki je namesto 70 do 80 kilometrov vozil več kot 200 kilometrov na uro. Pokazalo se je, da je policija pripravila zasede in ovire na vseh cestah proti Kansasu, Coloradu in New Mexico, koder je potekala dirka Cannon Ball. Tekmovalca sta na zemljevidu ugotovila, da jima ne preostane nobena prosta cesta, zato sta poklicala helikopter tovarne BMW, ki je spremljal dirko. Naročila sta mu, naj pristane na travniku ob osemindesetdeset kilometru na levi strani stranske ceste, ki pelje proti Junction Cityju, na meji med Nebrasko in Kansasom.

Ko je helikopterjeva posadka potrdila naročilo, sta se tekmovalca čez polja in vaške poti usmerila proti dogovorjenemu kraju. Izognila sta se zelo na gosto in spretno postavljenim policijskim pastem in pripeljala, kamor so se dogovorili. Helikopter je že čakal, voznika so hitro strpali v kabino, motor pa so privezali na podpornike helikopterja, ki se je neopazni dvignil in s hitrostjo 280 kilometrov na uro prepeljal dirkača in motor na mejo med Nevado in Kalifornijo. Ker je posadka prisluškovala vsem policijskim pogovorom, je bila prebrana, da se je izognila vsem zasedam.

Organizatorji dirke so po radijski zvezi zvedeli za helikoptersko operacijo, in se preden sta tekmovalca zapeljala po avto cesti proti Los Angelesu, so sporočili odločitev, da sta tekmovalca na motorju disk-

valificirana in ne smeta nadaljevati dirke, ker sta prekršila pravila.

Po pravih dirke je dovoljeno skoraj vse, tudi letenje, izrecno pa prepovedujejo kakršno koli neposredno pomoč vozilom med vožnjo, denimo vleko, prenos s drugim vozilom in podobno.

Največja posebnost dirke je bil rolls-royce iz leta 1948. Dejansko je bil ga stara samo karoserija, motor pa je bil nov in posebej prirejen za dirke. Vozilo sta opremila in vozila bogata Američana Mc Govern in G. Harmstron. Avtomobil srebrno kovinske barve je imel klasično in dostojanstveno obliko kot vsi gosposki rolls-royci, znotraj pa so ga spremljali po željah že pretirane domišljije bogataških sinov. Poleg predpisanih aparatov so bili preurejeni tudi zadnji sedeži v udoben naslanjač, ki ga je bilo mogoče s premikom ročice spremeniti v posteljo. Ob strani je bil vgrajen majhen hladilnik in dobro založen bar. V vozilu so bile tudi ohlajevalne naprave in še vrsta podrobnosti za udobno vožnjo.

Med posebnostmi v avtomobilu je bila zelo draga elektronska naprava, ki sodi med vojaške tajnosti in jo vgrajujejo v najsoodobnejša vojna letala, z njo pa predvsem onemogočajo radarje. Zato naj ne čudi, da prav nobena policijska zaseda ni uvela in posnela znamenitega rolls-royca. Normalno delo vseh aparatov v avtu je zagotavljala poseben vir energije, ki so ga kupili pri NASA, kjer so ga prej uporabljali v satelitih.

Druga posebnost rolls-royceove ekipe je bila eksotična lepota, o kateri so revije trdile, da ima »najlepše obline leta 1979«.

Novinarji so od nekdaj izbrskali, da je bila ta lepota miss Acapulca, ki so jo izbrali na lepotnem tekmovalcu za novo leto 1979.

Novinarji so zlobno pisali, da je rolls-royce navkljub vrezj izredni premii prav zaradi tega pripeljal zadnji na cilj v Los Angelesu. Na vprašanje radijskih reporterjev, zakaj so bili zadnji in zakaj niso hitreje vozili, je Mc Govern odgovoril: »Vozili smo zares hitro, na posameznih delih tekmovalne proge kar 250 kilometrov na uro. Avto vsekakor ni kriv za našo slabo uvrstitev, saj je vozil brez vsakršnih napak. Veste pa, da je v našem vozilu toliko pohujšljivosti, ki se jim je težko odreči...« Reporter: »Medtem, ko je Mc Govern odgovarjal na to vprašanje, je nežno objemal mehiško lepoto...«

Najhujše je doletelo voznika pravcatega bolida tega Cannon Balla, ki je vozil avto znamke lotus esprit. Voznik in lastnik vozila je prepričan organizatorje dirke, da so mu dovolili sodelovati na dirki brez dodatnih »prikrievanj« avtomobila. Prepričal jih je s statističnimi podatki, po katerih se med stotinami različnih avtomobilov pripelje iz New Yorka kakšnih 7 odstotkov dirkalnih vozil, med njimi bolidov in avtomobilov formule 1.

Voznik Harrison je dosegel odličan čas, mojsrsko se je izogibal vsem oviram in policijskim zasedam. Ko je prevozil prvo tretjino proge, je imel pred seboj le še dva nevarna tekmeča. Na drugi bencinski črpaliki je živčni Harrison zmedel delavca, ki mu je natakal bencin, in nekaj koriv je steklo tudi po zadnjem koleosu. Ker je avto do takrat drvel s hitrostjo med 200 in 230

kilometri na uro, so bile gume nevarno segrete. Ko je kolo oškropil prvi curek bencina, je izbruhnil plamen, ogenj pa je zajel elegantno vozilo in ga v nekaj trenutkih spremenil v ožgano lupino. Harrison je pravočasno skočil iz vozila in ostal nepoškodovan.

Zadnjega Cannon Balla se je udeležil tudi Mercedes, saj se je avtomobilski velikan zavedal, da je ta dirka najboljša reklama za prodor na veliko ameriško tržišče. Trilčanska ekipa Alden, Field in Hikey je vozila enega najmočnejših strojev te svetovno znane tovarne avtomobilov: mercedes 450 SEL.

Med vso dirko je bil mercedes na čelu številnih tekmovalcev, na prvem in drugem mestu se je izmenjeval z nezadržnim jaguarjem. Na koncu je prepričljivo zmagal jaguar, mercedes pa se je moral zadovoljiti z zasluženim drugim mestom.

Reporterji so takoj po objavi uradnega vrstnega reda vprašali voznika Aldena, kako to, da ni zmagala njihova ekipa z močnejšim in novejšim strojem kot zmagovalca, poleg tega pa je bil mercedes še posebej prirejen za Cannon Ball.

V tej dirki je voznik pomembnejši kot stroj. Priznati moram, da nam je zmagovalni venec odvzel Dave Heinz, ne pa njegov jaguar. Boljše je vozil in čestitam mu k zasluženim zmagi,« je športno izjavil Alden.

Osrednji organizatorji in »oče Cannon Balla« kakor Brocka Yatesa imenujejo v športnem tisku, je tudi na tej dirki enakovredno sodeloval kot predstavnik Chevro-





## Anketa Dela: Kaj bi pomenil podaljšan porodniški dopust?

# S čustvi in z razumom smo vsi za, ekonomska pamet pa pristavlja – ampak...

Vsak predlog, ki koristi otroku, je dober, treba pa je poiskati rešitve, ki so uresničljive

*Otroci, ki so se rodili zadnjih pet let, so lahko ostali pri materah osem mesecev. Ob uvedbi tega podaljšanja je bilo veliko pomislekov, toda spoznaja o izjemnem pomenu takega ukrepa so prevladala. Po petih letih ponovno razpravljamo o podobnem vprašanju, kajti zveza skupnosti otroškega varstva Slovenije nam ponuja v razmislek tale predlog: porodniški dopust naj bi podaljšali na 12 ali celo na 16 mesecev. Kakšni so razlogi za in kakšni pomisleki, smo povprašali vrsto ljudi najrazličnejših poklicev, starosti, strokovnosti in kajpada obeh spolov.*

**Prof. dr. Lidija Andošek**, predstojnica porodniške ginekološke klinike v Ljubljani:

»Z vidika varstva matere in otroka je podaljšani porodniški dopust vsekakor pozitiven. Tak predlog podpiram, ob tem pa bi opozorila še na nekatere druge prednosti, ki bi jih novost prinesla. Nedvomno bi s podaljšano nego otroka pri materi omilil pritisk na jasli, ki jih imamo premalo. Prihranili bi si tudi izdatke za številne bolniške zozastanke, ko ostajajo matere doma zaradi nege otroka.

Na problem pa je treba pogledati še z druge strani. Z vidika zaposlitve bi bil lahko podaljšani porodniški dopust morda ovira v nekaterih poklicih. Toda neizbežno je – ženska mora imeti otroka, ko je mlada. Delovni kolektiv, predvsem tisti, ki zaposluje mlado žensko delovno silo, bodo torej prisiljeni z določenimi organizacijskimi ukrepi prilagoditi delovni proces in organizacijo dela novim razmeram, če bi predlog za podaljšani dopust sprejeli. Mislim pa, da težave, ki bi pri tem nastale, zlasti v majhnih kolektivih, ne bi smeli prepuščati zgolj vsaki organizaciji posebej, temveč bi morali finančno breme prevzeti vse združeno delo. Opozorila pa bi še na neko rezervno, ki tudi predstavlja prihranek: Zdi se namreč, da nosečim ženam sedaj zdravstvena služba zelo lahko in hitro odobri bolniške zozastanke.

Razume se, da je bolniški zozastanek nujen, če ga narekuje bolezensko stanje, ne pa če gre zgolj za nosečnost.

**Dr. Anica Kos-Mikuš**, direktorica svetovalnega centra v Ljubljani:

»Naečno, mislim, da je vsekakor prav, da ostane mati ob otroku dlje, denimo do 16 mesecev, ali za kolikor bi se že odločili. Vendar se moramo ob tem vsekakor vprašati, kaj se dogajalo? Koliko so starši obveščeni, kaj vse lahko v resnici naredijo za otroka tudi v tistem najzgodnejšem obdobju, ko se v resnici tako čudno slisi – vzgoja pri 12, ali 16 mesecih? Mi pa vendar nespodbitno vemo, da je to čas, ki je ključnega pomena za otrokov nadaljnji razvoj.

Ob tem, ko torej to pobudo toplo podpiram, mislim, da bi morali narediti več tudi za starše s sistematičnim svetovanjem. Sicer se nam bo dogajalo, da čas, ki bi ga namenili za to, da bi čim bolj oplemenitili odnos med otrokom in materjo, med otrokom in starši, ne bo koristno izrabljen. Mi pa si vendar prizadevamo, da bi bila tudi ta nalozba rentabilna, da bi se vse tisto, kar je zdaj na videz zgubljeno v proizvodnem procesu, po drugi strani močno obrestovalo v naših bodočih generacijah.

Seveda je vprašanje, kje in kako naj se mati in kajpada oče, naučita te »socializacije doma«, kje in kako naj bi jima svetovali?

Predvsem vsega tega ne bi smeli prenesti v ustanove za bolne otroke. To so stvari, o katerih bi se morali pogovarjati v svojih življenjskih in delovnih okoliščinah, kjer živimo in delamo. Starši po take nasvete najbrž ne bi šli kar sami od sebe, spontano v strokovne institucije, zlasti ne tiste, kjer strokovnjaki pomagajo odpraviti različne razvojne motnje.

Koliko bi se dobromameren ukrep, daljši porodniški dopust spremenil v svoje nasprotje, ko gre za strokovnjakinje?

Ko sem imela prvega otroka, se mi je zdelo, da mi stroka uhaja. Pozneje sem ugotovila, da je tudi to relativno. Odnosno je pač od tega, v kakšnem razvojnem obdobju je ženska, ko rodi, s čim se ukvarja. Morda mlajše intelektualke te pobude res ne bi navdušeno sprejele. Vendar moramo vedeti, da je odstotek intelektualke zelo majhen in zato tega ne bi smeli posploševati.

**Angela Žiberna**, ravnateljica VVZ Malči Belič Ljubljana-Vič-Rudnik:

Kje so vzroki za manj uspešno družinsko varstvo?

Predvsem je to lažje organizirati v manjšem kraju, kjer ljudje živijo v zasebnih hišah, na primer Velenju, Kranju, Hraštniku, v podobnih policentričnih krajih. Tam so ženske tudi redkeje zaposlene, imajo manj možnosti za izobraževanje. Tu se praviloma odloča za družinsko varstvo za dalj časa.

V Ljubljani, na primer, pa praksa kaže, da se za to odločajo praktično izključno zaradi neurejenega varstva svojih otrok samo za toliko časa, dokler je

otrok še v predšolskem obdobju. Ko gre v šolo, se tudi mati zaposli. Odraščajoči otroci hočejo imeti tudi v družini mir. In kot dobro vemo, ženske v Ljubljani za vse to praviloma nimajo stanovanjskih pogojev, tiste, ki pa imajo večje stanovanje, imajo tudi večji socialni in izobrazbeni status, in se zato za tako delo ne odločajo.

**Inž. Anica Cej**, direktorica tozd Konfekcija Beti v Metliki:

»O podaljšanjem porodniškega dopusta smo v naši temeljni organizaciji ženske veliko govorile, kar je tudi razumljivo, saj je med 450 zaposlenimi kar 95 odstotkov žensk. Ob stabilizacijskih ukrepih, za katere smo se odločili, bi bilo morebiti primerno, da bi bil porodniški dopust dolg 12 mesecev. Zdajšnji osem mesečni dopust je večkrat prekratek, kar se pri nas pozna na različne načine: Nekatero žensko se doji, ko že delajo, mnogokrat so odsotne zaradi nege dojenčkov, predvsem tistih, ki nimajo najbolj ustreznega varstva. V Beti imamo zdaj približno 5 odstotkov bolniških izostankov z dela, kar je več, kot smo pričakovali ob načrtovanju, enak odstotek pa je tudi pri porodniških dopustih. Na mesec damo 45 tisočakov za nadomestilo pri bolniških in 13 tisoč dinarjev za bolniške zaradi nege otroka. Podaljšanje porodniškega dopusta bi gotovo zmanjšalo to nadomestilo, razen tega pa bi se ob daljšem porodniškem dopustu zaposlene ženske lažje odločale za otroka.

**Jadranka Kržan**, vodja kadrovske službe v Beti:

»Ženske so za daljši porodniški dopust, kar pa ne bi mogla reči za delovno organizacijo, saj nam manjka delavcev – od kvalificiranih do strokovnjakov. Daljše porodniške bi se povečale težave, ki jih zdaj razrešujemo na ta način, da v času porodniških dopustov obremenjujemo sodelavce. V Beti je 1750 zaposlenih, od tega čez tri četrtine žensk.

**Dr. Stane Zupančič**, predsednik skupščine zdravstvene skupnosti Slovenije, internist v bolnišnici Franc Derganc iz Šempetra pri Novi Gorici:

»Osebnostno menim takole: Če mislimo tako na varstvo matere kot otroka, bi bilo vsekakor koristno materam omogočiti podaljšanje porodniškega dopusta za nego otroka. Seveda pa moramo upoštevati sedanje stabilizacijske ukrepe in zato bo moralo združeno delo temeljito razmisлити, kakšne so naše finančne možnosti. Poleg tega je treba upoštevati še druge kategorije prebivalstva, konkretno kmečke ženske, ki so tudi matere in imajo v naši družbi prav tako pomembno vlogo kot delavke v združenem delu.

Verjetno pa nismo še dovolj razmislili o drugi možnosti, o nadomestilu za to, če bi pustili mater dlje časa ob otroku. Kot zdravnik mislim, da običajno ni razlogov, da je tolikšna razlika med delovno dobo moškega in ženske. Predlagam torej, naj bi bila mati ob otroku takrat, ko je to zanj najbolj pomembno, ko pa ta lahko obveznosti pozneje ni več, pa bi tudi matere lahko imele daljšo delovno dobo, tako da bi se približale moškim.

**Mag. Tanja Dobrin**, Inštitut za delo pri Pravni fakulteti v Ljubljani:

»Dolžina porodniškega dopusta ima nedvomno veliko prednosti oziroma koristi za otroka. Manj sprejemljivo je to za mater, ker se v daljšem časovnem obdobju preveč odtrudi od delovnega procesa in od življenja v delovnem kolektivu.

Če naj bi torej prevladale koristi za otroka, bi se bilo potrebno zavzemati predvsem za naslednje: bolj bi morali popularizirati že sedaj uveljavljene možnosti, da izkoristi daljši porodniški dopust tudi otrokov oče.

Med daljšim porodniškim dopustom pa naj bi delavke in delavci ob pomoči ustreznih služb njihovih tozov skrbeli za potrebo dopolnitve ustreznih znanj in informiranost o najpomembnejših novostih s področja samopopravljanja ter o morebitnih drugih spremembah in novostih, ki se v tem času dogajajo v tozdu. Vse to bi bilo potrebno, da bi se delavka (ali delavec) kasneje brez težav ponovno vključila v delovni proces.

**Alja Fazarinc**, glavna sestra Kliničnega centra v Ljubljani:

»Prepričana sem, da bi bil podaljšani porodniški dopust zelo pomembna pridobitev tako za otroka kot tudi za mater. Če namreč to vprašanje ocenjujem z vidika našega centra in naših 2.200 medicinskih sester, podaljšani porodniški dopust podpiram, vendar bi v tem primeru nujno morali povečati število medicinskih sester. Vprašanje pa je, kako naj bi to dosegli, ko pa bi že zdaj potrebovali najmanj 400 medicinskih sester, če bi hoteli zadostiti sedanje kadrovske normative vsaj do 80 odstotkov.

**Vida Rudolf**, predsednica izvršnega odbora zveze skupnosti otroškega varstva Slovenije:

»V Jugoslaviji je to vprašanje urejeno zelo različno, povečini imajo matere možnost, da so z otrokom dlje časa. Vendar naj dodam, da drugi sistemi ne zagotavljajo popolne socialne varnosti delavke v sistemu časa. Poudarjam, da bi bilo treba breme bolj pravično porazdeliti na vso družbo. Treba je tudi vedeti, da so stroški za družbeno varstvo otroka v prvem letu njegove starosti ogromni. Nalozba

za eno mesto jasličnega oddelka stane več kot 145.000 dinarjev; za otroka, starejšega od treh let pa 85.000 dinarjev. Zato je razumljivo, da jasli tako primanjkuje. Morali bi izračunati, koliko denarja gre iz zdravstvenih skladov za boleznine zaradi nege otrok. Verjetno približno toliko, kot bi šlo za daljši porodniški dopust.

**Inž. arh. Veronika Babuder**, direktorica Centralnega zavoda za napredek gospodinjstva:

»Prepričana sem, da je vsak predlog v korist otrok dober predlog. Vendar menim, da je treba poiskati take rešitve, ki so v današnjem času za posameznika dobre, za našo skupnost pa uresničljive.

S podaljšanim porodniškim dopustom do enega leta bi nekoliko omilili velike potrebe po varstvu dojenčkov zaposlenih staršev, saj bi za vse lahko skrbeli starši. Kaj pa potem? Ker še dolgo ne bomo imeli dovolj mest za majhne otroke v vzgojnovarstvenih organizacijah in v varstvenih družinah, bodo mnogi problem varstva svojega najmlajšega samo odrinili za štiri mesece. Zato si moramo prizadevati za čim več mest v vrtcih, za čim več dobrih varuhinj v organiziranem družinskem varstvu za vse otroke, ki so varstva in vzgoje potrebni.

Tudi z enoletnim porodniškim dopustom mora biti dana staršem možnost izbrati izbrati porodniški dopust do določenih otrokove starosti ali pa kot polovični delovni čas. Vsak otrok lažje pogreša mamo 4 ure na dan kot 8 ur. Problem varstva za 4 ure dnevno ostaja. Vendar je otrok vsak dan skozi daljše obdobje več časa z materjo. Pa tudi mati, ki ne želi za daljše obdobje popolnoma prekiniti dela, je tako zadovoljna. Tudi večini delovnih skupnosti, kjer matere delajo, tak način organizacije dela ne predstavlja posebnih težav.

**Aleksandra Kornhauser**, redna profesorica fakultete za naravoslovje in tehnologijo:

»Že od nekdaj se zavzemam za podaljšanje porodniškega dopusta. Na to gledam kot človek, ki se mora zavedati, da otrok v prvem letu svojega življenja nujno potrebuje mater, ne le za nego, tudi – morda celo predvsem – za toplino in občutek varnosti. Ženska, ki je razpeta med redne delovne obveznosti in dom, mu obojega ne more nuditi v zadostni meri. In tako trpita oboje.

Trpi pa tudi družba. Ni slučaj, da z rastjo zaposlenosti žene rdečnost v večini dežel pada. Omejevanje rasti prebivalstva je marsikje željeno. Za Slovenijo pa tega ne bi mogli trdit, saj se komaj obnavljamo in zaradi daljše življenjske dobe postajamo stari tudi kot narod. To seveda že ima posledice. Ne samo v tem, da ne moremo opraviti svojega dela sami in hodimo po gradbince, medicinske sestre in še koga v druge republike. »Staranje« naroda se počasi, a zagotovo odraža tudi v njegovi miselnosti, v pripravljenosti za sprejemanje novega.

Poudariti moram, da ne piham v rog zaviranja zaposlovanja žensk! Svojim študentkam poleg kemije rada vstopam v glavo tudi miselnost, da je ženska resnično človek le, če je ustvarjalna, družbenoekonomske neodvisna, delavka med delavci. Seveda bo ženska vedno tista, ki bo rodila. To je določila narava. Toda priznavajo, da je ta njena funkcija še daleč toliko ne obremenjuje kot jo skrb in delo potem, ko je drobitič tu. In v tem ni nobene »naravne funkcije«, ki jo nekateri tako radi izvečajo, ko trdijo, da ženska spada k otrokom, če pa je mora biti zaposlena, naj se vsaj v delovni vlogi čim bolj omeji in zamerni vse, česar se le lahko otrese. V veliki meri pa so tega krive ženske same, ker se zaradi ljubezni miru prekmalu spriznijo s tako lenobno miselnostjo in doma sprejemajo zaostale odnose.

Podaljšanje porodniškega dopusta za leto dni torej ženske ne bo izrgalo iz njenega dela, če bo le to sama zares hotela in če si bosta po tem letu s partnerjem enakopravno delila skrb za otroka. To bo koristilo vsem trem: staršem pri enakopravnih pogojih za delo, otroku pa, ker bo imel očeta in mater v prvi meri.

Tudi znanstvenica si to lahko privoščiti. Če ne bo obremenjena z vsakdanjimi opravili in bo ob otroku skrbno brala novo literaturo in nove dosežke, bo komaj kaj zaostala. Včasih bo morda celo bolj na tekočem kot njeni tovariši, zlasti če le-ti presede pol svojega časa na sestankih.

Skratka: sklicevanje, da bi bila ženi odvzeta možnost poklicnega napredovanja, če bi podaljšali porodniški dopust, je privlečeno za lase.

Kaj pa družbeno-ekonomsko, si to lahko privoščimo? Vprašam se, kdaj bom dejali, da imamo vsega dovolj in tako lahko ženi podaljšamo porodniški dopust? Najbrž nikoli. Kajti naša produktivnost raste, še hitreje pa rastejo naši apetiti.

**Franc Grece**, vodja splošnega sektorja Almira, Radovljica:

»Predvidoma se bomo o tem pogovarjali, še, pred koncem meseca. V tem delovnem kolektivu je sedaj zaposlenih 749, od tega je kar 669 žensk. Za normalni porodniški dopust je šlo v devetih mesecih preteklega leta 34.857 ur, za podaljšani dopust pa še 996 ur. V celotni bolezenski odsotnosti smo daleč pod jugoslovanskim povprečjem. Odsotnost do 30 dni je znašala 4, nad 30 dni pa 3,7 odstotka. V celotnem številu delovnih ur – vsega kolektiva – je šlo za porodniški dopust 0,3 odstotka.«

Tovarna čipk in vezenin Vezanine Bled – vodja kadrovskega sektorja **Janko Repe**:

»O podaljšanjem porodniškega dopusta se nismo razpravljali. Od 730 zaposlenih je 85 odstotkov žensk. Bolezenska odsotnost v devetih mesecih lani je bila visoka 14,6 odstotka. Od tega je šlo največ prav za porodniške dopuste – 6,6 odstotka. To je mlad kolektiv in tudi za vnaprej podatki o tem dopustu najbrž ne bodo dosti drugačni.

Podaljšani dopust bi za samo proizvodnjo pomenil veliko breme. Že zdaj nam včasih manjka na delovnih mestih več kot sto ljudi na dan. Veliko izostankov je zaradi bolezni otrok.

**Mag. Ludvik Horvat**, katedra za razvojno psihologijo na filozofski fakulteti v Ljubljani:

»Številne raziskave po svetu in tudi pri nas so pokazale, da je za otroka bolje, če lahko čim več časa preživi z materjo oziroma s starši. Zgodnje ločevanje otroka iz ožjega družinskega okolja namreč škodljivo vpliva zlasti na njegov čustveni razvoj. Iz psihološkega vidika ima torej podaljšanje porodniške dobe z 8 mesecev na 12 oziroma na 16 mesecev izreden pomen. Danes namreč večina zaposlenih mater daje otroka v varstvo v jasli ali drugim osebam prav v času, ko je dojenček najmanj pripravljen navezovati stike z drugimi ljudmi. Sprememba okolja izkove pri otroku v tem času največji čustveni stres. Zaveda se, da je tujem okolju, ne more pa še dojeti, zakaj. To lahko izkove celo motnje v njegovem zdravstvenem stanju. Kasneje se otrok veliko lažje prilagodi na spremembe okolja, zato bi bilo podaljšanje porodniškega dopusta izredno dobrodošlo.

**Dr. Zdravko Ograjšek**, direktor inštituta za načrtovanje družine v Ljubljani:

»Vsekakor sem za to, da bi ženi omogočili po porodu daljši dopust. Znano je namreč, da imajo starši zaradi nege otroka izjemno veliko bolniških izostankov, pa tudi vzgojnovarstvenih ustanov nam še močno primanjkuje. Seveda pa bi morali najti ustrezne rešitve za nadomeščanje delavk, ki so na porodniškem dopustu, saj mora delo nemoteno teči naprej.

Kar pa zadeva vprašanje, ali daljša odsotnost zaradi porodniškega dopusta res toliko odvrne žensk od stroke, pa mislim, da problem ni tako velik. Izobražujemo se predvsem tako, da tekoče spremljamo literaturo, v kolikšni meri, pa je odvisno predvsem od interesa posameznika. Prepričan sem, da intelektualka, ki je resno pri svoji stroki, ne bo dopustila, da bi ji stroka ušla.

**Andrej Grahor**, republiški sekretar za delo:

»Razprave o tem, ali je sedanja ureditev porodniških dopustov najbolj ustrezna, trajajo že dve leti. Z vidika varstva otroka bi kazalo razmisliti, ali bi lahko spremenili določbe glede dopusta za tistega, ki v resnici skrbi za otroka, kadar mati tega ne more opravljati. Pravico do porodniškega dopusta naj bi torej imel dejanski skrbnik otroka iz svojega delovnega razmerja in ne iz delovnega razmerja matere.

Mislim, da je zanimivo dodati, da je do razprave v tem problemu, čeprav iz drugega vidika, prišlo tudi na zvezni ravni, kjer so razpravljali o pobudi, da bi upoštevali materinstvo pri upokojevanju in je zvezna konferenca SZDL preko svojih predstavnikov opozorila, da otrok rabi mater predvsem takoj po rojstvu.

**Slavko Cvetek**, profesor:

»Sem za to, da se porodniški podaljša na 16 mesecev, vendar pa menim, da bi ga morala bolj pogosto deliti mož in žena. Prvo polovico mati, ker jo otrok v teh zgodnjih mesecih pač najbolj potrebuje, potem pa oče. Zakaj? Menim, da je varstvo in vzgoja otroka v prvih dveh letih izredno težka in odgovorna naloga in celotnega bremena le ne bi smeli prenesti na rami matere. Seveda pri podaljšanju porodniškega dopusta odtegnemo mater iz delovnega procesa, vendar mislim, da je potrebnih le malo naporov, da se izguba nadomesti – morda le boljše organizacija dela.

**Breda Čepe**, novinarka:

»Iz lastnega primera bi lahko rekla, da je 16 mesečni porodniški dopust predloga doba. Mislim, da bi bila bolj primerna doba 12 mesecev. 12 ali 16 mesecev v razvoju otroka ne pomeni tolikšne razlike, čuti pa jo delovna organizacija, v kateri je mati za 4 mesece dalj odtegnjena iz delovnega procesa, pa tudi delavka, zlasti če njeno delo zahteva neprestano strokovno spopolnjevanje. Razumem pa, da je materi, ki nima urejenega varstva, vsak dan porodniškega dopusta zelo dragocen, zato menim, da bi morali več pozornosti posvetiti širitvi organiziranega varstva otrok.

**Nada Majcen**, Zavod za družbeni razvoj Ljubljane:

»S podaljševanjem porodniškega dopusta moramo nujno nadaljevati. Prvi razlog je v tem, da družba omogoči vsem otrokom zdravo rast v najnežnejši dobi, ko jim je nega matere nepogrešljiva. V tem

je tudi eden temeljnih elementov humane samoupravne socialistične družbe, njene morale in etike v odnosu do materinstva.

Naslednji razlog je življenjski interes družbe, da z ustreznimi pravnimi, samoupravnimi idr. normami ter materialnimi sredstvi zagotovi pogoje za nemoten start mladi generaciji v življenje. Rojstvo otroka je najbolj ustvarjalno dejanje v vsem človeškem življenju, ki ga je treba z vsemi možnimi sredstvi podpreti in zavarovati.

V načelu smo si glede teh izhodišč in stališč najbrž enotni, predstave o možnostih in reševanju pa so različne.

Pri odločitvah za take in podobne ukrepe so običajno v ospredju mnenja, da danes še nimamo materialnih osnov za to, zlasti zdaj ko smo se odločili za stabilizacijsko politiko. Gre za dolgoročne odločitve, na katere ne more in ne sme vplivati trenutna situacija. Okvirna ocena materialne bremenitve družbenega proizvoda in fonda delovnih ur pa pove, da bi bilo podaljšanje porodniškega dopusta na 12 ali celo 16 mesecev z določenimi naporu uresničljivo že danes. Zaradi podaljšanja dopusta bi na leto izostalo največ 3–4 odstotkov vseh zaposlenih v Sloveniji. Zaradi proizvodov pa bi se zmanjšal po grobi oceni (za podaljšanje na 16 mesecev) le za 2,7 odstotka, za nadomestilo OD pa bi potrebovali okoli 0,1% dodatnega DP, kar bi zlahka nadomestili z zmanjšanjem nepravilnih boleznin, z večjo delovno disciplino in odgovornostjo ter s preusmeritvijo sredstev za zozastanke z dela za nego dojenčka za potrebe podaljšanega porodniškega dopusta.

Upoštevati pa moramo, da del mater te pravice v celotnem trajanju dopusta ne bo uporabil zaradi ugodnih družinskih okoliščin idr. razlogov.

Obstaja še en pogled, ki ga je vredno omeniti in ki govori v prid predlogu za podaljšanje dopusta.

Veliko izostankov z dela zaradi bolelosti otrok, zlasti dojenčkov, bremeni sredstva delovne organizacije, zlasti pa tiste, kjer med zaposlenimi prevladujejo ženske. S podaljšanjem porodniškega dopusta pa bi ta bremena enakomerno razporedili na vse združeno delo. S tem bi storili še en korak naprej pri spoštovanju materinstva in solidarnostnem reševanju mnogih, tudi drugih vprašanj, ki nastajajo ob rojevanju in rasti novih generacij.

**Majda Gaspari**, članica predsedstva CK ZK Slovenije:

»Že v sklepih 7. kongres ZKS smo zapisali, da naj se družbeno skrb za otroka razvija kot ena bistvenih funkcij združene dela in vse družbe, pa tudi da potrebe otrokovega razvoja, zaposlenih staršev in združenega dela terjajo še hitrejši širjenje materialnega temelja in razvejanosti družbeno organiziranih oblik otroškega varstva. Glede na ugotovitve, da imamo zelo pomanjkljivo ravnotežje prav oblike varstva otrok do 3. leta starosti, dasi smo že dosegli polno zaposlenost staršev, smo se zavzeli, da naj v organizacijah združenega dela opredelijo s svojimi načrti razvojno tudi ukrepe (nove enote v VVZ, podaljšanje porodniškega dopusta do enega leta otrokove starosti, varstvo v drugih družinah, itd.), s katerimi bomo dosegli učinkovito skrb za otroke in staršem omogočili bolj uspešno delo.

Sedaj smo pred sprejemanjem novih srednjeročnih planov v delovnih organizacijah in samoupravnih interesnih skupnostih. To je priložnost, da se resno soočimo s stanjem in problemi družbenega varstva otrok, zlasti tudi iz vidika njegovega vpliva na dosežanje boljših delovnih rezultatov in produktivnosti aktivne generacije, kakor tudi glede na njegov prispevek v celotni družbeni reprodukciji. Tega pa ne bomo mogli uspešno opraviti, če bomo ostajali na splošnem in iztrganem opredeljevanju »za« in »proti« eni obliki družbenega varstva otrok in če bomo to »skrbniško« počeli izven kroga tistih, ki jih ta problem najbolj zadeva, t. j. zaposlenih staršev in delavcev v združenem delu, ki edini lahko tudi odločijo koliko ustvarjenega dohodka bodo namenili za ta ali drugi namen. Zato se mi zdi zdaj najbolj pomembno, da bi glede tega delavcem v TOZD pravočasno pripravili temeljito in jasno analizo, ki bo to vprašanje osvetlila iz vseh potrebnih zornih kotov, nakazala možnosti njegovega reševanja, pa tudi pokazala kolikšna sredstva oziroma koliko od ustvarjenega dohodka bi za to potrebovali. S tem bi ustvarili delavcem podlago za vsestransko vsebinsko razpravo in izjasnjevanje o nalogah in ukrepih na področju družbenega varstva otrok, ki naj jih upoštevajo v načrtih razvoja njihove delovne organizacije in v programih širše solidarnosti, ki jih bodo izpeljevali v samoupravnih interesnih skupnostih, kakor tudi o obveznosti, ki jih bodo morali upoštevati, ko se bodo odločali o razporejanju ustvarjenega dohodka. Potemtakem je sedaj predvsem dolžnost samoupravnih interesnih skupnosti otroškega varstva in zdravstvenega varstva, da pravočasno zagotovijo vsestransko strokovno osvetlitev tega vprašanja in tako delavkam in delavcem v združenem delu omogočijo, da ga bodo lahko motrili hkrati, ko si bodo razjasnjevali razvojne naloge in cilje ter opredeljevali svoje in medsebojne materialne obveznosti.

V anketi so sodelovali novinarji **Ivan Gerenčer**, **Vlasta Felc**, **Marija Namors**, **Jože Splichal**, **Majda Struc** in **Dragica Bošnjak**, ki je gradivo pripravila za objavo.